ISSN 1829-4480
DOI 10.56246/18294480

ԳԱՎԱՌԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

1

2022
23

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒՆ ՏՊԱԳՐՎՈՒՄ Է
ԳԱՎԱՌԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻ
ԳԻՏԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԻ ՈՐՈՇՄԱՄԲ:

ԳԱՎԱՌԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ
ԳԻՏԱԿԱՆ ՀՈԴՎԱԾՆԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

COLLECTION OF SCIENTIFIC ARTICLES OF
GAVAR STATE UNIVERSITY

СБОРНИК НАУЧНЫХ СТАТЕЙ
ГАВАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ժողովածուն նվիրված է Գավառի պետական համալսարանի հիմնադիր ռեկտոր, փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ վաստակավոր մանկավարժ, Գավառի պատվավոր քաղաքացի Հրանտ Խաչատուրի Հակոբյանի ծննդյան 95 – ամյակին (Մաս I):

The collection is dedicated to the 95th birthday anniversary of the Founder-Rector of Gavar State University, Doctor of Philosophy, Professor, Honored Educator of the RA, Honorary Citizen of Gavar-Hrant Khachatur Hakobyan (Part I).

Сборник посвящается 95-летию со дня рождения ректора-основателя Гаварского государственного университета, доктора философских наук, профессора, заслуженного педагога РА, почетного гражданина г. Гавара Акобяна Гранта Хачатуровича (Часть I).

1.	*Գլխավոր խմբագիր՝* **Հակոբյան Հրանուշ**	իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ԳՊՀ և ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի դասախոս
2.	*Խմբագրական խորհուրդ՝* **Հակոբյան Ռուզաննա**	իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ, ԳՊՀ ռեկտոր
3.	**Խաչատրյան Աշոտ**	իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ՀՀ Սահմանադրական դատարանի փոխնախագահ
4.	**Գրիգորյան Վաչագան**	բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ԳՊՀ հայոց լեզվի և գրականության ամբիոնի վարիչ
5.	**Առաքելյան Արա**	բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, ԳՊՀ հայոց լեզվի և գրականության ամբիոնի դասախոս
6.	**Շեկյան Լավրենտի**	ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
7.	**Կատվալյան Վիկտոր**	բանասիրական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ, ՀՀ ԳԱԱ Հր. Աճառյանի անվան լեզվի ինստիտուտի տնօրեն, ԳՊՀ հայոց լեզվի և գրականության ամբիոնի դասախոս
8.	**Ավագյան Մարտին**	գյուղատնտեսական գիտությունների դոկտոր, ԳՊՀ բնագիտական ֆակուլտետի դեկան
9.	**Հակոբյան Արմեն**	տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր ԳՊՀ տնտեսագիտական ֆակուլտետի դասախոս
10.	**Սավչենկո Իրինա**	սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, Մոսկվայի մանկավարժական համալսարանի փիլիսոփայության և սոցիոլոգիական գիտությունների ամբիոնի պրոֆեսոր, Նիժնի Նովգորոդի Ն. Ա. Դոբրոլյուբովի անվան պետական

		լեզվաբանական համալսարանի Սոցիալ-հումանիտար տեխնոլոգիաների հետազոտության միջազգային միջառարկայական գիտական լաբորատորիայի վարիչ (ՌԴ)
11.	**Բիստրյանցև Սերգեյ**	փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, Սանկտ Պետերբուրգի պետական տնտեսագիտական համալսարանի միջազգային հարաբերությունների, մեդիագիտության, քաղաքագիտության և պատմության ամբիոնի պրոֆեսոր (ՌԴ)
12.	**Տօնապետեան-Դեմոպուլոս Անահիտ**	բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Փարիզի Արևելյան լեզուների և քաղաքակրթությունների պետական ինստիտուտի հայագիտության ամբիոնի վարիչ (Ֆրանսիա)
13.	**Սիմոնյան Լուսինե**	բժշկական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, Մոսկվայի մարզի պետական սոցիալ-հումանիտար համալսարանի բժշկա-կենսաբանական առարկաների ամբիոնի վարիչ (ՌԴ)
14.	**Միհրան Դաբաղ**	փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, Գերմանիայի Դաշնային Հանրապետության Բոխումի Ռուր համալսարանի Սփյուռքը և Ցեղասպանությունն ուսումնասիրող ինստիտուտի հիմնադիր տնօրեն, պատմագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսոր (Գերմանիա)
15.	**Մաթևոսյան Եզեկ**	իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, Մ. Լոմոնոսովի անվան Մոսկվայի պետական համալսարանի համաշխարհային քաղաքականության ֆակուլտետի դասախոս (ՌԴ)

16.	**Կուտուզյան Նելլի**	ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, ԳՊՀ ուսումնագիտական գծով պրոռեկտոր
17.	**Ասոյան Թաթուլ**	բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, ԳՊՀ բանասիրական ֆակուլտետի դեկան
18.	**Ամիրխանյան Սամվել**	տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ, ԳՊՀ տնտեսագիտական ֆակուլտետի դեկան
19.	**Ղաջոյան Համլետ**	փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու, ԳՊՀ հումանիտար մասնագիտությունների ֆակուլտետի դեկան
20.	**Միրիբյան Գայանե**	բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, ԳՊՀ օտար լեզվի և գրականության ամբիոնի վարիչ
21.	**Քուրքչյան Լուսիկ**	մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, ԳՊՀ հասարակական գիտությունների ամբիոնի դասախոս

1.	**Editor-in-chief Hakobyan Hranush**	Doctor of Law, Professor, Lecturer at GSU and the Public Administration Academy of the RA
2.	**Editorial Council Hakobyan Ruzanna**	Doctor of Law, Associate Professor, Rector of GSU,
3.	**Khachatryan Ashot**	Doctor of Law, Professor, Vice President of the RA Constitutional Court
4.	**Grigoryan Vachagan**	Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of Armenian Language and Literature, GSU
5.	**Arakelyan Ara**	Doctor of Philology, Professor, Lecturer at the Chair of Armenian Language and Literature, GSU
6.	**Shekyan Lavrenti**	Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor
7.	**Katvalyan Viktor**	Doctor of Philology, Associate Professor, Director of the Language Institute named after H. Acharyan of NAS, RA, Lecturer at the Chair of Armenian Language and Literature, GSU
8.	**Avagyan Martin**	Doctor of Agriculture, Dean of the Faculty of Natural Sciences, GSU
9.	**Hakobyan Armen**	Doctor of Economics, Professor, Lecturer at the Faculty of Economics, GSU
10.	**Savchenko Irina**	Doctor of Sociology, Professor at the Chair of Philosophy and Sociology of Moscow Pedagogical University, Head of the International Interdisciplinary Scientific Laboratory of Research of Social-Humanities Technologies of Nizhny Novgorod State Linguistic University named after N. A. Dobrolyubov (Russian Federation)
11.	**Bistryantsev Sergey**	Candidate of Philosophical Sciences, Doctor of Sociology, Professor at the Chair of International Relations, Media Science, Political Science and History of St. Petersburg State University of Economics (Russian

		Federation)
12.	**Tonabetean-Demopulos Anahit**	Doctor of Philology, Professor, Head of the Chair of Armenian Studies at Paris State Institute of Eastern Languages and Civilizations (France)
13.	**Simonyan Lusine**	Candidate of Medical Sciences, Associate Professor, Head of the Chair of Medical-Biological Subjects of Moscow Region State Social and Humanities University (Russian Federation)
14.	**Mihran Dabagh**	Doctor of Philosophy, Founder- Director of the Institute for the Study of Diaspora and Genocide of Ruhr University of Bochum, Federal Republic of Germany, Professor at the Faculty of History (Germany)
15.	**Matevosyan Ezek**	Candidate of Law, Associate Professor, Lecturer at the Faculty of World Politics of Moscow State University named after M. Lomonosov (Russian Federation)
16.	**Kutuzyan Nelli**	PhD in Physical and Mathematical Sciences, Associate Professor, Vice-Rector on Educational and Scientific Affairs, GSU
17.	**Asoyan Tatul**	PhD in Philology, Associate Professor, Dean of the Faculty of Philology, GSU
18.	**Amirkhanyan Samvel**	PhD in Economics, Associate Professor, Dean of the Faculty of Economics, GSU
19.	**Ghajoyan Hamlet**	PhD in Philosophy, Dean of the Faculty of Humanities, GSU
20.	**Miribyan Gayane**	PhD in Philology, Head of the Chair of Foreign Language and Literature, GSU
21.	**Kurkchyan Lusik**	PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Lecturer at the Chair of Social Sciences, GSU

1.	Главный редактор Акобян Грануш	доктор юридических наук, профессор, преподаватель ГГУ и Академии государственного управления РА
2.	Редакционная коллегия Акобян Рузанна	доктор юридических наук, доцент, ректор ГГУ
3.	Хачатрян Ашот	доктор юридических наук, профессор, заместитель председателя Конституционного суда РА
4.	Григорян Вачаган	доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой армянского языка и литературы ГГУ
5.	Аракелян Ара	доктор филологических наук, профессор, преподаватель кафедры армянского языка и литературы ГГУ
6.	Шекян Лаврентий	доктор физико-математических наук, профессор
7.	Катвалян Виктор	доктор филологических наук, доцент, директор Института языка имени Гр. Ачаряна НАН РА, преподаватель кафедры армянского языка и литературы ГГУ
8.	Авагян Мартин	доктор сельскохозяйственных наук, декан факультета естественных наук ГГУ
9.	Акобян Армен	доктор экономических наук, профессор, преподаватель экономического факультета ГГУ
10.	Савченко Ирина	доктор социологических наук, профессор кафедры философии, социологии и теории социальной коммуникации Московского педагогического университета,

		начальник международной междисциплинарной научной лаборатории технологий социально-гуманитарных исследований Нижегородского государственного лингвистического университета им. Н.А. Добролюбова (РФ)
11.	Быстрянцев Сергей	кандидат философских наук, доктор социологических наук, профессор кафедры международных отношений, медиологии, политологии, истории Санкт-Петербургского государственного экономического университета (РФ)
12.	Тонапетеан - Демопулос Анаит	доктор филологических наук, профессор, заведующий кафедрой арменоведения Парижского Национального института восточных языков и цивилизаций (Франция)
13.	Симонян Лусине	кандидат медицинских наук, доцент, заведующий кафедрой медико-биологических дисциплин государственного социально-гуманитарного университета Московской области (РД)
14.	Мигран Дабах	доктор философских наук, директор-основатель Института по изучению диаспоры и геноцида Рурского университета в Бохуме Федеративной Республики Германия, профессор факультета историоведения (Германия)
15.	Матевосян Езек	кандидат юридических наук, доцент, преподаватель факультета мировой политики МГУ им. М. Ломоносова (РФ)

16.	Кутузян Нелли	кандидат физико-математических наук, доцент, проректор по учебной и научной работе ГГУ
17.	Асоян Татул	кандидат филологических наук, доцент, декан филологического факультета ГГУ
18.	Амирханян Самвел	кандидат экономических наук, доцент, декан экономического факультета ГГУ
19.	Каджоян Гамлет	кандидат философских наук, декан гуманитарного факультета ГГУ
20.	Мирибян Гаяне	кандидат филологических наук, доцент, заведующий кафедрой иностранного языка и литературы ГГУ
21.	Куркчян Лусик	кандидат педагогических наук, доцент, преподаватель кафедры общественных наук ГГУ

ՆԵՐԱԾԱԿԱՆ ԽՈՍՔ

Գավառի պետական համալսարանի 25-րդ գիտաժողովը նվիրված է համալսարանի հիմնադիր ռեկտոր, փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր, Հայաստանի Հանրապետության վաստակավոր մանկավարժ, Գավառ քաղաքի պատվավոր քաղաքացի Հրանտ Խաչատուրի Հակոբյանի ծննդյան 95-ամյակին:

Շնորհակալություն եմ հայտնում գիտաժողովի կազմկոմիտեին և բոլոր մասնակիցներին՝ ԳՊՀ հոբելյանական գիտաժողովին մասնակցության հայտ ներկայացնելու, ինչպես նաև գիտահետազոտական գործունեությամբ զբաղվելու, կրթությունն ու գիտությունը շաղկապելու, մասնագիտական հարուստ գիտելիքն ու փորձառությունը երիտասարդներին փոխանցելու կարևոր առաքելությունն իրականացնելու համար։ Գավառի պետական համալսարանի հիմնադիր ռեկտորի պատգամն է՝ դաստիարակել մարդ, կրթել մասնագետ, միաժամանակ զբաղվել հետազոտությամբ, պեղել գիտության շերտերը և նոր գիտելիք ստեղծել ու շրջանառել, ինչին իրենց նպաստն են բերում նաև գիտաժողովները։ ԳՊՀ 25-րդ գիտաժողովը Գավառի պետական համալսարանի համար խորին խորհուրդ ունի, քանի որ հարգանքի տուրք է բուհի հիմնադիր ռեկտոր Հրանտ Հակոբյանի հիշատակին, ում ողջ գիտակցական կյանքն ու գործունեությունը իր հայրենակիցներին սիրով և ազնվորեն ծառայելու, կրթության և գիտության գործին անմնացորդ նվիրվելու բացառիկ օրինակ է։ Հրանտ Հակոբյանը իր հայրենի եզերքի և մայր ժողովրդի հավատավոր զավակն էր, ով որպես իր ծննդավայրի ու ժողովրդի հանդեպ որդիական սիրո խոստովանություն և երախտագիտության սքանչելի արտահայտություն՝ կատարեց բացառիկ մի գործ՝ համալսարան հիմնեց։ Հրանտ Հակոբյանը փիլիսոփա էր, մանկավարժ, բանասեր և պատմաբան, ով դարձավ Հայաստանում պատմափիլիսոփայության զարգացման հայրերից և րաֆֆիագիտության հիմնադիրներից մեկը։ Հիշատակման են արժանի պրոֆեսոր Հակոբյանի՝ Եղեռնի դատապարտումը Րաֆֆու երկերում մենագրությունը, մյուս աշխատությունները։ Նա կրթության և գիտության ջատագով էր, ով ի զորու եղավ բարձրագույն դպրոց հիմնել։ Իսկ մինչ այդ Հրանտ Հակոբյանի նախաձեռնությամբ և Երևանի պետական համալսարանի ռեկտոր Սերգեյ Համբարձումյանի համաձայնությամբ կյանքի կոչվեց խորհրդային տարիների համար անասելի համարձակ ծրագիր՝ ԵՊՀ աթեիզմի ամբիոնը վերակազմակերպվեց կրոնի տեսության և պատմության ամբիոնի, որի հիման վրա Հրանտ Հակոբյանի գործուն մասնակցությամբ պետք է տարիներ անց ձևավորվեր աստվածաբանության ֆակուլտետը։ Որպես երախտագիտության առհավատչյա՝ ԵՊՀ աստվածաբանության ֆակուլտետում լսարան է անվանակոչվել Հրանտ Հակոբյանի անունով և տեղադրվել կիսանդրին։ Նրա հիմնադրած բուհի՝ Գավառի պետական համալսարանի կենտրոնական մասնաշենքի բակում ևս տեղադրված է Հրանտ Հակոբյանի կիսանդրին, որի վրա արձանագրված է հավերժության երիցս ճշմարիտ սահմանումը՝ թումանյանական «Գործն է անմահ...» բանաձևը։ Հրանտ

Հակոբյանի կյանքի գործը Համալսարանի հիմնադրումն էր՝ իր դստեր՝ այն ժամանակ Գերագույն խորհրդի, ապա Ազգային ժողովի պատգամավոր, ՀՀ Սփյուռքի հիմնադիր նախարար, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր Հրանուշ Հակոբյանի հետ միասին: Նրանց շուրջ համախմբվեցին նվիրյալներ և Հրանտ Հակոբյանի երազանքը ձև ու մարմին ստացավ, իրականություն դարձավ: Ասում են, որ Համալսարանը Հրանտ Հակոբյանի հինգերորդ զավակն է, ում անհուն սիրով փայփայել է, խնամք տածել, հիմքերը մարդասիրությամբ և ազնվությամբ ամուր շաղախել, կայացրել ու զարգացրել: Հատկանշական է, որ Գավառի պետական համալսարանը տակավին երկու տարին չբոլորած Հայաստանի երրորդ Հանրապետությունում ստեղծված առաջին պետական բուհն է, որն արդեն երեք տասնամյակ հյուսում է իր կենսագրությունը՝ Գավառը վերածելով համալսարանական քաղաքի, շարունակաբար ընդլայնելով միջազգային համագործակցության ուղեծիրը, պատրաստելով և կյանք ճանապարհելով ավելի քան ութ հազար շրջանավարտների: Կարևոր ձեռքբերում ենք համարում բուհի բազմաթիվ դասախոսների կողմից ատենախոսությունների պաշտպանությունը և գիտության դոկտորի ու թեկնածուի գիտական աստիճաններին արժանանալը: Ուրախալի է այն փաստը, որ համալսարանի լավագույն շրջանավարտները զբաղվում են գիտությամբ, և այսօր գիտության թեկնածուի տիտղոսակիր շրջանավարտները իրենց դասախոսների հետ միասին դասավանդում են համալսարանում, մասնակցում գիտաժողովների՝ հավատարիմ մնալով հայրենիքին ծառայելու հակոբյանական պատգամին: Համալսարանի հիմնադիր ռեկտորը, իրեն հատուկ խոհեմությամբ, նախաձեռնել է առաջին գիտաժողովը միայն բուհի հիմնադրումից հինգ տարի անց, երբ համալսարանն ավարտեց շրջանավարտների առաջին սերունդը: Այսինքն՝ իմաստուն այրը համոզված էր, որ գիտաժողով գումարելու բարոյական իրավունք ունի միայն շրջանավարտ թողարկած բարձրագույն դպրոցը: Եվ արդեն քսանհինգ տարի անխախտ պարբերականությամբ համալսարանը գիտաժողովներ է գումարում և գիտական պարբերականներ հրատարակում: Համավարակի պայմաններում համալսարանը կազմակերպեց միջազգային առցանց գիտաժողով՝ նվիրված Ղևոնդ Ալիշանի ծննդյան 200-ամյակին, որին մասնակցեցին Վենետիկի Մխիթարյան միաբանության հայրերը՝ քահանայապետ Գերապայծառ Տեր Լևոն արքեպիսկոպոս Զեքիյանի գլխավորությամբ: 2022 թվականի հուլիսի 2-ին գումարված գիտաժողովը յուրօրինակ հաշվետվություն է հիմնադիր ռեկտորին, միաժամանակ, տարեշրջանի ավարտ և նոր՝ հոբելյանական տարվա սկիզբ: 2023 թվականին լրանում է ԳՊՀ հիմնադրման 30-ամյակը:

Այսպիսով, ի պատիվ Հրանտ և Հրանուշ Հակոբյանների և նրանց անվերապահորեն վստահած համախոհների՝ արդեն երեք տասնամյակ Գեղարքունյաց աշխարհում տրոփում է համալսարանական կյանքի զարկերակը՝ Հրանտ Հակոբյան 1 հասցեից սփռելով սեր, լույս ու ջերմություն, ապահովելով կապը սերունդների միջև, երիտասարդներին փոխանցելով իմացություն և օգտակար սոցիալական փորձ, արմատավորելով հայրենասիրություն, բարձր արժեքներ, հավատարիմ մնալով Գավառի պետական համալսարանի հիմնադիր ռեկտորի պատգամին՝ դաստիարակել մարդ, կրթել որակյալ մասնագետ։

ՀԱԿՈԲՅԱՆ ՌՈՒԶԱՆՆԱ
Իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ,
Գավառի պետական համալսարանի ռեկտոր

INTRODUCTORY SPEECH

The 25th conference of Gavar State University is dedicated to the 95th birthday anniversary of Hrant Khachatur Hakobyan, founding Rector of the University, Doctor of Philosophy, Professor, Honored Pedagogue of the Republic of Armenia, Honorary Citizen of Gavar city.

I express my gratitude to the organizing committee of the conference and all the participants for engaging in scientific research activities. The jubilee conference is of great importance for Gavar State University, as it is not only a tribute to the memory of Hrant Hakobyan, but also a unique report to the founding Rector and, at the same time, the end of the term and the beginning of a new jubilee year. 2023 marks the 30th anniversary of foundation of Gavar State University.

Hereby, for three decades, Gavar State University has been imparting knowledge and useful social experience to the youth, spreading love and light, ensuring the connection between generations, instilling patriotism, high values and adhering to the founding Rector's commandment: to educate a good person, to prepare a qualified specialist.

HAKOBYAN RUZANNA
Doctor of Law, Associate Professor,
Rector of Gavar State University

ВСТУПИТЕЛЬНОЕ СЛОВО

Гаварский государственный университет организовал 25-ю юбилейную научную конференцию, посвященную 95-летию со дня рождения ректора-основателя университета, доктора философских наук, профессора, заслуженного педагога Республики Армения, почетного гражданина города Гавар Гранта Хачатуровича Акобяна.

Благодарю оргкомитет и всех участников конференции за активную научно-исследовательскую деятельность. Юбилейная конференция имеет важное значение для Гаварского государственного университета, так как она не только дань памяти выдающемуся Ученому и Учителю-Гранту Акопяну, но и своеобразный отчет ректору-основателю и начало нового юбилейного года. В 2023 году исполнится 30 лет со дня основания Гаварского государственного университета. Таким образом, на протяжении трех десятилетий Гаварский государственный университет передает молодым людям знания и полезный социальный опыт, сея любовь и свет, обеспечивая связь поколений, прививая патриотизм, высокие ценности, оставаясь верным завету ректора-основателя - воспитывать Человека, готовить квалифицированного специалиста.

АКОБЯН РУЗАННА
доктор юридических наук, доцент,
Ректор Гаварского государственного университета

ԲԵՐԿՐԱՆՔ՝ ՏԱՌԱՊԱՆՔԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ

(նվիրվում է Հրանտ Խաչատուրի Հակոբյանի ծննդյան 95-ամյակին)

ՀՏԴ 929
DOI 10.56246/18294480-2022.12-38

ՂԱՋՈՅԱՆ ՀԱՄԼԵՏ
փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու,
Գավառի պետական համալսարանի
հումանիտար մասնագիտությունների ֆակուլտետի դեկան
էլփոստ՝ h.ghajoyan@gsu.am

Հոդվածը նվիրված է Հրանտ Խաչատուրի Հակոբյանի կողմից Գավառում պետական բուհ ստեղծելու գործընթացին, ծառացած դժվարություններին, դրանց հաղթահարման ջանքերին, հոգեկան ապրումներին: Հոդվածի հիմքը Հրանտ Հակոբյանի հեղինակած «Էջեր Գավառի պետական համալսարանի հիմնադրման պատմությունից» գիրքն է, նրա հետ աշխատելու տարիներին ստացած տպավորությունները, հուշերը: Համալսարանի հիմնումը Հրանտ Հակոբյանի վաղեմի երազանքն էր, առաքելությունը, կյանքի գործը: 1990-ական թվականների սկզբին ստեղծվեցին իրատեսական հնարավորություններ դրա իրականացման համար: Հակոբյանը ստեղծեց ոչ թե մասնավոր, այլ պետական բուհ: Այս գործում նրան աջակցեց դուստրը՝ Գերագույն խորհրդի պատգամավոր, ապա ՀՀ սփյուռքի նախարար Հրանուշ Հակոբյանը: Հզոր կամքի և վճռականության շնորհիվ Հրանտ Հակոբյանն հասավ իր երազանքին: Լարված գործունեության և հոգեկան տառապանքի գինը անկրկնելի և բերկրալի օրն էր՝ 1993 թվականի մայիսի 5-ը, երբ ընդունվեց համալսարանի հիմնադրման մասին ՀՀ կառավարության որոշումը: Դա Հրանտ Խաչատուրի Հակոբյանի աստեղային ժամն էր:

Բանալի բառեր՝ *Հրանտ Հակոբյան, համալսարան, լարված գործունեություն, հոգեկան տառապանք, բերկրանք, անձնական և հասարակական շահեր, հիշողություն, հասարակական կարծիք:*

GRATIFICATION THROUGH SUFFERING

(dedicated to the 95th birthday anniversary of Hrant Khachatur Hakobyan)

GHAJOYAN HAMLET

Candidate of Philosophy,
Dean of the Faculty of Humanities, GSU
e-mail: h.ghajoyan@gsu.am

The article is dedicated to Hrant Khachatur Hakobyan's initiative to create a university in Gavar, the description of the process, difficulties that encountered during its creation, the efforts to overcome them and emotional experiences.The article is based on the book "Pages from the History of the Foundation of Gavar State University" by Hrant Hakobyan, as well as the impressions and memories gained over the years of working with him.To found a university was a longtime dream, a misson and a life work for Hrant Hakobyan. In the early 1990s real opportunities were created for its implementation. Hakobyan created not a private but a state university. His daughter, Hranush Hakobyan, Deputy of the Supreme Council, then minister of Diaspora of RA supported him in this work. Due to strong will and determination, Hrant Hakobyan achieved his dream. The cost of strenuous activity and mental suffering was the unique and gratifying day- May 5, 1993, when the RA Government's decision on the establishment of the university was made. It was Hrant Khachatur Hakobyan's finest hour.

Keywords: *Hrant Hakobyan, university, strenuous activity, mental suffering, gratification, personal and public interests, memory, public opinion.*

ЧЕРЕЗ СТРАДАНИЯ К ТРИУМФУ
(посвящается 95-летию Акобяна Гранта Хачатуровича)

КАДЖОЯН ГАМЛЕТ
Кандидат философских наук,
Декан факультета гуманитарных наук
Гаварского государственного университета
электронная почта: h.ghajoyan@gsu.am

Статья посвящена процессу основания Гаварского государственного университета, изучению роли Акобяна Гранта Хачатуровича в формировании и становлении государственного вуза в Гаваре, описанию возникших при его

создании трудностей, усилий по их преодолению, душевных переживаний ректора-основателя.

В основу статьи положена книга Акобяна Гранта «Страницы из истории основания Гаварского государственного университета», а также впечатления и воспоминания, полученные за годы работы с ним.

Создание университета было давней мечтой, миссией и делом всей жизни профессора Гранта Акобяна.

В начале 1990-х годов были созданы реальные возможности для его осуществления. Грант Акобян создал не частный, а государственный вуз. В этом деле его поддержала дочь, депутат Верховного Совета, после министр диаспоры РА Грануш Акобян. Благодаря твердой воле и решительности Грант Акобян добился своей мечты. Ценой напряжённой деятельности и душевных переживаний настал отрадный и неповторимый день - 5 мая 1993 года, когда было принято решение Правительства РА об учреждении государственного университета на родине Гранта Акобяна.

Это был звездный час Гранта Хачатуровича Акобяна.

Ключевые слова: *Грант Акобян, университет, напряжённая деятельность, душевные переживания, радость, личные и общественные интересы, память, общественное мнение.*

1.	ԲՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ NATURAL SCIENCES ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ

К ЗАДАЧАМ ИЗГИБА БАЛОК НА УПРУГОМ ОСНОВАНИИ ПОПЕРЕЧНЫМИ И ПРОДОЛЬНЫМИ СИЛАМИ

УДК 539.3
DOI 10.56246/18294480-2022.12-01

КУТУЗЯН НЕЛЛИ
Кандидат физико-математических наук, доцент,
Проректор Гаварского государственного университета
электронная почта: n.kutuzyan@gsu.am

ШЕКЯН ЛАВРЕНТИЙ
Член корреспондент инженерной Академии Армении,
доктор физико-математических наук, профессор
электронная почта: lshekyan@mail.ru

Приведен краткий обзор результатов теоретических исследований некоторых контактных задач теории упругости об изгибе балок на упругом основании, когда балки находятся под действием как поперечных, так и продольных сил. Эти исследования проведены в рамках теории С. П. Тимошенко [1] об изгибе балок при одновременном действии на них поперечных (изгибающих) и продольных (сжимающих или растягивающих) осевых сил.

Проблемы, связанные с исследованием конструкций, лежащих на упругом основании, представляют собой одну из актуальных, сложных и наиболее интересных задач теории упругости. Обширные классы задач об изгибе тонкостенных элементов в виде балок, плит, оболочек на деформируемых основаниях различных форм и в различных физических допущениях, тесно примыкающие к классическим контактным задачам теории упругости, ввиду их актуальности и практической значимости стали предметом исследования многих авторов, в частности [2,3].

Рассмотренные здесь задачи формулированы в виде сингулярного интегрального уравнения (СИУ) или нелинейного интегрального уравнения (НИУ) относительно нормальных контактных напряжений, действующих в контактной области между упругим основанием и балок. Эффективное решение указзанных СИУ получено путем непосредственного применения к ним численно-аналитического метода [4], основанного на формулах Гаусса для интегралов типа Коши и обычных интегралов с привлечением математического аппарата многочленов Чебышева. Указанные НИУ решено на основе теории нелинейных интегральных уравнений типа Гаммерштейна [5] и принципа сжимающих отображений [6]. Более подробно об исследованиях в данной области контактных задач теории упругости можно найти в наших работах, в частности, в сборниках научных статей Гаварского государственного университета.

***Ключевые слова**: изгиб балки, упругое основание, шероховатость, поперечные и продольные силы, контактные напряжения.*

ԱՌԱԶԳԱԿԱՆ ՀԻՄՔԻ ՎՐԱ ՀԵԾԱՆՆԵՐԻ՝ ԿՈՂԱՅԻՆ ԵՎ ԵՐԿԱՅՆԱԿԱՆ ՈՒԺԵՐՈՎ ՃԿՄԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

ԿՈՒՏՈՒՋՅԱՆ ՆԵԼԼԻ
ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
Գավառի պետական համալսարանի պրոռեկտոր
էլփոստ՝ n.kutuzyan@gsu.am
ՇԵԿՅԱՆ ԼԱՎՐԵՆՏԻ
ՀՀ ԱՄ թղթակից անդամ,
ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր
էլփոստ՝ lshekyan@mail.ru

Բերված է առաձգականության տեսության կոնտակտային մի շարք խնդիրների տեսական ուսումնասիրությունների արդյունքների համառոտ ակնարկը առաձգական հիմքի վրա հեծանների ճկման վերաբերյալ այն դեպքերի համար, երբ հեծանները գտնվում են ինչպես լայնական, այնպես էլ երկայնական ուժերի ազդեցության տակ: Այս ուսումնասիրություններն իրականացվել են ըստ Ս. Պ. Տիմոշենկոյի՝ հեծանների ճկման վերաբերյալ տեսության այն դրույթներ, երբ հեծանները գտնվում են լայնական (ծռող) և երկայնական (սեղմող կամ ձգող) առանցքային ուժերի միաժամանակյա ազդեցության տակ:

Առաձգական հիմքի վրա դրված կառույցների ուսումնասիրության հետ կապված խնդիրները առաձգականության տեսության հրատապ, բարդ և ամենահետաքրքիր իրողություններից են: Տարբեր ձևերով դեֆորմացվող հիմքերի վրա հեծանների, սալերի, թաղանթների տեսքով և տարբեր ֆիզիկական ազդեցությունների ներքո բարակ պատերով տարրերի ճկման խնդիրները, որոնք սերտորեն հարում են առաձգականության տեսության դասական կոնտակտային խնդիրներին, իրենց արդիականության և գործնական նշանակության շնորհիվ դարձել են բազմաթիվ մասնագետ-գիտնականների հետազոտության առարկա:

Հոդվածում դիտարկվող խնդիրները ձևակերպված են առաձգական հիմքի և հեծանների միջև եղած հպման տարածքում գործող նորմալ հպակային լարումների նկատմամբ սինգուլար ինտեգրալ հավասարման (ՍԻՀ) կամ ոչ գծային ինտեգրալ հավասարման (ՈԻՀ) տեսքով: Նշված ՍԻՀ-ների արդյունավետ լուծումը ստացվել է՝ նրանց վրա ուղղակիորեն կիրառելով թվային-վերլուծական մեթոդը, որը հիմնված է Կոշի տիպի ինտեգրալների և

սովորական ինտեգրալների Գաուսի բանաձևերի վրա, և օգտագործելով Չեբիշևի բազմանդամների մաթեմատիկական ապարատը: Այս ՈՒՀ-ները լուծվում են Համերշտեյնի տիպի ոչ գծային ինտեգրալ հավասարումների տեսության և սեղմող արտապատկերումների սկզբունքի հիման վրա: Այս ոլորտի հետազոտությունների մասին առավել մանրամասն տեղեկություն կարելի է գտնել մեր աշխատանքներում, որոնք հրատարակված են Գավառի պետական համալսարանի գիտական հոդվածների ժողովածուներում:

Բանալի բառեր՝ *հեծանների ճկում, առաձգական հիմք, անհարթություններ, լայնական և երկայնական ուժեր, հպակային լարումներ:*

ON THE PROBLEMS OF BENDING BEAMS ON AN ELASTIC BASE BY THE LATERAL AND LONGITUDINAL FORCES

KUTUZYAN NELLI
PhD, Associate Professor of Physical and Mathematical Sciences
Vice-Rector of Gavar State University
e-mail: n.kutuzyan@gsu.am
SHEKYAN LAVRENTI
Correspondent member of Engineering Academy of Armenia,
Doctor of Physical and Mathematical Sciences, Professor
e-mail: lshekyan@mail.ru

A brief overview of the results of the theoretical studies of some of the contact problems of the theory of elasticity is given on the bending of beams on the elastic basis, when the beams are under the influence of both transverse and longitudinal forces. These studies were carried out on the bending of beams by S.P. Tymoshenko's theory, when the beams are under the influence of both transverse (bending) and longitudinal (compression or tension) axial forces.

Problems related to the study of structures based on elasticity are one of the most urgent, complex and interesting problems in the theory of elasticity. Extensive classes of thin-walled bending elements, in the form of beams, plates, and shells, on various deformable bases, under various physical assumptions, closely related to the classical contact problems of the theory of elasticity, have been the subject of research by many authors.

The problems considered here are formulated as Singular Integral Equation (SIE) or Nonlinear Integral Equation (NIE) with respect to the normal contact stresses in the area of contact between the bases and the beams. The effective solution of these SIEs was obtained by applying the numerical-analytical method, based on the Gaussian formulas of Kosh-type integrals and ordinary integrals, using the method of Chebyshev polynomials. These NIEs are solved on the basis of Hammerstein's theory of nonlinear integral equations and the principle of compression representations. More information on research in this area can be found in our articles in Collections of Scientific Articles of Gavar State University.

Keywords: *beams bending, elastic base, roughness, transverse and longitudinal forces, contact stresses.*

ART ՆԵՅՐՈՆԱՅԻՆ ՑԱՆՑԻ ԿԻԱՌՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ՍՊԱՌՈՂՆԵՐԻ ԱՆՀԱՏԱԿԱՆԱՑՄԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

ՀՏԴ 004.8
DOI 10.56246/18294480-2022.12-02

ԽՈՒՐՇՈՒԴՅԱՆ ԱՐՄԵՆ
տնտեսական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԳՊՀ ինֆորմատիկայի և ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների ամբիոնի դասախոս
էլփոստ՝ armkhur@mail.ru
ՄԱՐԴՈՅԱՆ ՇՈՒՇԱՆ
ԳՊՀ բնագիտական ֆակուլտետի «Համակարգչային ճարտարագիտություն» բաժնի մագիստրատուրայի երկրորդ կուրսի ուսանողուհի
էլփոստ՝ mardoyan98@bk.ru

Հոդվածում ներկայացված են սպառողների անհատականացման կամ, ինչպես հաճախ անվանում են, առաջարկությունների տրման համակարգի նախագծման և մշակման արդյունքները: Անհատականացման խնդրի լուծումը պահանջում է սպառողների որոշակի դասակարգում ըստ տարբեր, հաճախ նախապես չկանխատեսված հատկանիշների համընկնման: Այդպիսի խմբավորումը անվանում են կլաստերացում: Սպառողներին համապատասխան կլաստերների բաժանելու նպատակով նախագծվել և կառուցվել է ադապտիվ ռեզոնանսի տեսության (ART) նեյրոնային ցանց: Ցանցի ուսուցումը

իրականացվել է U. Գրոսսբերգի և Գ. Կարպենթերի ART1 ալգորիթմի օգտագործմամբ: Ուսուցումն իրականացվել է սպառողների գնումների պատմության վեկտոր-հատկանիշների պայմանական ընտրանքի կիրառմամբ: Որպես կլաստերների բաժանման մեթոդ՝ ընտրվել է գնումների նմանության համեմատման վրա հիմնված «item-based» սկզբունքը, որը պատկանում է, այսպես կոչված, «կոլաբորատիվ» զտման (ֆիլտրման) համակարգերի դասին: Ուսուցման փուլի ավարտին պայմանական սպառողները բաժանվել են երեք համասեռ դասերի (կլաստերների), որոնցից յուրաքանչյուրի համար կառուցվել է վեկտոր-պրոտոտիպ՝ հետագա կիրառման հնարավորությամբ: Առաջարկությունների տրման նպատակով յուրաքանչյուր ստացված կլաստերի նկատմամբ օգտագործվել է գումարման վեկտորը, որի միջոցով կազմվել են ռեկոմենդացիաներ բոլոր սպառողների համար: Ստացված արդյունքների հիման վրա կարելի է եզրակացնել, որ ART1 ալգորիթմը, ապահովելով «կայունության-ճկունության» սկզբունքի կատարումը, թույլ է տալիս արդյունավետ իրականացնել սպառողների բաժանումը կլաստերների ըստ նախընտրությունների համընկնման սկզբունքի, իսկ գումարման վեկտորի կիրառումը՝ ստանալ առաջարկությունների տրման ավարտուն համակարգ:

Բանալի բառեր՝ *նեյրոնային ցանց, ադապտիվ ռեզոնանսի տեսություն, վեկտոր հատկանիշ, վեկտոր պրոտոտիպ, կլաստերացման ալգորիթմ, ART1 ալգորիթմ, ինքնակազմակերվող նեյրոնային ցանցեր:*

THE POSSIBILITY OF USING ART NEURAL NETWORK TO BUILD A CONSUMER PERSONALIZATION SYSTEM

KHURSHUDYAN ARMEN
Candidate of Economics, Associate Professor,
Lecturer at the Chair of Informatics and Physical-Mathematical Sciences, GSU
e-mail: armkhur@mail.ru
MARDOYAN SHUSHAN
2nd-year Master Student of the Department of Computer Engineering,
the Faculty of Natural Sciences, GSU
e-mail: mardoyan98@bk.ru

The article presents the results of designing and developing a consumer personalization system, which is often called a recommendation system. To solve the problem of personalization, it is necessary to divide consumers into classes, according

to the coincidence of various, often unpredictable parameters. This classification is called clustering. In order to group clients into homogeneous clusters, a neural network of the adaptive resonance theory was designed and built. The ART1 algorithm developed by S. Grossberg and G. Carpenter was used to train the network. The training was conducted using a conditional sample of vectors-features of the purchase history of a group of consumers. As a method of splitting into clusters, the "item-based" principle based on the comparison of the similarity of purchases, which belongs to the class of collaborative filtering methods, was used. After the completion of the training phase, the consumers were divided into three homogeneous clusters, for each of which a prototype vector was created with the possibility of further training. To issue recommendations for each cluster, a summing vector was applied, with the help of which recommendations were created for all consumers. Based on the results obtained, it can be concluded that by providing a solution to the stability-flexibility dilemma, the ART1 algorithm makes it possible to effectively divide consumers into clusters based on the principle of similarity of preferences, and the use of the summing vector allows creating an integral system for issuing recommendations.

***Keywords**: neural network, adaptive resonance theory, feature vector, prototype vector, sum vector, clustering algorithms, algorithm ART1, self-organizing neural nets..*

ВОЗМОЖНОСТЬ ПРИМЕНЕНИЯ НЕЙРОННОЙ СЕТИ ART ДЛЯ ПОСТРОЕНИЯ СИСТЕМЫ ПЕРСОНАЛИЗАЦИИ ПОТРЕБИТЕЛЕЙ

ХУРШУДЯН АРМЕН
Кандидат экономических наук,
доцент кафедры информатики и физикоматематических наук
электронная почта: armkhur@mail.ru
МАРДОЯН ШУШАН
Студентка второго курса магистратуры отделения
«Компьютерная инженерия»
электронная почта: mardoyan98@bk.ru

В статье представлены результаты проектирования и разработки системы персонализаци потребителей, которую часто называют системой выдачи рекомендаций. Для решения задачи персонализации требуется разбиение потребителей на классы, по совпадению различных, часто заранее

непредсказуемых параметров. Такую классификацию называют кластеризацией. С целью группировки клиентов в однородные кластеры была спроектирована и построена нейронная сеть теории адаптивного резонанса. Для обучения сети использован алгоритм ART1, разработанный С. Гроссбергом и Г. Карпентером. Обучение проводилось с применением условной выборки векторов-признаков истории покупок группы потребителей. В качестве метода разбиения на кластеры применен осованный на сравнении схожести покупок принцип «item-based», относящийся к классу методов колаборативной фильтрации. После завершения этапа обучения потребители были разделены на три однородных кластера, для каждого из которых был создан вектор-прототип, с возможностью дальнейшего обучения. Для выдачи рекоменций к каждому кластеру был применен суммирующий вектор, с помощью которого были созданы рекомендации для всех потребителей. На основании полученных результатов можно сделать вывод: обеспечивая решение дилеммы "стабильности-гибкости", алгоритм ART1 позволяет эффективно осуществлять разделение потребителей на кластеры, исходя из принципа схожести предпочтений, а применение суммирущего вектора позволяет создать целостную систему выдачи рекомендаций.

Ключевые слова: *нейросеть, теория адаптивного резонанса, вектор признаков, вектор прототип, вектор суммирования, алгоритты кластеризации, аалгоритм ART1, самоорганизующиеся нейронные сети.*

ՌԵԼԻԵՖԱՅԻՆ ՀԵՌԱՆԿԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՄԱՆ ԵՐԿՐԱՉԱՓԱԿԱՆ ԱԼԳՈՐԻԹՄԸ

ՀՏԴ 514
DOI 10.56246/18294480-2022.12-03

ՍՈՂՈՄՈՆՅԱՆ ԿՈԼՅԱ
տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՄՊՀ ճարտարագիտական գրաֆիկայի ամբիոնի դասախոս
էլփոստ՝ kolia95@mail.ru
ԲԱԿՈՒՆՑ ՄԱՐԻՆԵ
ՀՄՊՀ ճարտարագիտական գրաֆիկայի ամբիոնի ասպիրանտ
էլփոստ՝ marinka-bakunts@mail.ru

Հարթության վրա տարածական եռաչափ օբյեկտների և նրանց երկրաչափական հատկությունների ճշգրիտ արտապատկերման տեսական հիմունքները մշակվում են գծագրական երկրաչափության տարբեր բաժիններում: Այդ բաժիններից մեկը կոչվում է հեռանկար, որտեղ ուսումնասիրվում են եռաչափ օբյեկտների այնպիսի հարթ պատկերների (մոդելների) կառուցման երկրաչափական օրինաչափությունները, որոնք ստացվում են կենտրոնական պրոյեկտման մեթոդով: Այս մեթոդով կառուցված պատկերներն անվանում են հեռանկար: Առարկայի հեռանկարը որոշակի մոտավորությամբ համապատասխանում է այն պատկերին, որը տեսնում է մարդու աչքը, այսինքն՝ հեռանկարը ճիշտ է արտացոլում պատկերվող օբյեկտի չափերի և ձևի փոփոխությունները՝ կախված դիտողի նկատմամբ նրա գրաված դիրքից և հեռավորությունից: Սա բացատրվում է նրանով, որ մարդու տեսողության ապարատը երկրաչափական իմաստով աշխատում է այնպես, ինչպես կենտրոնական պրոյեկտման մեթոդը:

Հեռանկարային պատկերների կառուցման մեթոդների մասին ուսմունքը հիմնվում է օպտիկայի, տեսողական օրգանների անատոմիայի, ֆիզոլոգիայի, ինչպես նաև երկրաչափության բնագավառներում ստացված գիտական օրինաչափությունների և տեղեկությունների վրա: Օրինակ՝ օպտիկան և տեսողական օրգանների անատոմիան ու ֆիզոլոգիան մարդու տեսողական ընկալման գործընթացը մեկնաբանում են որպես լույսի ճառագայթի ազդեցություն աչքի ցանցաթաղանթի վրա:

Քանի որ յուրաքանչյուր օբյեկտի երկրաչափական մոդելը կազմվում է հիմնական երկրաչափական տարրերից (կետ, ուղիղ, հարթություն), հետևաբար նրա ռելիեֆային հեռանկարի կառուցման ալգորիթմն ստանալու համար նախ անհրաժեշտ է դիտարկել երկրաչափական տարրերի ռելիեֆային հեռանկարների կառուցման օրինաչափությունները: Ելնելով մեթոդական որոշակի նկատառումներից սկսում ենք ուղիղ գծի ռելիեֆային հեռանկարի դիտարկումից:

Բանալի բառեր՝ *ճառագայթ, անիսկական կետեր, ուղիղ գծի ռելիեֆային հեռանկար, դիտակետ, տարածություն, հարթություն, պրոյեկտիվ ձևափոխություն, ռելիեֆային պատկեր, կերպար, պրոյեկտում, կերպարների հավաքակետ, դիստանցիոն կետ:*

GEOMETRIC ALGORITHM OF RELIEF PERSPECTIVE CONSTRUCTION

SOGHOMONYAN KOLYA

Doctor of Technical Sciences, Professor
Lecturer at the Chair of Engineering Graphics, NPUA
e-mail: kolia95@mail.ru
BAKUNTS MARINE
Postgraduate student at the Chair of Engineering Graphics, NPUA
e-mail: marinka-bakunts@mail.ru

The theoretical foundations of accurate representation of spatial three-dimensional objects on a plane and their geometric properties are developed in different sections of graphic geometry. One of these sections is called perspective, which examines the geometric patterns in the construction of flat images (models) of three-dimensional objects obtained by the central projection method. Images constructed in this way are called perspectives. The perspective of the object corresponds to a certain approximation to the image that the human eye sees, that is, the perspective accurately reflects the changes in the size of the object depending on its position with respect to the viewer distance. This is because the human visual apparatus works geometrically in the same way as the central projection method.

The teaching of the methods of constructing perspective images is based on information obtained from optics, anatomy of the visual organs, physiology, as well as scientific patterns in the field of geometry. For example, optics and the anatomy and physiology of the visual organs interpret the process of human visual perception as the effect of light rays on the retina.

Since the geometric model of each object consists of the basic geometric elements (point, line, plane), in order to obtain its algorithm for constructing a relief perspective, it is first necessary to consider the patterns of construction of relief perspectives of geometric elements. Based on certain methodological considerations, we start by looking at the relief perspective of a straight line..

Keywords: *Beam, pointless points, straight line relief perspective, point of view, space, plane, projective rotation, relief image, image, project, image collection, distance point.*

ГЕОМЕТРИЧЕСКИЙ АЛГОРИТМ ПОСТРОЕНИЯ РЕЛЬЕФНОЙ ПЕРСПЕКТИВЫ

СОГОМОНЯН КОЛЯ
Доктор технических наук, профессор

Преподаватель кафедры инженерной графики НПУА
электронная почта: kolia95@mail.ru
БАКУНЦ МАРИНЕ
Аспирант,
Преподаватель кафедры инженерной графики НПУА
электронная почта: marinka-bakunts@mail.ru

Теоретические основы точного отображения трехмерных объектов на плоскости и их геометрических свойств разработаны в различных разделах графической геометрии. Один из таких разделов называется «Перспектива», в котором рассматриваются геометрические закономерности построения плоских изображений (моделей) трехмерных объектов, полученных методом центральной проекции. Изображения, построенные таким образом, называются перспективами. Перспектива предмета в определенной мере соответствует тому изображению, которое видит человеческий глаз, то есть перспектива правильно отражает изменения размеров и формы изображаемого предмета в зависимости от его положения и удаления от зрителя. Это связано с тем, что зрительный аппарат человека работает геометрически так же, как метод центральной проекции.

Обучение методам построения перспективных изображений базируется на оптических закономерностях, анатомии органов зрения, физиологии, а также на научных закономерностях и сведениях, полученных в областях геометрии. Например, оптика, анатомия и физиология органов зрения интерпретируют процесс зрительного восприятия человека как воздействие световых лучей на сетчатку.

Так как геометрическая модель каждого объекта состоит из основных геометрических элементов (точка, линия, плоскость), то для получения своего алгоритма построения рельефной перспективы необходимо предварительно рассмотреть закономерности построения рельефной перспективы геометрических элементов. Исходя из некоторых методологических соображений, начнем с рассмотрения рельефной перспективы прямой линии.

Ключевые слова: *луч, бесточечные точки, прямолинейная рельефная перспектива, точка зрения, пространство, плоскость, проективное вращение, рельефное изображение, изображение, проект, коллекция изображений, точка расстояния.*

HDD ԵՎ SSD ՀԻՇՈՂ ՍԱՐՔԵՐԻ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ ՏՀՏ ՈԼՈՐՏՈՒՄ

ՀՏԴ 004.33
DOI 10.56246/18294480-2022.12-04

ՄԻՐԻԲՅԱՆ ԱՐԹՈՒՐ
ԳՊՀ տեղեկատվական տեխնոլոգիաների բաժնի մասնագետ, ինֆորմատիկայի և ֆիզիկամաթեմատիկական գիտությունների ամբիոնի դասախոս
էլփոստ՝ a.miribyan@gsu.am
ԲԱՂՈՅԱՆ ՎԵՐՈՆԻԿԱ
ԳՊՀ «Համակարգչային ճարտարագիտություն» բաժնի 1-ին կուրսի ուսանողուհի
էլփոստ՝ veronika.bag02@mail.ru

Ժամանակակից աշխարհում խիստ կարևոր է անձնական տվյալների անվտանգ ապահովումը: Անհրաժեշտ է ոչ միայն ձեր ինֆորմացիան ապահովագրել կիբեր հարձակումներից կամ վիրուսներից, այլ նաև տեխնիկական սարքավորումների առանձնահատկությունները ուսումնասիրելով՝ ընտրել համապատասխան ճիշտ բնութագրիչներով ինֆորմացիոն հիշող սարքեր:

Հոդվածում ուսումնասիրվում են HDD և SSD հիշող սարքերը, որոնք իրենց ուրույն տեղն ունեն ՏՀՏ ոլորտում, նշվում են նրանց հիմնական առանձնահատկությունները, նշանակությունը, ֆունկցիաները, առավելություններն ու թերությունները:

SSD-ն (solid-state drive), որը համարվում է կոշտ կրիչ, էներգիայից անկախ ոչ մեխանիկական համակարգչային հիշողության սարք է՝ հիմնված միկրոսխեմային հիշողության վրա՝ որպես կոշտ սկավառակի՝ HDD-ի (Hard Disk Drive) այլընտրանքային միջոց: Բացի միկրոսխեմային հիշողությունից՝ SSD-ն պարունակում է նաև կառավարող սխեմա: SSD կոշտ կրիչները օգտագործվում են ոչ միայն դյուրակիր համակարգիչների, այլ նաև անհատական համակարգիչների մեջ՝ հզորացնելու նպատակով: Այս պահին ավելի արդյունավետ են M. 2 ֆորմատի կրիչները, սրանք ավելի արագ են աշխատում ու դրա շնորհիվ ձայնագրման և ընթերցման արագությունը կարող է հասնել 3800 մեգաբայթ վայրկյանում: Հոդվածում ուսումնասիրվել են SSD և HDD կոշտ սկավառակների

գործառութային առանձնահատկությունները, դրանց առավելություններն ու թերությունները:

Բանալի բառեր՝ *HDD, SSD, հիշողություն, ինֆորմացիա, տվյալների շտեմարան, կուտակիչ, անձնական տվյալներ, կոշտ սկավառակ:*

STUDY AND IMPORTANCE OF MAIN FEATURES OF HDD AND SSD STORAGE DEVICES IN THE ICT SPHERE

MIRIBYAN ARTUR
Specialist at GSU Information Technology Department,
Lecturer of the Chair of Informatics and
Physical-Mathematical Sciences
e-mail: a.miribyan@gsu.am
BAGHOYAN VERONIKA
1st-year student of GSU Computer Engineering Department
e-mail: veronika.bag02@mail.ru

In the modern world, ensuring personal data storage is of much Importance. It is necessary to not only keep your information save from cyber-attacks and viruses, but also to choose memory devices with the corresponding right characteristics by studying the peculiarities of technical devices.

The article examines HDD and SSD storage devices, having their own place in the ICT sphere, mentions their main features, significance, functions, advantages and disadvantages.

SSD (solid-state drive), being considered as a hard drive, is an energy-independent, non-mechanical computer storage device based on chip memory as an alternative to HDD (Hard Disk Drive). In addition to chip memory, the SSD also contains a control circuit.

Solid-state drives are used not only in laptop computers but also in personal computers to make them more powerful. Currently, M.2 storage devices are more effective, they work faster and due to this the speed of recording and reading may reach up to 3800 megabyte per second.

The article examines the functional features of SSD and HDD hard drives, their advantages and disadvantages.

Keywords: *HDD, SSD, memory, information, database, storage, personal data, hard disk.*

ИССЛЕДОВАНИЕ ОСНОВНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК НАКОПИТЕЛЕЙ HDD И SSD И ИХ ЗНАЧЕНИЕ В СФЕРЕ ИКТ

МИРИБЯН АРТУР
Специалист отдела информационных технологий ГГУ,
Преподаватель кафедры информатики и физикоматематических наук
электронная почта: a.miribyan@gsu.am
БАГОЯН ВЕРОНИКА
Студентка 1 курса отделения компьютерная инженерия факультета естественных наук ГГУ
электронная почта: veronika.bag02@mail.ru

В статье были изучены функциональные особенности жестких дисков SSD и HDD, их преимущества и недостатки. Необходимо не только застраховать вашу информацию от кибератак или вирусов, но и, изучив особенности технического оборудования, выбрать информационные запоминающие устройства с соответствующими правильными характеристиками. Рассматриваются устройства памяти HDD и SSD, занимающие особое место в области ИКТ, отмечаются их основные особенности, значение, функции, преимущества и недостатки. SSD (solid-State drive), считающийся жестким диском, является не зависящим от энергопитания, немеханическим устройством памяти компьютера, основанным на памяти микросхемы, как альтернативное средство жесткого диска-HDD (Hard Disk Drive). Жесткие диски SSD используются не только в ноутбуках, но и в персональных компьютерах с целью расширения возможностей. На данный момент более эффективен диски формата M. 2. Благодаря этому скорость записи и чтения может достигать 3800 мегабайт в секунду. Помимо микросхемы памяти, SSD также содержит схему управления.

Ключевые слова: *HDD, SSD, память, информация, база данных, хранилище, личные данные, жесткий диск.*

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՀՈՂԱԳՈՅԱՑՄԱՆ ՖԻԶԻԿԱԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐԻ ԳՆԱՀԱՏՈՒՄԸ ԵՎ ՀՈՂԱԿԱԴԱՍՏՐԱՅԻՆ ՇՐՋԱՆԱՑՈՒՄԸ

ՀՏԴ 631.47
DOI 10.56246/18294480-2022.12-05

ԱՎԱԳՅԱՆ ՄԱՐՏԻՆ
գյուղատնտեսական գիտությունների դոկտոր,
ԳՊՀ բնագիտական ֆակուլտետի դեկան
Էլփոստ՝ avagyanmartin@rambler.ru
ԷՖԵՆԴՅԱՆ ՊԱՐՈՒՅՐ
տեխնիկական գիտությունների դոկտոր,պրոֆեսոր,
ԳՊՀ և ՀԱԱՀ դասախոս
Էլփոստ՝ armgeoinfofm@mail.ru

Հայաստանի Հանրապետությունը վերընթաց գոտիականության դասական երկիր է, որն աչքի է ընկնում բարդ ֆիզիկաաշխարհագրական ու ռելիեֆային պայմաններով, տարածքի բացարձակ և հարաբերական բարձրությունների մեծ տատանումները պայմանավորել են նրա բնական պայմանների խիստ բազմազանությունը:

Վերընթաց գոտիականության շնորհիվ կարելի է հանդիպել գրեթե բոլոր բնական գոտիները՝ մերձարևադարձայինից մինչև ալպյան: Ռելիեֆը պայմանավորում է կլիմայի բնույթը, հողաբուսական ծածկույթի առանձնահատկությունները: Կլիմայական պայմանները փոփոխվում են ըստ վերընթաց գոտիականության:

Հողային կադաստրի համակարգում հողային ֆոնդի քանակական և որակական բնութագրումը հնարավորություն է տալիս ճիշտ կատարել տարածքի հողակադաստրային շրջանացում, որի նպատակն է կադաստրային գնահատման միջոցով բացահայտել տարբեր շրջանների հողերի արտադրական ունակության համեմատականությունը և համադրելիության աստիճանը:

Հողային կադաստրի համակարգում հողային ֆոնդի որակական բնութագրումը և դասակարգման արդյունքները հնարավորություն են տալիս ճիշտ կատարել հողերի հաշվառումը:

Հայաստանի Հանրապետության տարածքը բաժանվում է հողօգտագործման հինգ բնահողային գոտիների:

Հանրապետության հողային ֆոնդի հողակադաստրային շրջանացումը տարածքի բաժանման գիտական համակարգ է, որը բնութագրվում է բնական, հողային և տնտեսական գրեթե միատարր պայմանների հայտնաբերմամբ, նպաստում է գյուղատնտեսական հողատեսքերի ճիշտ գնահատմանը, արտադրության օպտիմալ տեղաբաշխմանն ու տնտեսական օբյեկտիվ նախապայմանների ստեղծմանը:

Բանալի բառեր՝ *վերընթաց գոտիականություն, կլիմա, ռելիեֆ, հողային ծածկույթ, կադաստր, հողակադաստրային շրջանացում:*

ASSESSMENT AND LAND CADASTRAL CIRCULATION OF PHYSICAL-GEOGRAPHICAL CONDITIONS OF LAND FORMATION IN THE REPUBLIC OF ARMENIA

AVAGYAN MARTIN
Doctor of Agricultural Sciences,
Dean of the Faculty of Natural Scineces, GSU
e-mail: avagyanmartin@rambler.ru
EFENDYAN PARUYR
Doctor of Technical Sciences, Professor
Lecturer at ANAU and GSU
e-mail: armgeoinfofm@mail.ru

The Republic of Armenia is a classic country of upward zoning, which stands out with its complex physical-geographical and relief conditions, large fluctuations of absolute and relative heights of the territory have conditioned the extreme diversity of its natural conditions.

Due to the upward zone, almost all natural zones can be found, from subtropical to alpine. The relief determines the nature of the climate, the peculiarities of the land cover. Climate conditions change according to the upward zoning.

Quantitative and qualitative description of the land fund in the land cadastre system makes it possible to accurately make the land cadastral circulation of the area, the purpose of which is to reveal the degree of comparability of the lands productivity of different regions.

The territory of the Republic of Armenia is divided into five natural land use zones.

The land cadastral zoning of the land fund of the Republic is a scientific system of division of territory, which is characterized by the discovery of natural, land and economic homogeneous conditions, contributes to the correct assessment of agricultural land types, optimal distribution of production and creation of objective economic preconditions.

Keywords: *Upward zoning, climate, relief, land cover, Cadastre, land cadastral circulation.*

ОЦЕНКА ФИЗИКО-ГЕОГРАФИЧЕСКИХ УСЛОВИЙ ОБРАЗОВАНИЯ ЗЕМЕЛЬ В РЕСПУБЛИКЕ АРМЕНИЯ И ЗЕМЕЛЬНО-КАДАСТРОВОЕ РАЙОНИРОВАНИЕ

АВАГЯН МАРТИН
Доктор сельскохозяйственных наук,
декан факультета естественных наук
Гаварского государственного университета
электронная почта: avagyanmartin@rambler.ru
ЭФЕНДЯН ПАРУЙР
Доктор технических наук,
профессор, НАУА и ГГУ
электронная почта: armgeoinfofm@mail.ru

Республика Армения – классическая страна восходящей поясности, отличающаяся сложными физико-географическими и рельефными условиями, большие колебания, абсолютных и относительных высот территории, обусловили чрезвычайное разнообразие ее природных условий.

Благодаря восходящей зоне можно найти почти все природные пояса, от субтропической до альпийской. Рельеф определяет характер климата, особенности растительного и почвенного покрова.

Климатические условия изменяются по восходящей поясности.

Количественно-качественная характеристика земельного фонда в системе земельного кадастра дает возможность точно выполнить земельно-кадастровое районирование территории, целью которого является посредством кадастровой

оценки, выявить сравнимость и степени сопоставимости производственных возможностей земель разных регионов.

Площадь Республики Армения делится на пять природных зон землепользования.

Земельно-кадастровое районирование земельного фонда республики представляет собой научную систему деления территории, которая характеризуется выявлением почти однородных, природных, земельно-хозяйственных условий, способствует правильной оценке земель сельскохозяйственного назначения, оптимальному размещению производства и созданию объективных экономических предпосылок.

Ключевые слова: *верхнее районирование, климат, рельеф, земельный покров, кадастр, земельно-кадастровое районирование.*

ԴԱՇՏԱՊԱՇՏՊԱՆ ԱՆՏԱՌԱՇԵՐՏԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԼԵՌՆԱՏԱՓԱՍՏԱՆԱՅԻՆ ԳՈՏՈՒ ԷՐՈԶԱՑՎԱԾ ԱԳՐՈԼԱՆԴՇԱՖՏՆԵՐՈՒՄ

ՀՏԴ 631.4
DOI 10.56246/18294480-2022.12-06

ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ ԱԼԲԵՐՏ
գյուղատնտեսական գիտությունների դոկտոր,
ՀԱԱՀ Հ. Պետրոսյանի անվան հողագիտության, ագրոքիմիայի և
մելիորացիայի գիտական կենտրոն,
հողագիտության, ագրոքիմիայի և
հողերի աշխարհագրության բաժնի վարիչ
էլփոստ՝ markosianalbert@mail.ru
ԱՎԱԳՅԱՆ ՄԱՐՏԻՆ
գյուղատնտեսական գիտությունների դոկտոր,
ԳՊՀ բնագիտության ֆակուլտետի դեկան
էլփոստ՝ avagyanmartin@rambler.ru
ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ ԱՆԱՀԻՏ
ՀԱԱՀ Հ. Պետրոսյանի անվան հողագիտության, ագրոքիմիայի և
մելիորացիայի գիտական կենտրոնի
կրտսեր գիտական աշխատող

Էլփոստ՝ anahitstepanyan67@mail.ru
ՄՈՎՍԻՍՅԱՆ ՀԱՍՄԻԿ
ՀԱԱՀ Հ. Պետրոսյանի անվան հողագիտության, ագրոքիմիայի և մելիորացիայի գիտական կենտրոնի կրտսեր գիտական աշխատող
Էլփոստ՝ hasmikmovsisyan1993@mail.ru

Հայաստանի Հանրապետության լեռնատափաստանային գոտում մեծ տարածություն են զբաղեցնում կտրտված ռելիեֆով, խիստ թեք լանջերի վրա ընկած, էրոզացված, գյուղատնտեսության համար ոչ պիտանի հողերը, որոնք բնութագրվում են ցածր կենսաբանական ակտիվությամբ և բերրիությամբ: Նման տարածություններում մակերեսային հոսքը կարգավորելու, հողի էրոզիան կանխելու և բերրիությունը վերականգնելու գործում մեծ դեր են խաղում անտառմելիորատիվ միջոցառումները, որոնք հակաէրոզային համալիրի կարևորագույն և անբաժան մասն են կազմում:

Մեր հետազոտությունների հիմնական նպատակն է եղել բացահայտել լանջային վարելահողերում ստեղծված դաշտապաշտպան անտառաշերտերի ազդեցությունը անտառաշերտերի պաշտպանության տակ գտնվող հողերի հիդրոլոգիական ռեժիմի և շրջակա միջավայրի միկրոկլիմայական պայմանների, ինչպես նաև այդ տարածքներում տեղաբաշխված մշակաբույսերի բերքատվության և բնական կերահանդակների արդյունավետության վրա:

Իրականացված հետազոտությունները ցույց են տալիս, որ դաշտապաշտպան անտառաշերտերի ազդեցությամբ նկատվում է հողերի ֆիզիկաքիմիական ցուցանիշների զգալի բարելավում, ջրակայուն ագրեգատները, մարգագետինացված տարածքի հետ համեմատած, ավելանում են 7,3-16,4 %-ով, միջանտառաշերտային վարելահողերում այն կազմում է 26,7-29.8%: Հումուսի քանակությունը միջանտառաշերտային տարածքներում աճում է՝ 2,5%-ից հասնելով 2,7%-ի: Զգալի է նաև դրանց ազդեցությունը հողի խոնավության, դրա տեղաբաշխվածության, ինչպես նաև բերքատվության վրա: Գարնանացան գարու բերքատվությունն ավելանում է 7,5 գ/հա-ով, իսկ կերահանդակների բուսազանգվածը՝ մոտ 2,3-2,6 գ/հա-ով:

Բանալի բառեր՝ *էրոզիա, դաշտապաշտպան անտառաշերտ, խոնավություն, բերքատվություն, գարնանացան գարի, կերահանդակներ:*

EFFICIENCY OF FIELD PROTECTIVE FOREST LAYERS IN THE EROZED AGRO-LANDSCAPES OF THE MOUNTAIN- STEPPE ZONE OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

MARKOSYAN ALBERT
Doctor of Agricultural Sciences,
Head of Soil Science, Agrochemistry and Soil Geography Department, Scientific Center of Soil Science, Melioration and Agrochemistry named after H. Petrosyan, ANAU
e-mail: markosianalbert@mail.ru
AVAGYAN MARTIN
Doctor of Agricultural Sciences,
Dean of the Faculty of Natural Scineces, GSU
e-mail: avagyanmartin@rambler.ru
STEPANYAN ANAHIT
Junior Researcher at
Scientific Center of Soil Science, Melioration and Agrochemistry named after H. Petrosyan, ANAU
e-mail: anahitstepanyan67@mail.ru
MOVSISYAN HASMIK
Junior Researcher at
Scientific Center of Soil Science, Melioration and Agrochemistry named after H. Petrosyan, ANAU
e-mail: hasmikmovsisyan1993@mail.ru

In the mountain-steppe zone of the Republic of Armenia there is a large lands with cut relief, on very steep slopes, eroded, unsuitable for agriculture, which are characterized by low biological activity and fertility. Forest ameliorative measures, which are the most important and integral part of the anti-erosion complex, play an important role in regulating surface flow in such areas, preventing soil erosion and restoring fertility.

The main purpose of our research is to identify the impact of lea protective forest layers made in slope arable lands, on hydrological regime of the lands under the protection of forest layers and the microclimate of the environment, as well as on the productivity of crop yields and natural **feeding areas**.

Studies show that under the influence of **field-**protected forest layers, there is a significant improvement in soil physicochemical parameters, an increase of 7.3-16.4% compared to the meadow area of water resistant aggregates, and 26.7-29.8% in inter-forest layer arable lands. The amount of humus in the inter-forest layer areas increases from 2.5% to 2.7%. They have a significant effect on soil moisture and its distribution, as well as on crop yield. Spring barley yields increase by 7.5 c / ha, and fodder vegetation mass by about 2.3-2.6 c / ha.

Keywords: *Erosion, field protector forest layer, moisture, yield, spring barley, feeding grounds.*

ЭФФЕКТИВНОСТЬ ПОЛЕЗАЩИТНЫХ ЛЕСОПОЛОС В ЭРОДИРОВАННЫХ АГРОЛАНДШАФТАХ ГОРНОСТЕПНОЙ ЗОНЫ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

МАРКОСЯН АЛЬБЕРТ
Доктор сельскохозяйственных наук
Заведующий кафедрой почвоведения, агрохимии и географии земли научного центра почвоведения, агрохимии и мелиорации НАУРА им. Г. Петросяна
электронная почта: markosianalbert@mail.ru
АВАГЯН МАРТИН
Доктор сельскохозяйственных наук
Декан факультета естественных наук
Гаварского государственного университета
электронная почта: avagyanmartin@rambler.ru
СТЕПАНЯН АНАИТ
Младший научный сотрудник
Научный центр почвоведения, мелиорации и агрохимии им. Г. Петросяна
электронная почта: anahitstepanyan67@mail.ru
МОВСИСЯН АСМИК
Младший научный сотрудник
Научный центр почвоведения, мелиорации и агрохимии им. Г. Петросяна
электронная почта: hasmikmovsisyan1993@mail.ru

В горно-степной зоне Республики Армения, на сильно крутых склонах, с пересеченной рельефом, имеются эродированные, малопригодные для земледелия большие площади земель, которые характеризуются низкой биологической активностью и плодородием. Лесомелиоративные мероприятия, являющиеся важнейшей и неотъемлемой частью противоэрозионного комплекса, играют важную роль в регулировании поверхностного стока на таких территориях, предотвращении эрозии почв и восстановлении плодородия.

Основной целью наших исследований было выявление влияния созданных на склоновых пашнях полезащитных лесополос на гидрологический режим почв, находящимся под защитой лесополос, микроклимат окружающей среды, а также урожай сельскохозяйственных культур и продуктивность естественных кормовых угодий.

Исследования показывают, что под влиянием полезащитных лесных полос происходит значительное улучшение физико-химических показателей почвы, по сравнению с залуженным участком, водопрочные агрегаты увеличиваются на 7,3-16,4 %, в межполосной пашне - на 26,7-29,8 %: Количество гумуса на межполосных участках увеличивается с 2,5% до 2,7%. Они оказывают существенное влияние на влажность почвы и ее распределение, а также на урожайность сельскохозяйственных культур. Урожайность ярового ячменя увеличивается на 7,5 ц/га, а растительная масса кормовых угодий примерно на 2,3-2,6 ц/га.

Ключевые слова: *эрозия, полезащитные полосы, влага, урожай, яровой ячмень, кормовые угодия.*

ՆՈՐ ԱՄԻՆԱԹԹՎԱՅԻՆ ԿՈՄՊԼԵՔՍԻ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅՈՒՆԸ ՀԵՄՈՍՏԱԶԻ ՎՐԱ ՇԱՔԱՐԱՅԻՆ ԴԻԱԲԵՏ ՈՒՆԵՑՈՂ ՓՈՐՁԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՌՆԵՏՆԵՐԻ ՍՈՏ

ՀՏԴ 577.1
DOI 10.56246/18294480-2022.12-07

ՊԱՐՈՆՅԱՆ ԶՈՅԱ
կենսաբանական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Բունիաթյանի անվան կենսաքիմիայի
ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, լաբորատորիայի վարիչ

էլփոստ՝ aregarpi4@gmail.com
ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ ԼՅՈՒԴՄԻԼԱ
կենսաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ, ԳՊՀ պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Բունիաթյանի անվան կենսաքիմիայի
ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող
էլփոստ՝ arakelyanlyudmila@mail.ru
ՍՏԵՓԱՆՅԱՆ ՀԱՍՄԻԿ
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Բունիաթյանի անվան կենսաքիմիայի
ինստիտուտի գիտաշխատող
էլփոստ՝ stepanyan.hasmik@yahoo.com
ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ԼՈՒՍԻՆԵ
ՀՀ ԳԱԱ Հ. Բունիաթյանի անվան կենսաքիմիայի
ինստիտուտի կրտսեր գիտաշխատող
էլփոստ՝ lusokgrig@gmail.com

Հայտնի է, որ շաքարային դիաբետով (ՇԴ) հիվանդների մոտ հեմոստազի բոլոր օղակներում տեղի են ունենում խախտումներ՝ էնդոթելային դիսֆունկցիա, տրոմբոցիտների ադգեզիվության բարձրացում, պլազմային ֆակտորների (ֆVII, թրոմբին, ֆիբրինոգեն) քանակության փոփոխություն, հակամակարդիչների (պրոտեին C, S, անտիթրոմբին III, թրոմբոմոդուլին) մակարդակի անկում, ֆիբրինոլիզի արգելակիչների սինթեզի խթանում և այլն, այսինքն՝ ուժեղ արտահայտված պրոթրոմբոտիկ վիճակ, որը կարող է առաջացնել սիրտանոթային լուրջ բարդություններ, աթերոսկլերոզ [1,2]:

Չնայած ՇԴ-ի բազմամյա ուսումնասիրություններին, նոր մեթոդների ու դեղամիջոցների կիրառմանը՝ հիվանդությունը շարունակում է աճել, և հիվանդների մեծ մասի բուժումը չի հասնում բավարար արդյունքի [3]: Վերջին տարիներին գրանցվել և հաջողությամբ կիրառվում են մի շարք դեղամիջոցներ, որոնք բաղկացած են ամինաթթուների համակցություններից [4]: Այդպիսի ամինաթթվային կոմպլեքսները (ԱԿ) հաջողությամբ կիրառվում են բժշկության մեջ և հատկապես սպորտում, որտեղ վերջիններս օգտագործվում են մարզիկների մարզական վիճակը ապահովելու և պահպանելու համար: ԱԿ-ները նպաստում են նորմալ նյութափոխանակությանը, օրգանիզմին մատակարարում են լրացուցիչ էներգիա, պահպանում են իմունային համակարգը, բարելավում մազերի, եղունգների, մաշկի վիճակը, արգելակում մկանային հյուսվածքի կատաբոլիզմը:

Ամինաթթվային տարբեր համակցություններով դեղամիջոցների մեջ անհրաժեշտ է նշել պրոֆեսոր Ռ. Քամալյանի կողմից առաջարկված և որպես արյան մեջ գլյուկոզի մակարդակը կարգավորող միջոց փորձարկված ԱԿ-ները, որոնցից մեկի, որ բաղկացած է գամմա-ամինակարագաթթվից (ԳԱԿԹ), էթանոլամին–O-սուլֆատից (ԷOU) և գլուտամինից, փորձարարական ալոքսանային դիաբետով առնետներին հնգօրյա ներարկումից հետո արյան մեջ գլյուկոզի մակարդակը 26,7մմոլ/լ –ից իջել է 6,2մմոլ/լ [5]: Հաջորդ ԱԿ-ն, որ հանդիսանում է մեր հետազոտության առարկան, ունի նաև չորրորդ բաղադրիչ՝ β-ալանին:

Բանալի բառեր՝ *շաքարային դիաբետ , ամինաթթվային կոմպլեքս, հեմոստազ, էթանոլամին-O-սուլֆատ, γ- ամինակարագաթթու, β-ալանին, գլուտամին:*

INFLUENE OF A NEW AMINO ACID COMPLEX ON HEMOSTASIS IN EXPERIMENTAL RATS WITH DIABETES

PARONYAN ZOYA
PhD in Biology, Head of the Laboratory,
Senior Researcher at H.Buniatyan Institute of Biochemistry NAS, RA
e-mail: aregarpi4@gmail.com
ARAKELYAN LYUDMILA
PhD in Biology, GSU Associate Professor,
Senior Researcher at H.Buniatyan Institute of Biochemistry NAS, RA
e-mail: arakelyanlyudmila@mail.ru
STEPANYAN HASMIK
Researcher at H.Buniatyan Institute of Biochemistry NAS, RA
e-mail: stepanyan.hasmik@yahoo.com
GRIGORYAN LUSINE
Junior Researcher at H.Buniatyan Institute of Biochemistry NAS, RA
e-mail: lusokgrig@gmail.com

Modern diabetology has many well-studied drugs actively used to treat diabetes and its complications. However, in 2/3 of the patients there are not seen satisfactory results, so a further search for drugs is required. Many medical preparations are currently registered containing various amino acid combinations. Professor R.G.

Qamalyan proposed and successfully tested several amino acid complexes, one of which was the subject of our research. It consists of GABA, glutamine, β-alanine und ethanolamine – O – sulfate. The effect of this complex on changes in glucose levels and some parameters of hemostasis was studied in rats with experimental alloxan diabetes. According to data obtained in rats with diabetes, five days after every day injection of the amino acid complex, the average glucose level is decreased from 22mmol/L to 5.5mmol/L, which is even lower by 10% than in control animals. There are also notable changes in the hemostasis system. On the fifth day after the injection of the amino acid complex, the following changes occur in the blood plasma of rats with diabetes, in comparison with the control: the recalcification time extended by 35.3%, the prothrombin time - by 20%, the level of fibrinogen not only normalizes but also decreases by 15%.

Based on the results obtained, we can conclude that the amino acid complex we are testing for the first time with such a composition, in addition to neutralizing the hyperglycemic effect of alloxan, possess the own anti-coagulant activity and can be used as a regulator of the blood clotting system.

Keywords: *diabetes mellitus, amino acid complex, hemostasis, ethanolamine-O-sulfate, γ-amino butyric acid, β-alanine, glutamine.*

ВЛИЯНИЕ НОВОГО АМИНОКИСЛОТНОГО КОМПЛЕКСА НА ГЕМОСТАЗ У КРЫС С ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫМ ДИАБЕТОМ

ПАРОНЯН ЗОЯ
Кандидат биологических наук
Зав. лабораторией,старший научный сотрудник
Института биохимии им. Р.Бунятяна НАН РА
электронная почта: aregarpi4@gmail.com
АРАКЕЛЯН ЛЮДМИЛА
Кандидат биологических наук,
доцент, профессор ГГУ
Старший научный сотрудник
Института биохимии им. Р.Бунятяна НАН РА
электронная почта: arakelyanlyudmila@mail.ru
СТЕПАНЯН АСМИК
Научный сотрудник

Института биохимии им. Р.Бунятяна НАН РА
электронная почта: stepanyan.hasmik@yahoo.com
ГРИГОРЯН ЛУСИНЕ
Младший научный сотрудник
Института биохимии им. Р.Бунятяна НАН РА
электронная почта: lusokgrig@gmail.com

Современная диабетология располагает многими хорошо изученными препаратами, активно используемыми для лечения диабета и его осложнений. Однако у большинства больных удовлетворительных результатов не наблюдается, поэтому требуется дальнейший поиск препаратов. В настоящее время зарегистрировано много медицинских препаратов, содержащих различные комбинации аминокислот. Профессор Р. Камалян предложил и успешно тестировал несколько аминокислотных комплексов, один из которых стал предметом нашего исследования. Он состоит из гамма - аминомаслянной кислоты (ГАМК), глютамина, β-аланина и этаноламин-О-сульфата (ЭОС). Влияние этого комплекса на изменение уровня глюкозы и некоторых показателей гемостаза изучали на крысах с экспериментальным аллоксановым диабетом. По данным, полученным у крыс с сахарным диабетом, через пять дней после ежедневного введения аминокислотного комплекса средний уровень глюкозы снижается с 22 ммоль/л до 5,5 ммоль/л, что даже на 10% ниже, чем у контрольных животных. Отмечаются также заметные изменения в системе гемостаза. На пятые сутки после введения аминокислотного комплекса в плазме крови больных СД по сравнению с контролем происходят следующие изменения: время рекальцификации удлиняется на 35,3%, протромбиновое время - на 20%, уровень фибриногена не только нормализируется, но и снижается на 15%.

На основании полученных результатов можно сделать вывод, что впервые испытываемый нами аминокислотный комплекс с таким составом, помимо нейтрализации гипергликемического действия аллоксана, обладает собственной антикоагулянтной активностью и может быть использован в качестве регулятора системы свертывания крови.

Ключевые слова: *сахарный диабет, аминокислотный комплекс, гемостаз, фибриноген, этаноламин – О - сульфат, ГАМК, β-аланин, глутамин.*

ՀՏԴ 338.48
DOI 10.56246/18294480-2022.12-08

ԱՎԱԳՅԱՆ ԱՐԱՄԱՅԻՍ
աշխարհագրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԵՊՀ սերվիսի ամբիոնի դասախոս,
ԳՊՀ դասախոս
էլփոստ՝ aavagyan@ysu.am
ՔԵԼՅԱՆ ՍԱՐԳԻՍ
տեխնիկական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԵՊՀ սերվիսի ամբիոնի դասախոս
էլփոստ՝ s.qelyan@ysu.am

Զբոսաշրջային ինդուստրիան կառուցվածքային և բովանդակային առումով արագ փոփոխվող համակարգ է: Փոխվում են զբոսաշրջիկների պահանջմունքները, դրանց բավարարման հնարավորությունները և հասարակական ընդհանուր վերաբերմունքը զբոսաշրջության վերաբերյալ: Այս գործընթացներին զուգահեռ անհրաժեշտ է ներդաշնակորեն փոխել նաև ոլորտի կառավարման համակարգը, այն դարձնել ավելի գիտելիքահեն:

Գիտելիքահեն կառավարման արդյունավետ ձևը համակարգայինն է (ցանցայինը), որի շարժիչ ուժը մարդկային կապիտալն է: Մարդկային կապիտալը զբոսաշրջային ինդուստրիայի կառավարման համակարգ է բերում բարձր տեխնոլոգիաներ, նորարարություններ, կառավարումը հասցնում է արվեստի մակարդակի: Կառավարումը իրագործվում է՝ ելնելով ընկերության բոլոր աշխատողների շահերից: Մարդկային կապիտալը օբյեկտը ուսումնասիրում, գործառույթները պլանավորում և կառավարման համակարգ է մշակում և գործի է դնում՝ ելնելով տարածքի բնական ներուժի, մարդկային ռեսուրսների, ենթակառուցվածքների, սոցիալ-տնտեսական զարգացումների ներկայիս ու ապագայի համատեքստում, երբ կառավարումը իրագործվում է և՛ վերևի, և՛ ներքևի համատեղ աշխատանքով: Նրանցից յուրաքանչյուրը կատարում է հստակ իրեն ամրագրված պարտականությունները: Կառավարման լավագույն ձևը համակարգայինն է: Համակարգի մոտեցումը մարդկային կապիտալի օգտագործման միջոցով զբոսաշրջային ինդուստրիայի կառավարումը դնում է գիտական մակարդակի վրա, որը հնարավորություն է տալիս զբոսաշրջային

ինդուստրիայի կառավարման մեջ գերակայել հումանիստական արժեքները՝ ամեն ինչ հանուն մարդու սկզբունքով:

Բանալի բառեր՝ կառավարում, զբոսաշրջային ինդուստրիա, զբոսաշրջիկ, հիմնախնդիր, օջախ, հումանիզմ, գիտելիքահեն:

MANAGEMENT PROBLEMS OF TOURISM INDUSTRY

AVAGYAN ARAMAYIS
Doctor of Geographic Sciences, Professor
Professor at the Chair of Service, YSU,
Lecturer of GSU
e-mail: aavagyan@ysu.am
KELYAN SARGIS
Candidate of Technical Sciences, Associate Professor
Professor at the Chair of Service, YSU
e-mail: s.qelyan@ysu.am

The tourism industry is a rapidly changing system in terms of structure and content. The needs of tourists, the possibilities of their satisfying as well as the general public attitude towards tourism, are changing. Along with these processes, it is necessary to change the management system in a harmonious way, to make it more knowledge-based. The effective form of knowledge-based management is the system (network), the driving force of which is human capital. Human capital brings high technologies, innovations, management system to the level of art in the tourism industry management system. According to which the management is carried out in the interests of all the employees of the company. Human capital studies the object, plans the functions, develops a management system, operates in the context of the present and future human resources, infrastructure, socio-economic development of the area, when the management is carried out by "top-down" joint work. Each of them fulfills its clearly defined responsibilities. System approach is the best way of management. Through the use of human capital, system approach puts the management of tourism industry on a scientific level, which allows humanistic values to prevail in the management of tourism industry, based on "All for the sake of the human" principle.

Keywords: *management, tourism industry, tourist, problem, hearth, humanism, knowledge.*

ПРОБЛЕМЫ УПРАВЛЕНИЯ ИНДУСТРИЕЙ ТУРИЗМА

АВАГЯН АРАМАИС
Доктор технических наук, профессор,
Профессор кафедры сервиса ЕГУ,
Преподаватель ГГУ
электронная почта: aavagyan@ysu.am
КЕЛЯН САРГИС
Кандидат технических наук, доцент,
Доцент кафедры сервиса ЕГУ,
электронная почта: s.qelyan@ysu.am

Индустрия туризма с точки зрения структуры и содержания представляет собой быстро меняющуюся систему. Меняются потребности туристов, меняются возможности их удовлетворения и в основном общее отношение населения к туризму. Наряду с этими процессами необходимо гармонично изменить систему управления, сделать ее более наукоемкой. Эффективной формой управления, основанного на знаниях, является система (сеть), движущей силой которой является человеческий капитал. Человеческий капитал привносит высокие технологии, инновации в систему управления индустрией туризма, выводит менеджмент на уровень искусства. В соответствии с которым управление осуществляется исходя из интересов всех сотрудников компании. Человеческий капитал изучает объект, планирует функции, разрабатывает систему управления, действует в разрезе настоящего и будущего человеческих ресурсов, инфраструктуры, социально-экономического развития территории, когда управление осуществляется совместной работой по принципу «сверху вниз». Каждый из них выполняет свои четко определенные обязанности. Лучшая форма управления - системный подход. Системный подход посредством использования человеческого капитала ставит управление индустрией туризма на научный уровень, что позволяет превалировать гуманистическим ценностям в управлении индустрией туризма, основываясь на принципе "Все ради человека".

Ключевые слова: *менеджмент, индустрия туризма, турист, проблема, гуманизм, познание, очаг.*

АНАЛИЗ ИНТЕГРАЦИИ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ И ДВИГАТЕЛЬНОЙ АКТИВНОСТИ ДЕТЕЙ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ УЧРЕЖДЕНИИ

УДК 612.821.3
DOI 10.56246/18294480-2022.12-09

СИМОНЯН ЛУСИНЕ
Кандидат медицинских наук, доцент,
Заведующая кафедрой медико-биологических дисциплин
Государственного образовательного учреждения
высшего образования Московской области
«Государственный социально-гуманитарный университет»
электронная почта: lusinesi1@mail.ru
СИМОНЯН АРМЕН
Заслуженный деятель науки РА, профессор,
доктор биологических наук, почетный профессор ГГУ,
электронная почта: simarmen@mail.ru
ОГАННИСЯН МАРИНЕ
Преподаватель кафедры биологии, экологии
и здорового образа жизни ГГУ
электронная почта: marine.hovhannisyan@gsu.am

Аннотация. В связи с увеличением требований к качеству образовательного процесса детей, реализуемого в рамках дошкольных образовательных учреждений, возрастает роль всех его компонентов, включая физическое воспитание и другие виды образовательной деятельности. В детских образовательных учреждениях сегодня реализуется большое количество методик и технологий, связанных с формированием у дошкольников знаний в области физической культуры и других видов образовательной деятельности как нового интегрированного направления деятельности. Но практически нет конкретных программ, которые решали бы задачи общего образования дошкольников в процессе занятий физическими упражнениями. Одним из важных составляющих нормального нервно-

психического развития ребенка раннего возраста является сенсорное восприятие, что способствует формированию познавательных связей и речи. Основная задача сенсорного развития детей в детских образовательных учреждениях заключается в формировании умения воспринимать предметы и явления, выделять присущие им внешние свойства, определяющие способы действий с ними. Так как физкультурное оборудование содержит в себе разнообразную информацию о свойствах и качествах предметов, а организация физкультурного занятия дает широкие возможности для плодотворного использования этой информации, то целесообразно включать сенсорные задачи и в игровую двигательную активность детей. Общеразвивающие упражнения проводятся с помощью предметов, различных по форме, упругости, фактуре поверхности, которые обеспечивают широкий спектр ощущений при действии с ними. Широко используются природные материалы: шишки, каштаны, осенние листья, камушки, ракушки и др. Естественные качества природных материалов не только позволяют детям освоить новые ощущения, но и создают особый эмоциональный настрой.

***Ключевые слова**: дошкольное образовательное учреждение, сенсорное восприятие, познавательные связи, физическое развитие, физические упражнения, интегрированное направление деятельности.*

ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ՄՏԱՎՈՐ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԵՎ ՇԱՐԺՈՂԱԿԱՆ ԱԿՏԻՎՈՒԹՅԱՆ ԻՆՏԵԳՐԱՑԻԱՅԻ ՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅՈՒՆԸ ՆԱԽԱԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐՈՒՄ

ՍԻՄՈՆՅԱՆ ԼՈՒՍԻՆԵ
բժշկական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
Մոսկվայի մարզային «Պետական սոցիալ-հումանիտար համալսարան» բարձրագույն կրթության պետական կրթական հաստատության բժշկակենսաբանական առարկաների ամբիոնի վարիչ
Էլփոստ՝ lusinesi1@mail.ru
ՍԻՄՈՆՅԱՆ ԱՐՄԵՆ
ՀՀ գիտության վաստակավոր գործիչ,
կենսաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԳՊՀ պատվավոր պրոֆեսոր
Էլփոստ՝ simarmen@mail.ru

ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ ՄԱՐԻՆԵ
ԳՊՀ կենսաբանության, էկոլոգիայի
և առողջ ապրելակերպի ամբիոնի դասախոս
Էլփոստ՝ marine.hovhannisyan@gsu.am

Երեխաների նախադպրոցական կրթության շրջանակներում իրականացվող կրթության գործընթացի որակի նկատմամբ աճող պահանջի հետ կապված աճում է նաև դրա բոլոր բաղադրիչների նշանակությունը՝ ներառյալ ֆիզիկական դաստիարակության և կրթական գործունեության մյուս ձևերը: Մանկական ուսումնական հաստատություններում ներկայումս կիրառվում են բազմաթիվ մեթոդներ և տեխնոլոգիաներ, որոնք կապված են նախադպրոցական տարիքի երեխաների մոտ ֆիզիկական կուլտուրայի ոլորտում գիտելիքների ձևավորման և կրթական այլ գործունեության հետ՝ որպես գործունեության նոր, ինտեգրացիոն ուղղություն: Սակայն գործնականում չկան կոնկրետ ծրագրեր, որոնք կլուծեն նախադպրոցական տարիքի երեխաների ընդհանուր կրթության խնդիրները ֆիզիկական վարժությունների կատարման ընթացքում: Վաղ տարիքում երեխայի նյարդահոգեկան նորմալ զարգացման կարևոր նախապայմաններից մեկը զգայական ընկալումն է, որը նպաստում է ճանաչողական կապերի և խոսքի ձևավորմանը: Մանկական ուսումնական հաստատություններում երեխաների զգայական զարգացման հիմնական խնդիրը կայանում է իրերի և երևույթների ընկալման կարողության ձևավորման, դրանց բնորոշ արտաքին հատկությունների առանձնացման մեջ, որոնք որոշում են դրանց հետ գործողությունների եղանակը: Քանի որ ֆիզիկական դաստիարակության համար նախատեսված պարագաներն իրենց մեջ պարունակում են դրանց հատկությունների և որակի վերաբերյալ բազմաբնույթ տեղեկատվություն, իսկ ֆիզդաստիարակության պարապմունքների կազմակերպումը տալիս է մեծ հնարավորություններ այդ տեղեկատվության արդյունավետ օգտագործման համար, ուստի նպատակահարմար է ներառել զգայական առաջադրանքներ նաև երեխաների խաղային, շարժողական ակտիվության մեջ: Ընդհանուր զարգացման վարժություններն իրականացվում են տարբեր ձևի, առաձգականության մակերեսի խորդուբորդության, իրերի օգնությամբ, որոնք ապահովում են զգացողությունների լայն տիրույթ՝ դրանց հետ գործողություններ իրականացնելու հետևանքով: Լայնորեն օգտագործվում են բնական նյութեր՝ կոներ, շագանակներ, աշնանային տերևներ, քարեր, խեցիներ և այլն: Բնության նյութերի բնական որակները ոչ միայն թույլ են տալիս

երեխաներին յուրացնել նոր զգացողությունները, այլև ստեղծում են յուրահատուկ էմոցիոնալ տրամադրություն։

Բանալի բառեր՝ *նախադպրոցական ուսումնական հաստատություն, զգայական ընկալում, ճանաչողական կապեր, ֆիզիկական զարգացում, ֆիզիկական վարժություններ, գործունեության ինտեգրացիոն ուղղություն։*

ANALYSIS OF INTEGRATION OF INTELLECTUAL DEVELOPMENT AND MOTOR ACTIVITY OF CHILDREN IN A PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTION

SIMONYAN LUSINE
Doctor of Medical Sciences, Associate Professor,
Head of the Chair of Biomedical Disciplines
of State Educational Institution of
Higher Education of the Moscow Region
"State Social and Humanitarian University"
e-mail: lusinesi1@mail.ru
SIMONYAN ARMEN
RA Honoured Scientist,
Doctor of Biology, Professor
e-mail: simarmen@mail.ru
HOVHANNISYAN MARINE
Lecturer at the Chair of Biology,
Ecology and Healthy Lifestyle, GSU
e-mail: marine.hovhannisyan@gsu.am

In connection with the increase in the requirements for the quality of the educational process of children, implemented within the framework of preschool educational institutions, the role of all its components, including physical education and other types of educational activities, is increasing. In children's educational institutions today, a large number of methods and technologies are being implemented related to the formation of knowledge in the field of physical culture and other types of educational activities among preschoolers as a new integrated area of activity. But there are practically no specific programs that would solve the problems of general education of preschoolers in the process of physical exercise. One of the important components of the normal neuropsychic development of a young child is sensory

perception, which contributes to the formation of cognitive connections and speech. The main task of the sensory development of children in children's educational institutions is to form the ability to perceive objects and phenomena, to highlight their inherent external properties that determine how to act with them. Since physical culture equipment contains a variety of information about the properties and qualities of objects, and the organization of physical education classes provides ample opportunities for the fruitful use of this information, it is advisable to include sensory tasks in the game motor activity of children. General developmental exercises are carried out with the help of objects that are different in shape, elasticity, surface texture, which provide a wide range of sensations when working with them. Natural materials are widely used: cones, chestnuts, autumn leaves, pebbles, shells, etc. The natural qualities of natural materials not only allow children to master new sensations, but also create a special emotional mood.

Keywords: *preschool educational institution, sensory perception, cognitive connections, physical development, physical exercises, integrated area of activity.*

PRODUCTION OF GAS PHASE SUPEROXIDE RADICALS BY THERMOSTABLE COMPLEXES FROM RAISIN AND GRAPE SEEDS

UDC 577.1
DOI 10.56246/18294480-2022.12-10

SIMONYAN RUZAN
PhD in Biology, GSU Assistant Professor,
Senior Researcher at Hr.Buniatyan Institute of Biochemistry NAS, RA
e-mail: ruzan.simonyan@gmail.com
SIMONYAN GEGHAM
PhD in Biology,
Senior Researcher at Hr.Buniatyan Institute of Biochemistry NAS, RA
e.mail: gegasim@mail.ru

Superoxide (O_2^-)-producing thermostable complexes of NADPH-containing protein component (NPC) with Fe(III) – NPC-Fe(III) was isolated and purified from pink raisin (without seeds) and grape seeds for the first time. In particularly, during isolation and purification of these complexes its fractionation at pH 9,5, precipitation at

pH 4,8, ion exchanging chromatography on cellulose DE-52 and incubation in boiling water were carried out. The forms and maximums of optical absorption specta of these complexes from grape seeds significantly differs from that of the complex from raisin. But in both cases in UV region the characteristic for the proteins absorptions at 280 nm were observed. The arithmetic averages of produced O_2^--in solution and gase phase were determined. In a lyophilized state these complexes provide high stability, when losing O_2^--producing activity only to 11-12% during storage a year. After blowing of the aqueous solution of these complexes by oxygen, the monocomponent and regulating stationary concentration of the gas phase superoxide radicals were produced and transferred with oxygen into glass or silicone tubes. In the perspective the produced gas phase O_2^- can be used at lung infection diseases with the oxygen mask.

Keywords: *gas phase superoxide radical, complex, raisin, grape, seed.*

ՔԻՇՄԻՇԻՑ ՈՒ ԽԱՂՈՂԻ ԿՈՐԻՋՆԵՐԻՑ ԱՆՋԱՏՎԱԾ ՋԵՐՄԱԿԱՅՈՒՆ ԿՈՄՊԼԵՔՍՆԵՐՈՎ ԳԱԶ ՖԱԶԱՅԻՆ ՍՈՒՊԵՐՕՔՍԻԴ ՌԱԴԻԿԱԼՆԵՐԻ ԳՈՅԱՑՈՒՄԸ

ՍԻՄՈՆՅԱՆ ՌՈՒԶԱՆ
կենսաբանական գիտությունների թեկնածու, ԳՊՀ դոցենտ,
ՀՀ ԳԱԱ Հր. Բունիաթյանի անվան կենսաքիմիայի
ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող
Էլփոստ՝ ruzan.simonyan@gmail.com
ՍԻՄՈՆՅԱՆ ԳԵՂԱՄ
կենսաբանական գիտությունների թեկնածու,
ՀՀ ԳԱԱ Հր. Բունիաթյանի անվան կենսաքիմիայի
ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող
Էլփոստ՝ gegasim@mail.ru

Առաջին անգամ խաղողի քիշմիշից (առանց կորիզների) և խաղողի կորիզներից անջատվել և մաքրվել են սուպերօքսիդ ռադիկալներ (O_2^-)-գոյացնող ջերմակայուն կոմպլեքսներ՝ կազմված ՆԱԴՐH-պարունակող սպիտակուցային բաղադրամասից (ՆՍԲ) և Fe(III)-ից՝ ՆՍԲ-Fe(III): Այս կոմպլեքսների անջատման ու մաքրման ընթացքում մասնավորապես իրագործվել են դրանց ֆրակցիոնացումը pH 9,5-ում և նստեցումը pH 4,8 –ում, իոնափոխանակային աբսորբումը DE-52 ցելյուլոզի վրա և ինկուբացումը եռացող ջրում:

Խաղողի կորիզներից ստացված կոմպլեքսների օպտիկական սպեկտրների ձևը և մաքսիմալ կլանումները էապես տարբերվում են քիշմիշից ստացված կոմպլեքսների համանման չափանիշներից: Սակայն երկու դեպքում էլ ՈւՄ մարզում նկատվում են սպիտակուցներին բնորոշ կլանումներ 280 նմ-ում: Որոշված են արտադրված O_2^- միջին թվաբանական արժեքները լուծույթում և գազ ֆազում: Այս կոմպլեքսները լիոֆիլիզացված վիճակում ցուցաբերում են բարձր կայունություն՝ կորցնելով O_2^--գոյացնելու ակտիվությունը ընդամենը 11-12% մեկ տարվա ընթացքում: Այս կոմպլեքսների ջրային լուծույթների մեջ թթվածին փչելով արտազատվում են մոնոկոմպոնենտ, կարգավորվող ստացիոնար քանակներով գազ ֆազային սուպերօքսիդներ՝ թթվածնի հետ միասին, և տեղափոխվում են սիլիկոնային կամ ապակյա խողովակներով: Հեռանկարում այս կերպ բնական աղբյուրից գեներացված գազ ֆազային սուպերօքսիդները կարելի է օգտագործել թոքային ինֆեկցիոն հիվանդությունների ժամանակ՝ թթվածնային դիմակի հետ համակցված:

Բանալի բառեր՝ *գազ ֆազային սուպերօքսիդ ռադիկալ, կոմպլեքս, քիշմիշ, խաղող, կորիզ:*

ПРОДУЦИРОВАНИЕ ГАЗОФАЗНЫХ СУПЕРОКСИДНЫХ РАДИКАЛОВ ТЕРМОСТАБИЛЬНЫМИ КОМПЛЕКСАМИ ИЗ КИШМИША И КОСТОЧЕК ВИНОГРАДА

СИМОНЯН РУЗАН
Кандидат биологических наук, доцент ГГУ,
Старший научный сотрудник
Институт биохимии имени Гр. Бунятяна НАН РА
e.mail: ruzan.simonyan@gmail.com
СИМОНЯН ГЕГАМ
Кандидат биологических наук, старший научный сотрудник
Институт биохимии имени Гр. Бунятяна НАН РА
e.mail: gegasim@mail.ru

Впервые выделены и очищены супероксид (O_2^-) - продуцирующие, термостабильные комплексы между НАДРН содержащим белковым компонентом (НБК) и Fe(III) – НБК-Fe(III) из кишмиша (без косточек) и косточек винограда. В частности, во время выделения и очистки этих комплексов были

осуществлены фракционация в pH 9,5, осаждение в pH 4,8, ионообменная хроматография на целлюлозе DE-52 и инкубация в кипящей воде. Формы и максимумы спектров оптических поглощений этих комплексов из виноградных косточек существенно отличаются от комплексов из изюма. Но в обоих случаях в УФ регионе наблюдались характерные для белков поглощения при 280 нм. Определены средние арифметические величины продуцируемых O_2^- в растворе и в газовом фазе. В лиофилизованном состоянии эти комплексы оказывают высокую стабильность, в то время как теряют O_2^-продуцирующую активность только на 11-12% при хранении год. После продувания кислородом водных растворов этих комплексов, продуцируются монокомпонентные газофазные супероксидные радикалы с регулируемой стационарной концентрацией и передаются с кислородом через стеклянную или силиконовую трубки. В перспективе продуцированные газофазные O_2^-могут использоваться с кислородными масками при легочной инфекции.

Ключевые слова: *газофазный супероксидный радикал, комплекс, изюм, виноград, косточка.*

ԿՈՐՈՆԱՎԻՐՈՒՍԱՅԻՆ ՀԻՎԱՆԴՈՒԹՅԱՆ ՀԵՏԵՎԱՆՔՈՎ ՀԵՏԱԳԱ ՄԱՀԵՐԻ ՔԱՆԱԿԻ ԿԱՆԽԱՏԵՍՈՒՄԸ ՄԵՔԵՆԱՅԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ՄԻՋՈՑՈՎ

ՀՏԴ 004.8
DOI 10.56246/18294480-2022.12-11

ՄԱՐՏԻՐՈՍՅԱՆ ԱՐՄԱՆ
տեխնիկական գիտությունների թեկնածու,
«Թիմվյուեր» ընկերության ավագ ծրագրավորող
Էլփոստ՝ armanmartirosyan00@gmail.com
ԳԱԼՍՏՅԱՆ ԴԱՎԻԹ
ՀՊՀ «Սիսոփսիս Արմենիա» ուսումնական դեպարտամենտի
«Ծրագրային ճարտարագիտություն» բաժնի

մագիստրատուրայի 2-րդ կուրսի ուսանող,
«Օփեն Սոֆթ Քոնսալթ» ընկերության ծրագրավորող
էլփոստ՝ galstyandavid1998@gmail.com
ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ ԷԴՈՒԱՐԴ
ՀԱՊՀ «Սինոփսիս Արմենիա» ուսումնական դեպարտամենտի
«Ծրագրային ճարտարագիտություն» բաժնի
մագիստրատուրայի 2-րդ կուրսի ուսանող,
«Կրիսպ» ընկերության ծրագրավորող
էլփոստ՝ eduard.harutyunyan.1999@gmail.com
ՆԻԿՈՂՈՍՅԱՆ ԿԱՐԵՆ
Հայ-ռուսական համալսարանի «Համակարգչային ծրագրավորում»
բաժնի մագիստրատուրայի 2րդ կուրսի ուսանող,
«Սցիլլա» ընկերության ծրագրավորող
էլփոստ՝ karen.nikoghosyan.98@gmail.com

Համաճարակի ժամանակ հիվանդների մահացության ռիսկերի վաղ կանխատեսումը կարող է նվազեցնել մահացությունը՝ ապահովելով ռեսուրսների բաշխման և բուժման արդյունավետ պլանավորում: Այս հոդվածի նպատակն է կորոնավիրուսային հիվանդության հետևանքով հետագա մահվան դեպքերի քանակի կանխատեսման համար մշակել մեքենայական ուսուցման K-մոտակա հարևանների մոդել՝ օգտագործելով համաճարակային իրավիճակի վերաբերյալ գոյություն ունեցող տվյալների հավաքածուն:

Ուսումնասիրվել է կորոնավիրուսային հիվանդության հետևանքով մահվան դեպքերի վրա ազդող հիմնական գործոնները. միջին տարիքը, սրտանոթային հիվանդությամբ պայմանավորված մահացության մակարդակը, շաքարախտի տարածվածությունը և այլն: Վերոնշյալ տվյալների հավաքածուն նորմալացվել է՝ առանձնացված հատկանիշները միևնույն չափողականության բերելու և ավելի ճշգրիտ արդյունքներ ստանալու համար: Կառուցված մոդելի նկատմամբ կատարված հետազոտությունների արդյունքում ստացվել է մինիմալ միջին քառակուսային սխալանքի արժեքը՝ 0.056 (K = 3 դեպքում), որի համար մոդելի ճշգրտության աստիճանը կազմում է 94%: Ինչպես նաև կառուցված մոդելի միջոցով վերլուծվել են առանձնացված հատկանիշները և ստացվել է դրանց ազդեցության ցուցանիշը, ըստ որի կորոնավիրուսային հիվանդության հետևանքով մահացության դեպքերի ածը հիմնականում պայմանավորված է շաքարային դիաբետի տարածվածությամբ և նոր հաստատված դեպքերի քանակով:

Այս հոդվածի սահմաններում կատարված վերլուծությունների արդյունքները կարող են որոշակի ներդրում ունենալ կորոնավիրուսային հիվանդության դեմ աշխարհի պայքարում:

Բանալի բառեր՝ *կորոնավիրուս, արհեստական բանականություն, մեքենայական ուսուցում, K-մոտակա հարևան, հիպերչափական կարգավորում, տվյալների նորմալացում, Էվկլիդեսյան հեռավորություն:*

PREDICTION OF FURTHER DEATH FROM CORONAVIRUS DISEASE THROUGH MACHINE LEARNING

MARTIROSYAN ARMAN
PhD in Technical Sciences,
Senior Software Engineer at "TeamViewer" Company
e-mail: armanmartirosyan00@gmail.com
GALSTYAN DAVID
2nd year Master Student at the Educational Department "Synopsys Armenia" of NPUA, the Faculty of "Software Engineering",
Software Developer at "Open Soft Consult" Company
e-mail: galstyandavid1998@gmail.com
HARUTYUNYAN EDUARD
2nd year Master Student at the Educational Department "Synopsys Armenia" of NPUA, the Faculty of "Software Engineering",
Software Developer at "Krisp" Company
e-mail: eduard.harutyunyan.1999@gmail.com
NIKOGHOSYAN KAREN
2nd year Master Student at the Armenian-Russian University, the Faculty of "System Programming",
Software Developer at "Scylla" Company
e-mail: karen.nikoghosyan.98@gmail.com

Early prediction of patient mortality risk during an epidemic can reduce mortality by ensuring effective resource allocation and treatment planning. The purpose of this article is to develop a machine learning model of k-nearest neighbors to predict the number of deaths as a result of coronavirus disease, taking into account existing data on the epidemiological situation.

The main factors influencing death from coronavirus disease were studied, such as average age, mortality from cardiovascular diseases, the prevalence of diabetes, etc. The above data set has been normalized to bring the chosen features to the same dimensionality and for more accurate results. As a result of the studies conducted with respect to the constructed model, the minimum average square error was obtained: 0.056 (in the case of k = 3), for which the degree of accuracy of the model is 94%. According to the built-in model, the chosen features were analyzed, and their impact index was obtained, according to which the increase in deaths due to coronavirus disease is mainly due to the prevalence of diabetes and the number of newly confirmed cases.

The results of the analysis carried out within the framework of this work may make a certain contribution to the fight against coronavirus in the world.

Keywords: *coronavirus, artificial intelligence, machine learning, k-nearest neighbors, hyperparameter optimization, data normalization, euclidean distance.*

ПРОГНОЗИРОВАНИЕ ЧИСЛА ПОСЛЕДУЮЩИХ СМЕРТЕЙ ОТ КОРОНАВИРУСНОЙ БОЛЕЗНИ ПОСРЕДСТВОМ МЕТОДОВ МАШИННОГО ОБУЧЕНИЯ

МАРТИРОСЯН АРМАН
Кандидат технических наук,
Старший программист компании "Тимвюер"
электронная почта: armanmartirosyan00@gmail.com
ГАЛСТЯН ДАВИД
Студент 2-го курса магистратуры учебного отдела "Синопсис Армения"
факультета "Программная инженерия" НПУА,
Программист компании "Опен Софт Консалт"
электронная почта: galstyandavid1998@gmail.com
АРУТЮНЯН ЭДУАРД
Студент 2-го курса магистратуры учебного отдела
"Синопсис Армения" НПУА
факультета "Программная инженерия",
Программист компании "Крисп"
электронная почта:eduard.harutyunyan.1999@gmail.com

НИКОГОСЯН КАРЕН
Студент 2-го курса магистратуры кафедры "Системное программирование"
Армяно-Российского Университета,
программист компании "Scylla"
электронная почта: karen.nikoghosyan.98@gmail.com

Раннее прогнозирование риска смертности пациентов во время эпидемии может снизить смертность за счет эффективного распределения ресурсов и планирования лечения. Целью данной статьи является разработка модели машинного обучения k-ближайших соседей для прогнозирования количества смертей в результате коронавирусной болезни с учетом имеющихся данных об эпидемиологической ситуации.

Были изучены основные факторы, влияющие на смерть от коронавирусной болезни, такие как средний возраст, смертность от сердечно-сосудистых заболеваний, распространенность диабета и др. Приведенный выше набор данных был нормализован, чтобы привести выбранные признаки к одинаковой размерности и для получения более точных результатов. В результате исследований, проведенных по построенной модели, была получена минимальная средняя квадратичная ошибка 0,056. (в случае k = 3), для которых степень точности модели составляет 94%. При помощи встроенной модели были проанализированы выбранные признаки и получен их импакт-индекс, согласно которому рост смертности от коронавирусной болезни происходит в основном за счет распространенности сахарного диабета и количества впервые подтвержденных случаев.

Результаты анализов, проведенных в рамках этой работы, могут внести определенный вклад в борьбу с коронавирусом в мире.

Ключевые слова: *коронавирус, искусственный интеллект, машинное обучение, К-ближайших соседей, оптимизация гиперпараметров, нормализация данных, Евклидово расстояние*

ԻՐԱԴԱՐՁԱՅԻՆ ԶԲՈՍԱՇՐՋՈՒԹՅԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀՀ-ՈՒՄ

ՀՏԴ 338.48

DOI 10.56246/18294480-2022.12-12

ՔԵԼՅԱՆ ՍԱՐԳԻՍ
տեխնիկական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԵՊՀ սերվիսի ամբիոնի դասախոս
էլփոստ՝ sargis.qelyan@mail.ru
ՀՈՎՍԵՓՅԱՆ ԹԵՐԵԶԱ
ԵՊՀ սերվիսի ամբիոնի մագիստրոս
էլփոստ՝ tereza.hovsepyan@ysu.am

Իրադարձությունները մարդկանց կյանքում կարող են վերաբերել տարբեր ոլորտների՝ մշակույթ, սպորտ, բիզնես և այլն: Իրադարձային զբոսաշրջության վառ օրինակներ են օլիմպիադաները, տարբեր չեմպիոնատներ, փառատոներ, տոնահանդեսներ, տնտեսական տարբեր ֆորումներ և այլն:

Վերջին տարիների ընթացքում աննախադեպ մեծացել է Հայաստան այցելող արտասահմանցի, հիմնականում եվրոպացի զբոսաշրջիկների թիվը, որը վկայում է զբոսաշրջության զարգացման մեծ հնարավորությունների մասին: Ի վերջո, շատ չեն աշխարհում նման փոքր անկյունները, ուր կողք-կողքի գտնվում են մի քանի հազար տարվա քաղաքակրթության մասին վկայող բազմազան հուշարձաններն ու թանգարանները:

Զբոսաշրջության ոլորտի մարքեթինգային քաղաքականության շրջանակներում ծրագրային միջոցառումները հիմնականում ուղղված են եղել համաշխարհային շուկայում Հայաստանի՝ որպես զբոսաշրջության համար բարենպաստ և գրավիչ երկրի նկարագրի ձևավորման շարունակական կատարելագործմանը:

Միջազգային փորձը ցույց է տալիս, որ երկրի զբոսաշրջության կայուն աճն ու զարգացումն ապահովելու համար խիստ կարևորվում է իրադարձային միջոցառումների կազմակերպումը:

Իրադարձային զբոսաշրջության մեջ կարևոր տեղ են գրավում նաև տարբեր տեսակի փառատոները: Դրա վառ օրինակ է հանդիսանում Երևանում անցկացվող ամենամյա կինոփառատոնը, որը հիմնադրվել է 2004 թվականին «Ոսկե ծիրան» կինոյի զարգացման հիմնադրամի, կինոգետների և կինոլրագրողների հայկական ասոցիացիայի կողմից և անցկացվում է հուլիսին:

Հայաստանի զբոսաշրջային արդյունքի՝ համաշխարհային շուկայում ներկայացման հիմնական ձևերից է մասնակցությունը միջազգային հեղինակավոր զբոսաշրջային ցուցահանդեսներին: Գովազդային-

տեղեկատվական նյութերի առկայությունը հնարավորություն է տալիս Հայաստանի զբոսաշրջային արդյունքն ազգային մակարդակով ներկայացնելու և գովազդելու միջազգային ցուցահանդեսներում, տոնավաճառներում, համաժողովներում և ոլորտի մի շարք այլ միջոցառումների ժամանակ:

Բանալի բառեր՝ *իրադարձություն, փառատոն, գործարար, զբոսաշրջություն, էկոտուրիզմ, բիզնես միջվայր, գովազդային տեղեկատվություն, միջազգային ցուցահանդես:*

EVENT TOURISM OPPORTUNITIES IN ARMENIA

KELYAN SARGIS
Candidate of Technical ScienceS, Associate Professor,
Professor at the Chair of Service, YSU
e-mail: sargis.qelyan@mail.ru
HOVSEPYAN TEREZA
Master Student at the Department of Service, YSU
e-mail: tereza.hovsepyan@ysu.am

Events in people's lives can be related to different spheres: culture, sports, business, etc. Bright examples of event tourism are the Olympics, various championships, festivals, carnivals, various economic forums, etc.

In recent years, the number of foreign tourists visiting Armenia, mainly Europeans, has increased to an unprecedented level, which testifies to the great opportunities for tourism development. After all, there are not many small corners of the world, where side by side there are various monuments and museums that testify to several thousand years of civilization.

Within the framework of the tourism marketing policy, the program activities were mainly aimed at the continuous improvement of the image of Armenia as a favorable and attractive country for tourism in the world market.

International experience shows that it is very important to organize events to ensure the sustainable growth and development of the country's tourism.

Various festivals also play an important role in event tourism. A vivid example of this is the largest annual film festival in Yerevan, which was founded in 2004 by the Golden Apricot Film Development Foundation and the Armenian Association of Film Critics and is held in July.

Participation in prestigious international tourism exhibitions is one of the main ways of presenting Armenia's tourism product in the world market. The availability of advertising and information materials allows to present the tourism product of Armenia at the national level, to advertise at international exhibitions, fairs, conferences, and a number of other events in the field.

Keywords: *Event, festival, business, tourism, ecotourism, business environment, advertising information, international exhibition.*

ВОЗМОЖНОСТИ СОБЫТИЙНОГО ТУРИЗМА В АРМЕНИИ

КЕЛЯН САРГИС
Кандидат технических наук, доцент,
Доцент кафедры сервиса ЕГУ
электронная почта: sargis.qelyan@mail.ru
ОВСЕПЯН ТЕРЕЗА
Магистрант кафедры сервиса ЕГУ
электронная почта: tereza.hovsepyan@ysu.am

События в жизни людей могут относиться к разным сферам: культуре, спорту, бизнесу и др. Яркими примерами событийного туризма являются Олимпиады, различные чемпионаты, фестивали, карнавалы, различные экономические форумы и др.

В последние годы количество иностранных туристов, посещающих Армению, в основном европейцев, возросло до беспрецедентного уровня, что свидетельствует о больших возможностях для развития туризма. Ведь не так много таких маленьких уголков мира, где рядом стоят различные памятники и музеи, свидетельствующие о нескольких тысячах лет существования цивилизации.

В рамках маркетинговой политики туризма деятельность программы в основном была направлена на постоянное улучшение имиджа Армении как благоприятной и привлекательной для туризма страны на мировом рынке.

Международный опыт показывает, что очень важно организовывать мероприятия для обеспечения устойчивого роста и развития туризма в стране.

Различные фестивали также играют важную роль в событийном туризме. Ярким примером тому является крупнейший ежегодный кинофестиваль в

Ереване, который был основан в 2004 году Фондом развития кино «Золотой абрикос» и Армянской ассоциацией кинокритиков и проводится в июле.

Участие в престижных международных туристических выставках является одним из основных способов представления туристического продукта Армении на мировом рынке. Наличие рекламно-информационных материалов позволяет представлять туристический продукт Армении на национальном уровне, размещать рекламу на международных выставках, ярмарках, конференциях и ряде других мероприятий в сфере.

Ключевые слова: *событие, фестиваль, бизнес, туризм, экотуризм, деловая среда, рекламная информация, международная выставка.*

«ՍԱՐՎՈՐ ՏՈՒՐԻԶ»-Ը ՈՐՊԵՍ ԶԲՈՍԱՇՐՋԱՅԻՆ ՆՈՐ ՈՒՂՂՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՏԴ 338.48
DOI 10.56246/18294480-2022.12-13

ՄԿՐՏՉՅԱՆ ԼԱԼԱ
Գավառի պետական համալսարանի դասախոս
Էլփոստ՝ l.mkrtchyan@gsu.am

«Սարվոր տուրիզմ»-ը հայաստանյան շուկայում փորձարարական զբոսաշրջության դեռևս եզակի տեսակ է, որի շրջանակներում զբոսաշրջիկները կարողանում են իրենց հանգիստը կազմակերպել սարվորների՝ սարերում ժամանակավորապես ապրող անասնապահների մոտ, ծանոթանալով նրանց կյանքին ու կենցաղին:

Աշխատանքի ընթացքում նկարագրվել է «Սարվոր տուրիզմ»-ի ստեղծման և զարգացման պատմությունը, հիմնական գործունեությունը:

Աշխատանքի նպատակն է ներկայացնել «Սարվոր տուրիզմ»-ը որպես զբոսաշրջային նոր ուղղություն: Չնայած այն բանին, որ զբոսաշրջային այս ուղղությունն արդեն 3 տարի գործում է, այնուամենայնիվ բնակչության մեծամասնությունն անտեղյակ է դրանից: Շատերին անգամ անծանոթ է «սարվոր» բառը: Այդ պատճառով «Սարվոր տուրիզմ»-ի մասին

տեղեկատվությունը կարող է նպաստել զբոսաշրջության այս յուրահատուկ, հետաքրքիր, անվտանգ ու կարևոր տեսակի զարգացմանը:

Այսպիսով, «Սարվոր տուրիզմ»-ը՝ որպես հայաստանյան շուկայում այլընտրանքային զբոսաշրջային արտադրանք, ունի մեծ հնարավորություն՝ զբոսաշրջային հոսքերի ներգրավման համար, որն էլ կարող է նպաստել տարածաշրջանի զարգացմանը՝ չխախտելով բնական միջավայրի հավասարակշռությունը: Այն ունի սոցիալական, բնապահպանական և մի շարք այլ բաղադրիչներ և նպաստելու է.

- *Գավառի տարածաշրջային զբոսաշրջային ներուժի բացահայտմանն ու տարածմանը, տարածաշրջանում զբոսաշրջային հոսքերի ավելացմանը, տարածաշրջանի զարգացմանը: Ըստ «Սարվոր տուրիզմ»-ի կայքի և դիմագրքյան էջի՝ Գավառի տարածաշրջանի զբոսաշրջային ներուժն արդեն բացահայտված ու ներկայացված է: Սակայն այդ գործընթացը դեռ ընթացքի մեջ է, քանի որ դեռևս կան բազմաթիվ հետաքրքիր ու չբացահայտված վայրեր:*
- *Սարվորների արտադրանքի իրացմանը, նրանց ֆինանսական հոսքերի ավելացմանը:*
- *Տարածաշրջանի վարպետների՝ խաչքարագործ, դարբին, գորգագործ, տիկնիկագործ, հրուշակագործ, խոհարար և այլ մասնագիտության տեր մարդկանց բացահայտմանը, վարպետաց դասերի կազմակերպմանը, ազգայինի պահպանմանն ու տարածմանը՝ նպաստելով նաև նրանց ֆինանսական հոսքերի ավելացմանը:*
- *Բնական միջավայրի պահպանությանը:*

Բանալի բառեր՝ *«Սարվոր տուրիզմ», էկոտուրիզմ, ագրոտուրիզմ, էքստրեմալ տուրիզմ, գիշերակաց, արշավներ, «Ջայլո տուրիզմ», զբոսաշրջային ներուժ:*

"SARVOR TOURISM" AS A NEW TOURIST DESTINATION

MKRTCHYAN LALA
Lecturer of Gavar State University
e-mail: l.mkrtchyan@gsu.am

This first in its type, unique experiential tourism offered in Armenia, allows tourists to share the daily life of mountain dwellers, living with them in the mountains and familiarising with their routine.

In the article, the history of creation, development and main activities of "Sarvor Tourism" was described.

The aim of the work is to present "Sarvor Tourism/Livestock keepers Tourism" as a new tourist destination. Despite the fact that this tourist destination has been operating for 3 years, the majority of the population is still unaware of it. Many people are not even familiar with the word "sarvor". That is why the dissemination of information about "Sarvor Tourism/Livestock keepers Tourism" can contribute to the development of this unique, interesting, safe and powerful type of tourism.

Thus, "Sarvor Tourism", as an alternative tourism product in the Armenian market, has a great potential for attracting tourism flows, which can contribute to the development of the region without disturbing the balance of the natural environment. It has social, ecological and a number of other components that will contribute:

• Identification and dissemination of Gavar regional tourism potential, increase of tourist flows in the region, development of the region. According to the Facebook page of "Sarvor Tourism" website, the tourism potential of Gavar region has already been revealed and presented. However, this process is still ongoing, as there are still many interesting and undiscovered places.

• Sales of mountaineering products, increase of their financial flows,

• Identifying the masters of the region, organizing master classes, preserving and spreading the national, contributing to the increase of their financial flows;

• Preservation of the natural environment.

Keywords: *"Sarvor tourism", ecotourism, agrotourism, extreme tourism, overnight stay, campaigns, "Jaylo tourism", tourism potential.*

"САРВОР ТУРИЗМ" КАК НОВАЯ ТУРИСТИЧЕСКАЯ ДЕСТИНАЦИЯ

МКРТЧЯН ЛАЛА

Преподаватель Гаварского государственного университета

электронная почта: l.mkrtchyan@gsu.am

“Сарвор Туризм” до сих пор является уникальным видом экспериментального туризма на армянском рынке, в рамках которого туристы

имеют возможность организовать свой отдых с временно проживающими в горах горцами, скотоводами, познакомиться с их жизнью и бытом.

В ходе работы была описана история создания, развития и основная деятельность «Сарвор Туризма».

Цель работы – представить «Сарвор Туризм» как новое туристическое направление. Несмотря на то, что это туристическое направление работает уже 3 года, большая часть населения до сих пор о нем не знает. Многие люди даже не знакомы со словом «сарвор». Именно поэтому распространение информации о «Сарвор Туризм» может способствовать развитию этого уникального, интересного, безопасного и мощного вида туризма.

Таким образом, «Сарвор Туризм», как альтернативный туристический продукт на армянском рынке, имеет большой потенциал для привлечения туристических потоков, что может способствовать развитию региона, не нарушая баланса природной среды. Он имеет социальный, экологический и ряд других компонентов и будет способствовать:

• раскрытию и распространению туристического потенциала Гаварского региона, увеличению туристических потоков в регионе, развитию региона. Из страницы сайта «Sarvor Tourism» в Facebook мы узнаем, что туристический потенциал Гаварского региона уже раскрыт и представлен. Однако этот процесс все еще продолжается, так как остается еще много интересных и неизведанных мест.

• реализации продукции сарвора, увеличению их финансовых потоков.

• организации мастер-классов, выявлению мастеров региона – варпетов хачкаров, кузнецов, ковроделов, кукловодов, кондитеров, поваров и других профессий, , сохранению и распространению всего национального, тем самым способствуя увеличению их финансовых потоков.

• охране окружающей среды.

Ключевые слова: «Сарвор туризм», экотуризм, агротуризм, экстремальный туризм, ночлег, походы, «Джайло туризм», туристический потенциал, ночлег.

ԳՅՈՒՄՐԻ ՔԱՂԱՔԻ ԶԲՈՍԱՇՐՋԱՅԻՆ ԳՐԱՎՉՈՒԹՅԱՆ ՄԱՐՔԵԹԻՆԳԱՅԻՆ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ

ՀՏԴ 339.138
DOI 10.56246/18294480-2022.12-14

ՍԱՅԱԴՅԱՆ ՀԱՍՄԻԿ
տնտեսական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԵՊՀ սերվիսի ամբիոնի դասախոս
Էլփոստ՝ sayadyan.asmik.@mail.ru

Զբոսաշրջությունը մեծ ազդեցություն ունի տնտեսության, բնակչության կյանքի որակի վրա: Կյանքի որակի հիմնական բնութագրիչներն են բնակչության եկամուտները, սոցիալական ապահովվածությունը, կենսապայմանները, ազատ ժամանակի ռացիոնալ օգտագործումը: Ներկայումս մեծ վերելք է ապրում Հայաստանի Հանրապետությունում քաղաքային զբոսաշրջությունը /City tourism/ և այս միտումն առավել նկատելի է Գյումրի քաղաքում: Դա կարևորվում է նրանով, որ այն ունի մի շարք գրավչություններ, որը հատուկ չէ գյուղական շրջաններին կամ բնական միջավայրին: Գյումրի քաղաքը համարվում է Հայաստանի Հանրապետության զբոսաշրջային դեստինացիաների զարգացման ամենագրավիչ ուղղություններից մեկը:

Հոդվածում ուսումնասիրվում են քաղաքային զբոսաշրջության զարգացման առանձնահատկությունները, հետազոտվում են քաղաքային մարքետինգի էությունը և հիմնական ուղղությունները Գյումրի քաղաքի օրինակով: Քաղաքային զբոսաշրջության առանձնահատկություններից են տվյալ տարածքում տարիների ընթացքում իրականացված տեխնիկական և մշակութային ներդրումները, որոնք տվյալ քաղաքին հաղորդում են տնտեսական և զբոսաշրջային արժեք: Քաղաքային գրավչությունների տեսակն ու քանակն օգնում են քաղաքի դիրքավորմանը որպես զբոսաշրջային քաղաք տարածա-շրջանում կամ միջազգային զբոսաշրջային շուկայում: Քաղաքային մարքեթինգը համեմատաբար նոր գիտական ոլորտ է, որն իրենից ներկայացնում է գործիքների և մեթոդների խումբ՝ քաղաքի «արտադրանքը» վաճառելու համար: Գյումրի քաղաքի մարքեթինգային ռազմավարության իրականացման հիմնավորումներից են զբոսաշրջային արդյունաբերությունն ու ձեռնարկատիրությունը, վերջին տարիների ներքին և ներգնա զբոսաշրջության զարգացումը: Հոդվածում առաջարկվում են Գյումրի քաղաքի համար մարքեթինգային ռազմավարությունների հիմնական ուղղությունները:

Վերլուծելով վերը նշված ռազմավարությունները առանձնացվել են քաղաքային մարքեթինգի հետևյալ մարտավարական քայլերը, որոնք ուղղված են քաղաքի կազմակերպմանն ու ներկայացմանը:

Բանալի բառեր՝ *զբոսաշրջային գրավչություն, քաղաքային զբոսաշրջություն, քաղաքային զբոսաշրջային արտադրանք, քաղաքային մարքեթինգ, մարքեթինգային ռազմավարություն:*

MARKETING APPROACHES TO THE TOURIST ATTRACTION OF GYUMRI

SAYADYAN HASMIK
PhD in Economics,
Associate Professor of the Chair of Service, YSU
e-mail: sayadyan.asmik.@mail.ru

Tourism has a great impact on the quality of life of the population. The main characteristics of the quality of life are the income of the population, social security, living conditions, rational use of free time. Currently, urban tourism in the Republic of Armenia is experiencing a great rise. This tendency is more noticeable in Gyumri. This is due to the fact that it has a number of attractions that are not specific to rural areas or the natural environment. The city of Gyumri is considered to be one of the most attractive destinations for the development of tourist destinations in the Republic of Armenia.

The article studies the peculiarities of urban tourism development, the essence of urban marketing, the main directions by the example of Gyumri. One of the peculiarities of urban tourism is the investments made in the given area over the years, which gives the economic-tourist value to the given city. The type and number of urban attractions help to position the city as a tourist city in the region or in the international tourism market. Urban marketing is a relatively new scientific field, which is a set of tools and methods to sell the "product" of the city. One of the reasons for the implementation of the marketing strategy of Gyumri is the tourism industry and entrepreneurship, the development of domestic inbound tourism in recent years. The article proposes the main directions of marketing strategies for the city of Gyumri.

Analyzing the above strategies, the following tactical steps related to urban marketing were identified, which are aimed at organizing and presenting the city.

Keywords: *tourist attractiveness, urban tourism, urban tourism product, urban marketing, marketing strategy.*

МАРКЕТИНГОВЫЕ ПОДХОДЫ ТУРИСТСКОЙ ПРИВЛЕКАТЕЛЬНОСТИ ГОРОДА ГЮМРИ

САЯДЯН АСМИК
Кандидат экономических наук, доцент,
Преподаватель кафедры сервиса ЕГУ
электронная почта: sayadyan.asmik.@mail.ru

Туризм оказывает большое влияние на качество жизни населения. Основными характеристиками качества жизни являются доходы населения, социальная обеспеченность, условия жизни, рациональное использование свободного времени. В настоящее время городской туризм в Республике Армения переживает бурный подъем. Эта тенденция более заметна в городе Гюмри. Это связано с тем, что в нем есть ряд достопримечательностей, не характерных для сельской местности или природной среды. Город Гюмри считается одним из самых привлекательных направлений для развития туристических направлений в Республике Армения.

В статье исследуются особенности развития городского туризма, сущность городского маркетинга и основные направления на примере города Гюмри. Одной из особенностей городского туризма являются инвестиции, сделанные в данной местности на протяжении многих лет, что придает данному городу экономико-туристическую ценность. Тип и количество городских достопримечательностей помогают позиционировать город как туристический в регионе или на международном рынке туризма. Городской маркетинг – относительно новое научное направление, представляющее собой совокупность инструментов и методов по продаже «продукта». Одной из причин реализации маркетинговой стратегии в Гюмри является развитие индустрии туризма и предпринимательства. В статье предложены основные направления маркетинговых стратегий города Гюмри.

Анализируя вышеперечисленные стратегии, были выделены тактические шаги, связанные с городским маркетингом, направленные на позиционирование города на международном рынке туризма.

Ключевые слова: *туристская привлекательность, городской туризм, городской туристский продукт, городской маркетинг, маркетинговая стратегия.*

ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԶԲՈՍԱՇՐՋՈՒԹՅԱՆ ՁԵՎԱՎՈՐՄԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

ՀՏԴ 338.48

DOI 10.56246/18294480-2022.12-15

ՍԱՐԳՍՅԱՆ ԼԻԼԻԹ
ԵՊՀ սերվիսի ամբիոնի ասիստենտ
էլփոստ՝ Lilit.argsyan@mail.ru
ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ ՄԱՐԻԱՆՆԱ
ԵՊՀ սերվիսի ամբիոնի մագիստրոս
էլփոստ՝ mariannvard@gmail.com

Ռեկրեացիոն զբոսաշրջության գործունեության մեջ ձևավորվել է նոր ուղղություն՝ բժշկական զբոսաշրջությունը: Հոդվածը նվիրված է բժշկական զբոսաշրջությանը, նրա նույնականացմանը ռեկրեացիոն զբոսաշրջության հետ: Ներկայացված են տեսական ուսումնասիրությունները, որոնք հստակեցնում են բժշկական զբոսաշրջության առանձնահատկությունները, տրված են մի շարք սահմանումներ, նրա տարբերությունը ռեկրեացիոն զբոսաշրջությունից: Բժշկական զբոսաշրջության կոնցեպտը՝ որպես բժշկական նպատակով կատարվող ճանապարհորդությունների ամբողջություն, գրավում է նրանց, ովքեր հետաքրքրված են բարձրորակ և մատչելի առողջապահական ծառայություններով: Այն ստեղծում է նոր հնարավորություններ՝ լրումն զանգվածային զբոսաշրջության նշանակալի հաջողությունների: Դա այլընտրանք է, որը կարող է նպաստել զբոսաշրջային արտադրանքի դիվերսիֆիկացմանը և տնտեսական կարևոր դեր կարող է խաղալ առողջապահական բազմաթիվ խնդիրների լուծման գործում: Բժշկական զբոսաշրջության բարելավումը թույլ կտա ցածր եկամուտ ունեցող երկրներին մուտք գործել զբոսաշրջության համաշխարհային ինդուստրիա և զարգացման մեծ տեմպերով միտում ունի դառնալու զբոսաշրջության առաջատար ճյուղերից մեկը ինչպես զարգացած, այնպես էլ զարգացող երկրներում՝: Այն նաև կարող է տնտեսական կարևոր դեր խաղալ առողջապահական բազմաթիվ խնդիրների լուծման գործում: ՀՀ-ի համար զբոսաշրջության հիմնական տեսակների մեջ բժշկական զբոսաշրջությունը կարևոր տեղ կարող է ունենալ, որը որակյալ կադրերի և ռեսուրսների, ինչպես նաև շուկայում մրցակցային գների շնորհիվ ունի զարգացման մեծ հեռանկարներ:

Բանալի բառեր՝ *ռեկրեացիոն զբոսաշրջություն, բժշկական ծառայություններ, առողջապահություն, հիվանդություն զբոսաշրջություն:*

THEORETICAL FOUNDATIONS FOR THE DEVELOPMENT OF MEDICAL TOURISM

SARGSYAN LILIT
Assistant at the Chair of Service, YSU
e-mail: Lilit.argsyan@mail.ru
VARDANYAN MARIANNA
Master Student at the Chair of Service, YSU
e-mail: mariannvard@gmail.com

In the activity of recreational tourism, a new direction of medical tourism has been formed. The article is devoted to medical tourism, its identification with recreational tourism and presented by the theoretical studies which clarify the features of medical tourism. A number of definitions of medical tourism and its differences from recreational tourism are also presented. The concept of medical tourism as a holistic medical journey appeals to those who are interested in quality, affordable medical services. It creates new opportunities in addition to the significant success of mass tourism. This is an alternative that can contribute to the diversification of tourism products, can play an important economic role in solving many health problems. Improving medical tourism will enable low-income countries to enter the global tourism industry and tends to become one of the leading tourism industries in both developed and developing countries. Medical tourism can play an important role in the main types of tourism for Armenia, which has great development prospects due to the quality of personnel, resources, as well as competitive prices in the market.

Keywords: recreational tourism, medical services, healthcare, illness, wellness tourism.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ МЕДИЦИНСКОГО ТУРИЗМА

САРКИСЯН ЛИЛИТ
Ассистент кафедры сервиса ЕГУ
электронная почта: Lilit.argsyan@mail.ru
ВАРДАНЯН МАРИАННА
Магистр кафедры сервиса ЕГУ
электронная почта: mariannvard@gmail.com

В деятельности рекреационного туризма сформировалось новое направление медицинский туризм. Статья посвящена медицинскому туризму, его отождествлению с рекреационным туризмом и представленные теоретические

исследования уточняют особенности медицинского туризма. Также представлены ряд определений медицинского туризма и его отличия от рекреационного туризма. Понятие медицинского туризма как целостного медицинского путешествия привлекает тех, кто заинтересован в качественных, доступных медицинских услугах. Оно создает новые возможности в дополнение к значительному успеху массового туризма. Это альтернатива, которая может способствовать диверсификации туристических продуктов, может сыграть важную экономическую роль в решении многих проблем со здоровьем. Улучшение медицинского туризма позволит странам с низким доходом войти в глобальную индустрию туризма и имеет тенденцию стать одной из ведущих отраслей туризма как в развитых, так и в развивающихся странах. Он еще может сыграть важную экономическую роль в решении многих проблем со здоровьем.Медицинский туризм может сыграть важную роль в основных видах туризма для Армении, которая имеет большие перспективы развития благодаря качеству кадров, ресурсов, а также конкурентоспособным ценам на рынке.

Ключевые слова: *рекреационный туризм, медицинские услуги, здравоохранение, болезнь, здоровительный туризм.*

2.	ՊԱՏՄԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ HISTORY ИСТОРИЧЕСКИЕ НАУКИ

ՇՈՒՇԻԻ ԳՈՐԳԵՐԻ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻ ՀԱՎԱՔԱԾՈՒ ՈՐՊԵՍ ՀԱՅՈՑ ԳՈՐԳԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՒՅԹԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՄԱՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՍԿԶԲՆԱՂԲՅՈՒՐ

ՀՏԴ 001. 9
DOI 10.56246/18294480-2022.12-16

ՊՈՂՈՍՅԱՆ ԱՇԽՈՒՆՋ
պատմական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
Գավառի պետական համալսարանի դասախոս
էլփոստ՝ ashkhunjpoghosyan@gmail.com

Վերջին մի քանի տարիներին լուրջ խնդիրներ են առաջացել մինչ 44-օրյա պատերազմը Շուշիում գոյություն ունեցած գորգի թանգարանի հավաքածուի շուրջ, որի սեփականատեր Վարդան Ասծատրյանին հաջողվել էր նախքան Շուշիի անկումը դրա մեծ մասը տեղափոխել Երևան: Հավաքածուն սեփականատերը ստեղծել էր վերջին քսան տարիներին՝ Արցախի գյուղերում իրականացրած իր ազգագրական-հավաքչական աշխատանքների ընթացքում: Խնդիրն այն է, որ այդ առիթով աղրբեջանցի գորգագետներն ու լրագրողները, հերքելով հայերի կողմից գորգագործությամբ զբաղվելու փաստը, մեղադրանքներ են ուղղում Վարդան Ասծատրյանին՝ նախքան Շուշիի ազատագրումը այնտեղի աղրբեջանական գորգի թանգարանի հավաքածուն հափշտակելու և այն Երևան տեղափոխելու համար: Հոդվածում մանրամասն քննարկված են այդ մեղադրանքների էությունն ու բացահայտված դրանց անհիմն լինելը: Միաժամանակ բացահայտված է, այսպես կոչված, «աղրբեջանական գորգ» հասկացության էությունն ու նաև ներկայացված են այն էթնիկական հանրույթները, որոնք առանցքային դեր են ունեցել հարավ-արևելյան Կովկասում գորգագործական ավանդույթների ձևավորման գործում: Աղրբեջանական կողմի բարձրացրած այս աղմուկը հերթական անգամ ապացուցում է այն, որ հարավ-արևելյան Կովկասում հայտնված եկվոր ցեղը ամեն կերպ ձգտում է հորինված առասպելներով հիմնավորել իր գոյությունն ու միաժամանակ տեղաբնիկների մշակութային ժառանգությունը յուրացնելու ճանապարհով ներկայանալ որպես մշակութային գործունեությամբ օժտված երևույթ:

Բանալի բառեր՝ *Շուշի, գորգ, Վարդան Ասծատրյան, թանգարան, աղրբեջանական գորգ, Արցախ, թաթ, լեզգի, հայ:*

SHUSHI CARPET MUSEUM COLLECTION AS AN EXCLUSIVE SOURCE OF STUDY OF ARMENIAN CARPET WEAVING CULTURE

POGHOSYAN ASHKHUNJ

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor,
Lecturer, GSU
e-mail: ashkhunjpoghosyan@gmail.com

In the last few years, serious problems have arisen over the collection of the carpet museum that existed in Shushi before the 44-day war, the owner of which, Vardan Astsatryan, managed to move most of it to Yerevan before the fall of Shushi.

The collection has been created over the past twenty years, as a result of the ethnographic-collective work of Mr. Astsatryan in the villages of Artsakh. The problem is that on this occasion, Azeri carpet weavers and journalists, denying the fact that Armenians are engaged in carpet weaving, accuse Vardan Astsatryan of stealing the collection of the Azerbaijani carpet museum there before the liberation of Shushi and moving it to Yerevan. The article discusses these accusations in detail and reveals that they are baseless. At the same time, the essence of the so-called "Azerbaijani carpet" concept is revealed, as well as the ethnic communities that have played a key role in the formation of carpet weaving traditions in the South-Eastern Caucasus.

This scandal, raised by the Azerbaijani side, once again proves that the tribe that came to the South-Eastern Caucasus is trying to justify its existence with fabricated myths and at the same time assimilating the cultural heritage of the natives to present itself as a culturally gifted phenomenon.

Keywords: *Shushi, carpet, Vardan Astsatryan, museum, Azerbaijani carpet, Artsakh, Tatian, Lezgian, Armenian.*

КОЛЛЕКЦИЯ ШУШИНСКОГО МУЗЕЯ КОВРОВ КАК ЭКСКЛЮЗИВНЫЙ ИСТОЧНИК ИЗУЧЕНИЯ АРМЯНСКОЙ КОВРОВОЙ КУЛЬТУРЫ

ПОГОСЯН АШХУНДЖ
Кандидат исторических наук,
Преподаватель ГГУ
электронная почта: ashkhunjpoghosyan@gmail.com

В последние несколько лет возникли серьезные проблемы относительно музея ковров, существовавшего в Шуши до 44-дневной войны. Владелец этой коллекции Вардан Асцатрян успел до падения Шуши перевезти ее основную часть в Ереван. Коллекция создавалась в течение последних двадцати лет, в итоге этнографически-собирательских работ г. Асцатряна в селах Арцаха. Проблема в том, что по этому поводу азербайджанские средства массовой информации и ковроведы, отрицая факт занятия армянами ковроделием, обвиняют Вардана Асцатряна в хищении коллекции ковров из раннее существующего в г. Шуши музея азербайджанского ковра и в перевозе азербайджанских ковров в Ереван до освобождения Шуши.

В статье подробно рассматриваются эти обвинения и раскрывается их беспочвенность. При этом раскрывается сущность так называемого понятия

«азербайджанский ковер», а также предстовляются те этнические общности, которые сыграли ключевую роль в формировании традиций ковроткачества на Юго-Восточном Кавказе. Этот скандал, поднятый азербайджанской стороной, в очередной раз доказывает, что пришедшее на юго-восточный Кавказ племя всячески пытается обосновать свое существование с фабрикованными мифами и в то же время, присваивая культурное наследие местных жителей, представить себя культурно одаренным явлением.

Ключевые слова: *Шуши, ковер, Вардан Асцатрян, музей, азербайджанский ковер, Арцах, татский, лезгинский, армянский.*

3.	ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ ECONOMICS ЭКОНОМИКА

«ՎԵՈԼԻԱ ՋՈՒՐ» ՓԲԸ-Ի ՄԱՐՔԵԹԻՆԳԱՅԻՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐԵԼԱՎՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

ՀՏԴ 339.1
DOI 10.56246/18294480-2022.12-17

ՀԵՐԳՆՅԱՆ ՄԱՐԻԱՄ
տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ,
ԳՊՀ տնտեսագիտական ֆակուլտետի փոխդեկան
էլփոստ՝ m.hergnyan@gsu.am
ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ ԱՐԵՎԻԿ
ԳՊՀ տնտեսագիտական ֆակուլտետի
«Տնտեսագիտություն» բաժնի մագիստրատուրայի
1-ին կուրսի ուսանողուհի
էլփոստ՝ arevikho1999@gmail.com

Հոդվածը նվիրված է «Վեոլիա ջուր» ՓԲԸ-ի մարքեթինգային ռազմավարության բարելավման հնարավորությունների բացահայտմանը:

Զարգացած շուկայական տնտեսություն ունեցող երկրներում յուրաքանչյուր կազմակերպության գործունեություն սերտորեն կապված է մարքեթինգային հետազոտության արդյունավետ կազմակերպման հետ: Իրրև

պլանավորման կարևորագույն բաղադրիչ՝ այն ընդգրկում է տվյալ նպատակի իրագործման հետ առնչվող բոլոր գործառնությունները, ակտիվ մասնակցություն է ունենում ֆիրմայի ռազմավարական, ընթացիկ նպատակների ձևավորման ու ձևակերպման գործում: Տիրապետելով մարքեթինգային գործունեության կազմակերպման հմտություններին՝ ընկերությունը կարող է հասնել կազմակերպության մրցունակության աճի բարձրացման և ուղղակիորեն նպաստել երկրի տնտեսական աճի ապահովման հիմնախնդրի լուծմանը:

Աշխատանքում ներկայացվել են «Վեոլիա ջուր» ՓԲԸ-ի մարքեթինգային ռազմավարության բարելավման հնարավորությունները:

«Վեոլիա ջուր» ՓԲԸ-ի տնտեսական գործունեությունը գնահատելու և մարքեթինգային նոր ռազմավարություն առաջադրելու նպատակով Google Docs-ի միջոցով իրականացվել են հարցումներ և հետազոտական աշխատանքներ: Դրանք հնարավորություն են տալիս բացահայտելու, թե որքանով է «Վեոլիա ջուր» ընկերությունը բավարարում բաժանորդների պահանջմունքները և ռազմավարական ինչ փոփոխություններ պետք է կատարի՝ հաճախորդների կարիքները լավագույնս բավարարելու համար: Վերլուծությունների արդյունքում կատարվել են համապատասխան եզրահանգումներ, առաջարկվել են ընկերության մարքեթինգային ռազմավարության բարելավման հնարավոր ուղիներ:

Բանալի բառեր՝ *մարքեթինգային ռազմավարություն, արդյունավետ կառավարում, մարքեթինգային հետազոտություն, կառավարման հմտություն, պլանավորման գործիքակազմ:*

THE POSSIBILITIES TO IMPROVE MARKETING STRATEGIES OF «VEOLIA WATER» CJSC

HERGNYAN MARIAM
PhD in Economics, Associate Professor,
Vice-Dean of the Faculty of Economics, GSU
e-mail: m.hergnyan@gsu.am
HOVHANNISYAN AREVIK
1st year Master Student at the Department of Economics,
Faculty of Economics, GSU
e-mail: Arevikho1999@gmail.com

The article covers the topic identifying marketing strategy improvement possibilities of “Veolia Water” CJSC

In any developed country the activity of each company is connected with the productive management of marketing research. Considering the best factors of planning, it involves all functions to carry out the goal. These factors take an active part in the formation of goals and creation definite strategies. Mastering the skills of marketing management, the company may increase the competitiveness of the organization and directly contribute to the basic solution of the problem of ensuring the Economic growth of the country.

The article represents the economic activity of “Veolia Water” CJSC, providing ways to improve marketing management strategies of the company. Opportunities to improve the marketing strategy of "Veolia Water" CJSC were presented in the work.

In order to evaluate the economic activity of "Veolia Water" CJSC, to propose a new marketing strategy, surveys and research work were carried out through Google Docs. They provide an opportunity to find out to what extent Veolia Water meets the needs of its customers, what strategic changes it needs to make to best meet of its customers. As a result of the analysis, appropriate conclusions were made, possible ways of improving the company's marketing strategy were proposed.

Keywords: *marketing strategy, productive management, marketing research, skills of management, basic solution, factors of planning, marketing strategy, effective management, marketing research, management skills, planning tools.*

ВОЗМОЖНОСТИ УЛУЧШЕНИЯ МАРКЕТИНГОВОЙ СТРАТЕГИИ ЗАО «ВЕОЛИЯ ДЖУР»

ЕРГНЯН МАРИАМ
Кандидат экономических наук, доцент,
Замдекана экономического факультета ГГУ
электронная почта: m.hergnyan@gsu.am
ОГАНЕСЯН АРЕВИК
Студентка магистратуры отделения «Экономика»
экономического факультета ГГУ
электронная почта: arevikho1999@gmail.com

Статья посвящена выявлению возможностей улучшения маркетинговой стратегии ЗАО «Веолия джур». В странах с развитой рыночной экономикой деятельность каждой компании связана с эффективным управлением маркетингового исследования. Как важнейший компонент планирования, он охватывает все операции, связанные с реализацией поставленной цели и активно участвует в деле формирования и оформления стратегических и текущих целей фирмы. Овладев навыками организации маркетинговой деятельности, предприятие может повысить конкурентоспособность организации и

непосредственно способствовать решению проблемы обеспечения экономического роста страны.

В работе представлены возможности улучшения маркетинговой стратегии ЗАО «Веолия джур».

С целью оценивания экономической деятельности ЗАО «Веолия джур» и выдвижения новой маркетинговой стратегии были проведены опросы и исследовательские работы посредством Google Docs. Они позволяют выявить, в какой степени компания «Веолия джур» удовлетворяет потребности абонентов и какие стратегические изменения необходимо внести, для наилучшего удовлетворения потребности клиентов. В результате анализа были сделаны соответствующие выводы, предложены возможные пути улучшения маркетинговой стратегии компании.

Ключевые слова: *маркетинговая стратегия, эффективный менеджмент, маркетинговые исследования, навыки управления, инструментарий планирования.*

ԱԳՐՈՏՈՒՐԻԶՄԻ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՀՆԱՐԱՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

ՀՏԴ 338.48
DOI 10.56246/18294480-2022.12-18

ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ ՆԻՆԱ
ՀԱՄՀ դասախոս
էլփոստ՝ ninavardanyan@mail.ru
ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ ՀԱԿՈԲ
տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ,
ՀԱՄՀ և ԳՊՀ դասախոս
էլփոստ՝ hkhachatr@mail.ru

Ագրոտուրիզմը «վայր» է, որտեղ գյուղատնտեսությունը «հանդիպում» է զբոսաշրջությանը՝ տրամադրելով հիանալի փորձ՝ ֆերմայում շրջագայության, փառատոների, պանրի պատրաստման մաստեր կլասների տեսքով: Այն գյուղական վայրերում տնտեսական փորձի և գյուղական ձեռներեցության դիվերսիֆիկացման արժեքավոր մոդել է, որը նպաստում է մշակութային լանդշաֆտների պահպանմանը և Հայաստանում գյուղատնտեսական գործունեության նոր մոդելի ձևավորմանը: Ագրոտուրիզմը մեծ նշանակություն ունի գյուղի տնտեսական զարգացման համար և առանց բնական ռեսուրսների

կամ սոցիալական և համայնքային արժեքների վրա մեծ ճնշում գործադրելու՝ թույլ է տալիս տեղացիներին և այցելուներին դրական մթնոլորտում կիսվել ստեղծված ընդհանուր փորձով: Ուսումնասիրության նպատակն է պարզել Հայաստանում ագրոտուրիզմի զարգացման հնարավորությունները: Ելնելով ուսումնասիրություններից և միջազգային փորձից՝ առաջարկվում է ագրոտուրիզմի երկու մոդել՝ քիչ կապիտալ ներդրումներով: Առաջին մոդելի դեպքում զբոսաշրջիկները գիշերում են գյուղացու տանը, որտեղ մասնակցում են գյուղատնտեսական տարբեր աշխատանքների: Մյուս դեպքում առաջարկվում է ստեղծել ագրոտուրիստական համալիր, որը կներառի ագրոտուրիզմի զարգացմանը նպաստող բոլոր ռեսուրսները՝ հյուրատներ, էթնոմշակութային կենտրոններ, էկոլոգիապես բարենպաստ պայմաններ և այլն: Արդյունքում գյուղական տուրիզմի զարգացումը կբերի մարզերի համաչափ զարգացման, գյուղացին կունենա լրացուցիչ եկամուտ, կնվազի գործազրկությունը, կզարգանան գյուղի սոցիալական ենթակառուցվածքները և այլն:

Բանալի բառեր՝ *ագրոտուրիզմ, մթերքի արտադրություն, զբոսաշրջիկներ, գյուղական բնակավայր, ձկնորսություն, բերքահավաք, ձիավարություն, գյուղական առօրյա:*

OPPORTUNITIES FOR THE DEVELOPMENT OF AGRO-TOURISM IN ARMENIA

VARTANYAN NINA
ANAU Lecturer
e-mail: ninavardanyan@mail.ru
KHACHATRYAN HAKOB
PhD in Economics, Associate Professor
ANAU, GSU Lecturer
e-mail: hkhachatr@mail.ru

Agritourism is where agriculture and tourism meet to provide you with an amazing educational experience, whether it be a tour of a farm or ranch, a festival or cheese-making class. Farmers and wineries turn their land into a destination and open their doors to the public in order to teach more about what they do. It is regarded as a valuable method for diversification of economic practices in the countryside and rural entrepreneurship, helping to preserve the cultural landscapes and contributing in the new model for Armenian farming activities. So agritourism has a big significance for

economic development in rural areas without putting much pressure on natural resources or social and community values, thus allowing locals and visitors to interact positively and share common created experiences.

The purpose of the study is to clarify the possibilities for the development of agritourism in Armenia. Based on research data and based on foreign experience, we propose two models that require less capital investment. According to the first model, accommodation of tourists is organized in the houses of rural residents, where tourists participate in agricultural work. In another case, it is proposed to create an agro-tourism complex, which will include all the resources that contribute to the development of agro-tourism: guest houses, ethno-cultural centers, environmentally and aesthetically favorable conditions, etc. Thus, the development of rural tourism will lead to a balanced development of the regions, the rural resident will have additional income, unemployment will decrease, and the social infrastructure of the village will develop.

Keywords: *Agritourism, product manufacturing, Tourists, rural settlement, fishing, harvesting, horseback riding, daily life of the village.*

ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ РАЗВИТИЯ АГРОТУРИЗМА В АРМЕНИИ

ВАРТАНЯН НИНА
Преподаватель ANAY
электронная почта: ninavardanyan@mail.ru
ХАЧАТРЯН АКОБ
Кандидат экономических наук, доцент
Преподаватель АНАУ, ГГУ
электронная почта: hkhachatr@mail.ru

Агротуризм - это место, где «встречаются» сельское хозяйство и туризм, чтобы предоставить вам удивительный образовательный опыт в виде фермерских туров, фестивалей или мастер-классов по изготовлению сыра. Он считается ценным методом диверсификации экономической практики в сельской местности и сельского предпринимательства, способствующая сохранению культурных ландшафтов и формированию новой модели сельскохозяйственной деятельности в Армении. Агротуризм имеет большое значение для экономического развития сельских районов, не оказывая большого давления на природные ресурсы или социальные и общественные ценности, позволяет

местным жителям и посетителям позитивно взаимодействовать и делиться общим созданным опытом.

Цель исследования –выяснить возможности развития агротуризма в Армении. На основе данных исследований и основываясь на зарубежном опыте, мы предлагаем две модели, требующие меньших капиталовложений. По первой модели размещение туристов организуется в домах сельских жителей, где туристы участвуют в сельскохозяйственных работах. В другом случае предлагается создание агротуристического комплекса, в который войдут все ресурсы, способствующие развитию агротуризма: гостевые дома, этнокультурные центры, экологически-эстетически благоприятные условия и т.д. Таким образом, развитие сельского туризма приведет к сбалансированному развитию регионов, у сельского жителя появится дополнительный доход, снизится безработица, будет развиваться социальная инфраструктура села.

Ключевые слова: *агротуризм, производство продуктов, туристы, сельское поселение, рыбалка, сбор урожая, верховая езда, повседневная жизнь села.*

ԱՊՐԱՆՔԻ ՄՐՑՈՒՆԱԿՈՒԹՅԱՆ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆ ՑՈՒՑԱՆԻՇՆԵՐԸ

ՀՏԴ 339.1
DOI 10.56246/18294480-2022.12-19

ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ ՎԱԼԵՐԻ
տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ,
ԵՊՀ և ԳՊՀ դասախոս
էլփոստ՝ valeriaraqelyan@ysu.am

Հոդվածում փորձ է կատարվել բացահայտել ապրանքի մրցունակության ցուցանիշների համակարգը: Մասնավորապես քննարկվել են տեխնիկական, տնտեսագիտական, սոցիալական ցուցանիշները: Որպեսզի ապրանքը կարողանա բավարարել կոնկրետ պահանջմունք, այն պետք է օժտված լինի ցուցանիշների հավաքածուով, որոնք համընկնում են պահանջմունքի բավարարման չափորոշիչների հետ, և միայն այդ դեպքում այն կարող է սպառողի մոտ հետաքրքրություն առաջացնել, այսինքն՝ գնվել: Այսպիսով, ապրանքի գնման պայմաններից մեկը պահանջմունքների և չափորոշիչների համընկնում է:

Ինչպես նկատում է հեղինակը, նոր ստեղծված ապրանքը վաճառվում է ավելի բարձր գնով, այսինքն՝ սպառողը նախընտրում է տվյալ ապրանքը՝ ելնելով

ծախսերի զգալի տնտեսումից և դրանով իսկ նվազեցնում է ապրանքի սպառման գինը: Պրակտիկայում նկատվում է սպառողի վարքի մեկ այլ դրսևորում, երբ նա ապրանքը ձեռք է բերում ավելի ցածր գնով: Ակնհայտ է, որ այստեղ նույնպես գերակշռողը որոշակի ժամանակահատվածում սպառողն իր պահանջմունքը կարողանում է բավարարել հնարավորինս նվազագույն ծախսերով:

Գործնականում ապրանքի գինը կախված է ոչ միայն դրա սպառողական հատկանիշներից, այլ նաև մի շարք շուկայական գործոններից՝ առաջարկի և պահանջարկի հարաբերակցությունից, շուկայում մրցունակության բնույթից, հարկման ապահովագրման համակարգից և այլն:

Բանալի բառեր՝ *մրցակցություն, հատկանիշներ, մրցունակություն, շուկա, ապրանք, շահույթ, պահանջմունքի բավարարում, տնտեսություն, ռեսուրս:*

THE SYSTEM OF INDICATORS FOR ASSESSING THE COMPETITIVENESS OF A PRODUCT

ARAKELYAN VALERI
PhD in Ecocnomics, Associate Professor,
YSU, GSU Lecturer
e-mail: valeriaraqelyan@ysu.am

The article attempts to identify the indicators system of product competitiveness. In particular, technical, economic and social indicators are discussed. Obviously, the needs of consumers were taken into account in the process of discussing.

In order for a product to satisfy a certain need, it must have such indicators that correspond to the indicators of satisfaction of the requirement, and only then can the interest of consumers be aroused, that is, to motivate them to buy a certain product. So, one of the conditions for buying a product is the convergence between needs and criteria.

As the author notes, the newly created product is sold at a higher price, i.e the consumer prefers the product due to significant cost savings, thus reducing the cost of consumption of the product. In practice, another manifestation of consumer behavior is observed when he buys the product at a lower price. It is obvious that here, too, the predominant one is able to satisfy his need for a certain period of time with the least possible expenses.

In practice, the price of a product depends not only on its consumer characteristics, but also on a number of market factors, such as the supply-demand ratio, the competitive nature of the market, the tax insurance system, and so on.

Keywords: *competition, properties, competitiveness, market, product, profit, satisfaction of needs, economy, resource.*

СИСТЕМА ПОКАЗАТЕЛЕЙ ОЦЕНКИ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТИ ПРОДУКТА

АРАКЕЛЯН ВАЛЕРИЙ
Кандидат экономических наук,доцент,
Преподаватель ЕГУ, ГГУ
электронная почта: valeriaraqelyan@ysu.am

В статье предпринята попытка выявить систему показателей конкурентоспособности продукции. В частности, обсуждаются технические, экономические и социальные показатели. Очевидно, что в процессе обсуждений потребности потребителей были учтены.

Для того чтобы продукт мог удовлетворить определенную потребность, должен обладать такими показателями, которые соответствовали бы показателям удовлетворения потребности, и только тогда можно вызвать интерес потребителей, то есть мотивировать их купить определенный продукт. Итак, одно из условий покупки товара - совпадение потребностей и критерий.

Как отмечает автор, вновь созданный товар продается по более высокой цене, т. е. потребитель отдает предпочтение товару из-за значительной экономии средств, что снижает затраты на потребление товара. На практике наблюдается еще одно проявление потребительского поведения, когда он покупает товар по более низкой цене. Очевидно, что и здесь преобладающий способен удовлетворить свою потребность за известный период времени с наименьшими затратами.

На практике цена товара зависит не только от его потребительских характеристик, но и от ряда рыночных факторов, таких как соотношение спроса и предложения, конкурентный характер рынка, система налогового страхования и так далее.

Ключевые слова: *конкуренция, свойства, конкурентоспособность, рынок, продукт, прибыль, удовлетворение потребности, экономика, ресурс.*

ՁԵՌՆԱՐԿԱՏԻՐԱԿԱՆ ՌԻՍԿԵՐԻ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ

ՀՏԴ 338.2
DOI 10.56246/18294480-2022.12-20

ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ ՎԱԼԵՐԻ
տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ,
ԵՊՀ, ԳՊՀ դասախոս
էլփոստ՝ valeriaraqelyan@ysu.am
ՀՈՒՍԻԿՅԱՆ ԴԱՎԻԹ
տեխնիկական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ՀԱՊՀ դասախոս
էլփոստ՝ dhusikyan@seua.am
ՎԱՐԴԱՆՅԱՆ ՍԱՐԳԻՍ
ԵՊՀ կառավարման և գործարարության ամբիոնի հայցորդ
էլփոստ՝ vardanyan717@gmail.com

Շուկայական տնտեսության պայմաններում ցանկացած տնտեսվարող սուբյեկտը ինքն է ընդունում և իրականացնում տնտեսական որոշումներ, ուստի դրանց հետևանքների պատասխանատվությունը անմիջապես ընկած է իր վրա: Հետևաբար տնտեսվարող սուբյեկտները ստիպված են որոշումներն ընդունել ռիսկի առավելության պայմաններում, որն էլ էապես դժվարացնում է հիմնավորված որոշումների ընդունումը: Որպեսզի տնտեսվարող սուբյեկտը ապահովի ինչպես ֆինանսական կայունությունը, այնպես էլ կառավարման գործընթացը, պետք է հաշվի առնի ռիսկի ազդեցությունը, ճիշտ նույնականացնելով կոնկրետ ռիսկը: Պարզ է, որ ձեռնարկատիրական ռիսկի կառավարումը ենթադրում է համալիր միջոցառումներ, որոնք ուղղված են ձեռնարկատիրական սուբյեկտի վրա անցանկալի ներգործությունները վաղօրոք չեզոքացնելու համար միջոցառումների մշակմանը: Այդ նպատակով հոդվածում առաջադրվել է մոտեցում, որի շնորհիվ հնարավոր է ձեռնարկատիրական ռիսկերը հասցնել նվազագույնի:

Հեղինակների կողմից առաջադրված մոդելի լուծման արդյունքները ցույց են տալիս, որ ձեռնարկատիրական ռիսկերի կառավարման գործընթացում անհրաժեշտ է կիրառել տնտեսամաթեմատիկական մեթոդներ և մոդելներ, որոնք ավելի ճշգրտորեն են բնութագրում ռիսկերի վրա ազդող գործոնների համալիրը: Կատարված հաշվարկները ցույց են տալիս, որ անընդհատ արտադրության կազմակերպություններում կիրառված մեթոդը ազատում է ռիսկերը հասցնել նվազագույնի, հետևաբար ապահովել ֆինանսական կայունություն:

Բանալի բառերը՝ *ձեռնարկատիրություն, ռիսկ, գործընթաց, կառավարում, շուկայական տնտեսություն, բացահայտում, վերլուծություն, գնահատում, մոդել, գոտիներ, մեթոդներ:*

ISSUES FOR EFFECTIVE MANAGEMENT OF ENTREPRENEURSHIP RISKS

ARAKELYAN VALERI
PhD in Ecocnomics, Associate Professor,
YSU, GSU Lecturer
e-mail: valeriaraqelyan@ysu.am
HUSIKYAN DAVID
Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
NPUA Lecturer
e-mail: dhusikyan@seua.am
VARDANYAN SARGIS
Applicant at the Department of Management and Entrepreneurship, YSU
e-mail: vardanyan717@gmail.com

In the market economy, any economic agent makes its own decisions, hence taking responsibility for the outcomes thereof. Thus, economic agents must make decisions in the augmented risk environment. The latter largely complicates the decision-making process. For an economic agent to secure financial stability, as well as a management process, it should take into account risk impact. First and foremost, it should correctly identify the very risk. Entrepreneurship risk management implies complex measures, aimed at minimizing in advance unwanted effects on entrepreneurs. For this purpose, this article suggests a solution, that enables the minimization of entrepreneurship risks.

The results of the solution of the model proposed by the authors show that in the process of business risk management it is necessary to use economic-mathematical methods and models, which more accurately describe the set of risk factors. The calculations show that the method used in continuous production organizations relieves the risks to a minimum, thus ensuring financial stability.

Keywords*: Entrepreneurship, risk, process, management, market economy, discovery, analysis, assessment, model, zones, methods.*

ПОДХОДЫ К ЭФФЕКТИВНОМУ УПРАВЛЕНИЮ ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКИМИ РИСКАМИ

АРАКЕЛЯН ВАЛЕРИЙ
Кандидат экономических наук,доцент
Преподаватель ЕГУ, ГГУ
электронная почта: valeriaraqelyan@ysu.am
УСИКЯН ДАВИД
Кандидат экономических наук,доцент
электронная почта:: dhusikyan@seua.am
ВАРДАНЯН САРГИС
Соискатель кафедры управления и предпринимательства ЕГУ
электронная почта: vardanyan717@gmail.com

В условиях рыночного хозяйства любой субъект хозяйствования сам принимает и реализовывает экономические решения, поэтому ответственность последствий этих решений непосредственно лежит на нем. Следовательно, субъекты хозяйствования вынуждены принимать решения в условиях превосходствующего риска, что существенно усложняет принятие обоснованных решений. Чтобы субъект хозяйствования смог обеспечить как финансовую стабильность, так и процесс управления, он должен учитывать влияние риска, в точности отождествляя конкретный риск. Ясно, что управление предпринимательским риском предполагает комплекс мероприятий, которые направлены на разработку мероприятий по нейтрализации нежелательных воздействий на субъект предпринимательства. С этой целью в статье предлагается подход, благодаря которому предпринимательские риски можно свести к минимуму.

Результаты решения предложенной авторами модели показывают, что в процессе управления предпринимательскими рисками необходимо использовать экономико-математические методы – модели, более точно описывающие совокупность факторов риска. Расчеты показывают, что метод, применяемый в организациях непрерывного производства, сводит риски к минимуму, обеспечивая финансовую устойчивость.

Ключевые слова: *предпринимательство, риск, процесс, управление, рыночное хозяйство, выявление, анализ, оценка, модель, зоны, методы.*

ՄՐՑԱԿՑԱՅԻՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԸՆԴՈՒՆՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԸ ՄՆՆԴԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

ՀՏԴ 339.1
DOI 10.56246/18294480-2022.12-21

ԲԱՂԴԱՍԱՐՅԱՆ ԷԴԳԱՐ
ՀՀ ԳԱԱ Մ. Քոթանյանի անվան
տնտեսագիտության ինստիտուտի հայցորդ
էլփոստ՝ baghdasaryan@mail.ru

Ինչպես նշում է հեղինակը, ցանկացած կազմակերպություն, որպեսզի ապահովի մրցակցային առավելություններ և զբաղեցնի առաջատար դիրք իր մրցակիցների նկատմամբ, պետք է գնահատի ներքին և արտաքին հնարավորությունները, որը կնպաստի արդյունավետ ռազմավարական որոշումների կայացմանը: Կատարված ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ սննդարդյունաբերության արտադրատեսակների մրցունակությունը շատ հաճախ ընդունվում է ոչ թե արտադրանքի սպառման ոլորտում, այլ նոր արտադրատեսակի ստեղծման փուլում, երբ դրվում են նրա ապագա մրցակցության հիմքերը:

Հեղինակը հոդվածում առաջադրել է մրցակցային ռազմավարության ընտրության կարևոր հայտանիշները, որոնք հնարավորություն են տալիս կազմակերպություններին դրսևորել մրցակցային ռազմավարության առավել ընդգրկուն և համակարգային մոտեցում: Հեղինակի կարծիքով՝ մրցակցային ռազմավարության ընտրության կարևոր հայտանիշներից է արտադրանքի կյանքի պարբերաշրջանը, ուստի դրա ընտրությունն ունի կարևոր նշանակություն: Չնայած սննդի արտադրանքի շուկայի տնտեսական ցիկլի կյանքի տևողությունը համապատասխանեցվում է արտադրանքի արտադրության պարբերաշրջանին, այնուամենայնիվ մեր ուսումնասիրությունները ցույց են տալիս, որ այն նպատակահարմար է սահմանել ավելի քան 5 տարի: Սննդի արտադրանքի կյանքի պարբերաշրջանի այդպիսի հիմնավորումը պայմանավորված է նրանով, որ դիտարկված ձեռնարկությունները համալրված են անհրաժեշտ սարքավորումներով, որակյալ կադրերով, իսկ արտադրանքի նորացման տեմպերը համեմատականորեն բարձր է ճյուղում:

Բանալի բառեր *՝ մրցակցություն, հատկանիշներ, մրցունակություն, շուկա, արդյունավետություն, ապրանք, շահույթ, շահույթի աճի տեմպ, շահութաբերություն, տնտեսություն, ռեսուրս:*

THE PROCESS OF MAKING COMPETITIVE STRATEGY DECISIONS IN THE FOOD INDUSTRY

BAGHDASARYAN EDGAR
Applicant of the Institute of Economics named after M. Kotanyan, NAS, RA
e-mail: aghdasaryan@mail.ru

As the author notes, in order to have competitive advantages and take leading positions among the competitors, any organization must assess its internal and external capabilities, which in turn will contribute to effective strategic decision-making. The studies carried out show that the competitiveness of a food product often falls not at the stage of its consumption, but the stage of creation of a new product, when the foundations for future competition are laid.

Based on this, in the article, the author puts forwards important indicators for choosing a competitive strategy, which allow organizations to demonstrate a more comprehensive and systematic approach to competitive strategy.

According to the author, one of the important indicators of choosing a competitive strategy is the product life cycle, so its choice is important. Although the life cycle of the food market is in accordance with the period of production of the product, our research shows that it is advisable to set it for more than 5 years. Such a justification for the life cycle of food products is due to the fact that the enterprises in question are equipped with the necessary equipment and qualified personnel, and the rate of product renewal is relatively high in the industry.

Keywords: *competition, properties competitiveness, market, efficiency, product, profit, growth rate of profit, profitability, economy, resource.*

ПРОЦЕСС ПРИНЯТИЯ РЕШЕНИЙ ПО КОНКУРЕНТНОЙ СТРАТЕГИИ В ПИЩЕВОЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ

БАГДАСАРЯН ЭДГАР
Соискатель Института экономики имени М. Котаняна НАН РА
электронная почта: aghdasaryan@mail.ru

Как отмечает автор, для того, чтобы любая организация имела конкурентные преимущества и занимала ведущие позиции среди своих конкурентов, то она должна оценить свои внутренние и внешние возможности, что в свою очередь будет способствовать эффективному принятию стратегических решений. Проведенные исследования показывают, что конкурентоспособность пищевого продукта часто падает не на стадии его потребления, а при создании нового продукта, когда закладываются основы для будущей конкуренции.

Исходя из этого, в статье автор выдвигает важные показатели для выбора конкурентной стратегии, которые позволяют организациям продемонстрировать более комплексный и системный подход к конкурентной стратегии.

По мнению автора, одним из важных показателей выбора конкурентной стратегии является жизненный цикл товара, поэтому важен его выбор. Хотя жизненный цикл продовольственного рынка соответствует периоду производства продукта, наши исследования показывают, что его целесообразно устанавливать более 5 лет. Такое обоснование жизненного цикла продуктов питания связано с тем, что рассматриваемые предприятия оснащены необходимым оборудованием, квалифицированным персоналом, а скорость обновления продукции в отрасли относительно высока.

Ключевые слова: *конкуренция, свойства, конкурентоспособность, рынок, эффективность, продукт, прибыль, темп роста прибыли, рентабельность, экономика, ресурс.*

ԶԲՈՍԱՇՐՋՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՖԻՆԱՆՍԱՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ԲԱՐՁՐԱՑՈՒՄԸ ՈՐՊԵՍ ՈԼՈՐՏԻ ՏԱՐԱԾՔԱՅԻՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ՈՒՂԻ

ՀՏԴ 338.48
DOI 10.56246/18294480-2022.12-22

ՍԻՆԱՆՅԱՆ ԱՐԵԳ
Գավառի պետական համալսարանի
տնտեսագիտական ֆակուլտետի
կառավարման և ֆինանսների ամբիոնի ասպիրանտ,

«Արվենտուրես» տուրիստական գրասենյակի մենեջեր
Էլփոստի հասցե՝ aregsinanyan@mail.ru

***Շուկայական տնտեսության պայմաններում զբոսաշրջության տարածքային զարգացմանը նպաստում է այդ ոլորտի կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության արդյունավետության բարձրացումը: Ակնհայտ է, որ կազմակերպությունների ֆինանսատնտեսական գործունեության արդյունավետությունը պայմանավորված է արտաքին և ներքին միջավայրի բազմաթիվ գործոններով, հատկապես անհրաժեշտ է նվազագույնի հասցնել գործունեության ծախսերը: Այս առումով հոդվածում փորձ է կատարվել մշակել և լուծել տնտեսամաթեմատիկական մոդել, որը հնարավորություն կընձեռի հիմնավորել այդ կազմակերպությունների կողմից ծառայությունների մատուցման վրա կատարված ծախսերի նվազեցման անհրաժեշտությունը և նվազեցման իրականացումը, որը էական ազդեցություն կունենա զբոսաշրջության տարածքային զարգացման գործում: Արտաքին և ներքին միջավայրի գործոնները, որոնք ազդում են կազմակերպության ֆինանսատնտեսական գործունեության վրա, մասնագիտական գրականության մեջ անվանում են բիզնես միավոր, որը փաստորեն որոշում է կազմակերպության դիրքը շուկայում, հետևաբար նրա ֆինանսական կայունությունը: Այդ պատճառով առանց դրանց գնահատման հնարավոր չէ իրականացնել կազմակերպության ֆինանսատնտեսական գործունեության արդյունավետության ցուցանիշների վերլուծության գնահատում:**

Հոդվածում ներկայացվում է բիզնես միջավայրի կառուցվածքը: Հեղինակն առաջարկում է ՀՀ Գեղարքունիքի մարզի զբոսաշրջային կազմակերպությունների կողմից կատարվող ծախսերի նվազեցման տնտեսամաթեմատիկական մոդելը:

Նշված մոդելը կիրառվել է հեղինակի կողմից ուսումնասիրված երեք՝ «Էթնա», «Ջոյ», «Արարատ» կազմակերպությունների գործունեության արդյունավետությունը գնահատելիս:

Բանալի բառեր՝ *շուկա, զբոսաշրջություն, արտաքին և ներքին միջավայրի գործոններ, մոդել, համախառն եկամուտ, ծախսեր, զուտ շահույթ:*

INCREASING THE EFFICIENCY OF FINANCIAL AND ECONOMIC ACTIVITIES OF TOURISM ORGANIZATIONS AS A WAY OF TERRITORIAL DEVELOPMENT OF THE SECTOR

SINANYAN AREG
Postgraduate at the Chair of Finance and Management,
the Faculty of Economics, GSU,
Manager of "Adventures" Travel Office
e-mail: aregsinanyan@mail.ru

In a market economy, the territorial development of tourism is promoted by increasing the efficiency of financial and economic activities of these organizations. It is obvious that the efficiency of financial and economic activities of organizations depends on environmental factors, therefore, in order to increase the efficiency of financial and economic activities of organizations, it is necessary to minimize the costs of activities. In this regard, an attempt was made in the article to develop and solve an economic and mathematical model that will make it possible to justify the reduction in the costs of these organizations for the provision of services. It is clear that costs reduction will have a significant impact on further territorial development of tourism.

External-internal environmental factors that affect the financial and economic activities of the organization are called business units in the professional literature. The business unit actually determines the organization's position in the market, hence, its financial stability. Therefore, without their evaluation, it is not possible to evaluate the performance indicators of the organization's financial and economic activities.

The article presents the structure of the business environment. The author proposes the economic-mathematical model of cost reduction by the tourism organizations of Gegharkunik region of the Republic of Armenia. This model was used to evaluate the effectiveness of the activities of the three organizations studied by the author: "Etna", "Joy" and "Ararat".

Keywords: *Market, tourism, factors of external and internal environment, model, gross income, expenses, net profit.*

ПОВЫШЕНИЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ФИНАНСОВО-ХОЗЯЙСТВЕННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТУРИСТСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ КАК СПОСОБ ТЕРРИТОРИАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ ОТРАСЛИ

СИНАНЯН АРЕГ
Аспирант кафедры финансов и менеджмента
экономичеслого факультета

Гаварского государственного университета,
Менеджер туристического офиса «Адвентурес»
электронная почта: aregsinanyan@mail.ru

В условиях рыночной экономики территориальному развитию туризма способствует повышение эффективности финансово-хозяйственной деятельности этих организаций. Эффективность финансово-экономической деятельности организаций зависит от множества факторов, следовательно, с целью повышения эффективности финансово-экономической деятельности организаций необходимо минимизировать расходы. В связи с этим в статье была предпринята попытка разработать экономико-математическую модель, которая даст возможность обосновать снижение расходов этих организаций на оказание услуг. Сокращение расходов окажет существенное влияние на дальнейшее территориальное развитие туризма.

Внешние и внутренние факторы, влияющие на финансово-хозяйственную деятельность организации, в научной литературе называются бизнес-единицами. Бизнес-единица фактически определяет положение организации на рынке, а значит, и ее финансовую устойчивость. Поэтому без их оценки невозможно оценить показатели эффективности финансово-хозяйственной деятельности организации. Региональному развитию туризма в условиях рыночной экономики способствует повышение эффективности финансово-экономической деятельности организаций этой сферы.

В статье представлена структура бизнес-среды. Автор предлагает экономико-математическую модель снижения затрат туристскими организациями Гегаркуникской области Республики Армения. Данная модель использовалась для оценки эффективности деятельности трех изученных автором организаций: «Этна», «Джой» и «Арарат».

Ключевые слова: *рынок, туризм, факторы внешней и внутренней среды, модель, валовой доход, расходы, чистая прибыль.*

ՄՇԱԿՈՂ ԱՐԴՅՈՒՆԱԲԵՐՈՒԹՅԱՆ ԴԵՐԸ ՀՀ ՏՆՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

ՀՏԴ 330.55
DOI 10.56246/18294480-2022.12-23

ԳԵՎՈՐԳՅԱՆ ԿՈՐՅՈՒՆ
ԳՊՀ տնտեսագիտական ֆակուլտետի դասախոս,
ԳՊՀ կառավարման և ֆինանսների ամբիոնի ասպիրանտ
էլփոստ՝ kor.gevorgyan@gmail.com

Արդյունաբերությունը Հայաստանում ավանդաբար հանդիսացել է տնտեսության կարևորագույն ճյուղերից մեկը: Արդյունաբերությունը տնտեսության այն ոլորտն է, որի վիճակով Հայաստանի անկախացման օրվանից մտահոգված են եղել թե՛ ՀՀ կառավարությունը, թե՛ ժողովուրդը: Սակայն միանգամայն ակնհայտ է, որ Հայաստանն ինդուստրիալ ուղղվածություն ունեցող երկիր դարձնելու քաղաքականությունը պահանջում է կառավարման ժամանակակից մոդելների, ինովացիոն համակարգերի ներդրում՝ արդի, մրցունակ տեխնոլոգիաների կիրառման, ինչպես նաև մարդկային կապիտալի շարունակական զարգացման ապահովմամբ:

Ուստի Հայաստանի Հանրապետությունում տարբեր ժամանակաշրջաններում ձևավորված բոլոր կառավարությունների գործունեության հիմնական նպատակներից մեկը հանդիսացել է արդյունաբերական հստակ քաղաքականության և անհրաժեշտ գործիքակազմերի ձևավորումը՝ մշակող արդյունաբերության ճյուղերի և համալիրների զարգացման թիրախավորմամբ: Այս նպատակով 2009թ. մշակվել է ՀՀ արդյունաբերության զարգացման հայեցակարգի նախագիծը, որտեղ սահմանվել են ՀՀ արդյունաբերության զարգացման նպատակները, խնդիրները և գերակայությունները, որոնց իրականացումը նպատակ ուներ ստեղծել հանրապետության արդյունաբերության հետագա զարգացման նախադրյալներ՝ այն ինտեգրելով համաշխարհային արդյունաբերությանը, ինչպես նաև խթանել ներքին և արտաքին շուկաների արդի պահանջներին համապատասխանող մրցունակ ապրանքների արտադրությունը:

Բացի դրանից, ելնելով տնտեսության մրցունակության բարձրացման և շարունակական ներառական տնտեսական աճի ապահովման նպատակադրումներից, ձևավորվել է ՀՀ-ում արտահանմանն ուղղված արդյունաբերական քաղաքականությունը:

Բանալի բառեր՝ *համախառն ներքին արդյունք (ՀՆԱ), արդյունաբերություն, մշակող արդյունաբերություն, հանքագործական*

արդյունաբերություն և բացահանքերի շահագործում, աճ, տեսակարար կշիռ, տնտեսավարող սուբյեկտների քանակ, արտադրողականություն:

THE ROLE OF MANUFACTURING IN ARMENIAN ECONOMY

GEVORGYAN KORYUN
GSU Lecturer
Postgraduate at the Chair of Management and Finance, GSU
e-mail: kor.gevorgyan@gmail.com

Industry in Armenia has traditionally been one of the most important sectors of economy. Industry is a sector of economy, the state of which, since the day Armenia gained independence, has worried both the government of that period and the people. However, it is clear that the policy of turning Armenia into an industry oriented country requires the implementation of modern management models, systems for applying innovative results through the use of modern, competitive technologies, as well as the constant development of human capital.

Therefore, one of the main goals of all governments that were formed in the Republic of Armenia in different periods was the development of a clear industrial policy and the necessary tools, focusing on the development of manufacturing industries and complexes. In this regard, in 2009, a draft concept of the industrial development of the Republic of Armenia was developed, which defines the goals, objectives and priorities of the industrial development of the RA, the implementation of which is aimed at creating prerequisites for further development of the Republic industry, by integrating it into the world industry, and also promoting the production of competitive products that meet the modern requirements of the domestic and foreign markets.

In addition, based on the goals of increasing the competitiveness of the economy and ensuring continuous inclusive economic growth, an export-oriented industrial policy of the Republic of Armenia was formed.

Keywords: *Gross Domestic Product (GDP), industry, manufacturing, mining and quarrying, growth, structure, number of economic entities, productivity.*

РОЛЬ ОБРАБАТЫВАЮЩЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ В ЭКОНОМИКЕ АРМЕНИИ

ГЕВОРКЯН КОРЮН
Преподаватель ГГУ,
Аспирант кафедры менеджмента и финансов ГГУ
электронная почта: kor.gevorgyan@gmail.com

Промышленность в Армении традиционно была одной из важнейших отраслей экономики. Промышленность – это сектор экономики, состояние которого со дня обретения Арменией независимости беспокоило как правительство того периода, так и народ. Однако совершенно очевидно, что политика превращения Армении в индустриально ориентированную страну требует внедрения современных моделей управления, систем применения инновационных результатов по средствам использования современных, конкурентоспособных технологий, а также постоянного развития человеческого капитала.

Поэтому одной из основных целей всех правительств, формировавшихся в Республике Армения в разные периоды, была разработка четкой промышленной политики и необходимых инструментов, ориентируясь на развитие обрабатывающих производств и комплексов. В связи с этим в 2009 г. был разработан проект концепции промышленного развития Республики Армения, в котором определены цели, задачи и приоритеты промышленного развития Республики Армения, реализация которых направлена на создание предпосылок для дальнейшего развития промышленности республики, путем интеграции ее в мировую промышленность, а также содействие производству конкурентоспособной продукции, отвечающей современным требованиям внутреннего и внешнего рынков.

Кроме того, исходя из целей повышения конкурентоспособности экономики и обеспечения непрерывного инклюзивного экономического роста, была сформирована экспортоориентированная промышленная политика Республики Армения.

Ключевые слова: *валовой внутренний продукт (ВВП), промышленность, обрабатывающая промышленность, горнодобывающая промышленность и разработка открытых каръеров, прирост, структура, количество хозяйствующих субъектов, производительность.*

4.	ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ, ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԵՎ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ PHILOLOGY, PEDAGOGY AND PSYCHOLOGY ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ, ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ И ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ НАУКИ

ՆԵՐՈՂԱՍՏՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՆ «ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ» ԷՊՈՍՈՒՄ

ՀՏԴ 82.091
DOI 10.56246/18294480-2022.12-24

ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ՎԱՉԱԳԱՆ
բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԳՊՀ հայոց լեզվի և գրականության ամբիոնի վարիչ
էլփոստ՝ vachik_grigoryan@mail.ru
ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ ԱՐԱ
բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԵՊՀ և ԳՊՀ դասախոս
էլփոստ՝ arakelyan48@yandex.com
ԻՍԿԱՆԴԱՐՅԱՆ ՆԱԻՐԱ
բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԳՊՀ դասախոս
էլփոստ՝ e-mail: isnaira@mail.ru
ՔՈՍՅԱՆ ԱՆՈՒՇ
ԵՊՀ մագիստրոս
էլփոստ՝ kosyananush@mail. ru

ՆԵՐՈՂԱՍՏՈՒԹՅԱՆ ԹԵՄԱՆ «ՍԱՍՆԱ ԾՌԵՐ» ԷՊՈՍՈՒՄ[1]

Ներողամտության թեման կարևոր տեղ ունի «Սասնա ծռեր» հերոսական էպոսում: Այս իմաստով այն՝ որպես մարդասիրության, հումանիզմի

[1] Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ 21T-6B038 ծածկագրով գիտական թեմայի շրջանակներում:

գաղափարների դասական օրինակ, առաջնակարգ դիրք է գրավում համաշխարհային էպոսների շարքում: Հոդվածում բացահայտվում է էպիկական հերոսների ներողամիտ վարքագծի դրսևորումը նրանց համար նույնիսկ ճակատագրական գործընթացներում: «Սանասար և Բաղդասար» ճյուղի հերոսներին բնորոշ այդ պահվածքն իր զարգացումն է ստանում «Սասունցի Դավիթ» ճյուղում, որտեղ կենտրոնական հերոսը հակառակորդին գերազանցում է իր մարդասիրական բարձր որակներով: Էպոսում առհասարակ առասպելական հերոսների արարքներն ինքնանպատակ չեն, դրանք ունեն իրենց ներքին միտումը և պատճառաբանվածությունը: Եթե իրադարձությունների զարգացումը հանգեցնում է կռվի, ապա դրանով չի ավարտվում էպոսի ասելիքը: Առաջին պլան են մղվում համաձայնության, համերաշխության գաղափարները: Հետևում է՝ կյանքի նպատակը ոչ թե կռիվն է կամ հերոսական կռիվը, այլ խաղաղ կյանքը, որ ծաղկում է ամենօրյա աշխատանքով: Հոդվածում զուգահեռներ են տարվում «Սասնա ծռերի» և Հոմերոսի հերոսների հոգեբանական վերափոխումների միջև: Ինչպես «Սասնա ծռերի», այնպես էլ «Իլիականի» ներքին փիլիսոփայության մեջ առաջնակարգ տեղ ունի անզուսպ զայրույթի կործանիչ ուժի և դրան հակադիր կարեկցանքի ու ներողամտության հրատապության թեման:

Բանալի բառեր *՝ «Սասնա ծռեր», կարեկցանք, ներողամտություն, զայրույթ, խաղաղ աշխատանք, «Իլիական», ապրելու իրավունք, հումանիզմ:*

THE THEME OF FORGIVENESS IN THE HEROIC EPIC "SASNA TSRER"

GRIGORYAN VACHAGAN
Doctor of Philology, Professor,
Head of the Chair of Armenian Language and Literature, GSU
e-mail: vachik_grigoryan@mail.ru
ARAKELYAN ARA
Doctor of Philology, Professor
YSU, GSU Lecturer
e-mail: arakelyan48@yandex.com
ISKANDARYAN NAIRA
Candidate of Philology, Associate Professor,
GSU Lecturer
e-mail: isnaira@mail.ru

KOSYAN ANUSH
Master Student of YSU
e-mail: kosyananush@mail. ru

The theme of forgiveness has an important place in the heroic epic "Sasna Tsrer". In this sense, it occupies a prominent place among world epics as a classic example of the ideas of humanity. The article reveals the forgiving behavior of epic heroes, even in fatal processes for them. This typical behavior of the heroes of "Sanasar and Baghdasar" branch gets its development in "David of Sasun" branch, where the central hero surpasses the opponent with high humanitarian qualities. In general, the actions of mythical heroes in the epic are not an end in themselves, they have their inner tendency. The development of events, if it leads to a fight, does not end with what the epic has to say. The ideas of agreement and solidarity become leading. The purpose of life is not the battle or the heroic battle, but the peaceful life that flourishes with daily work. The article draws parallels between "Sasna Tsrer" and "Psychological transformations of Homer's heroes". The theme of the destructive force of unbridled anger, the urgency of compassion and forgiveness, has a prominent place in the inner philosophy of both "Sasna Tsrer" and "Iliad":

Keywords: "Sasna Tsrer", compassion, forgiveness, anger, peaceful work, "Iliad", right to life, humanism.

ТЕМА ВСЕПРОШЕНИЯ В ЭПОСЕ «САСНА ЦРЕР»

ГРИГОРЯН ВАЧАГАН
Доктор филологических наук, профессор,
Заведующий кафедрой армянского языка и литературы ГГУ
электронная почта: vachik_grigoryan@mail.ru
АРАКЕЛЯН АРА
Доктор филологических наук, профессор,
Преподаватель ЕГУ и ГГУ
электронная почта:arakelyan48@yandex.com
ИСКАНДАРЯН НАИРА
Кандидат филологических наук, доцент,
Преподаватель ГГУ

электронная почта: isnaira@mail.ru
КОСЯН АНУШ
Магистр ЕГУ
электронная почта:kosyananush@mail. ru

Тема всепрощения- одна из главных в героическом эпосе «Сасна Црер». Она является также главенствующей в произведениях эпического жарна всемирной литературы, как классический пример филантропии и идей гуманизма.

В статье анализируются проявления всепрощения в поведении эпических героев, особенно в критических, судьбоносных поступках. Эта особенность, свойственная героям ветви «Санасар и Багдасар» еще отчетливей выявляется в эпосе «Сасунци Давид», в котором главный герой превосходит своего противника именно в качестве обладателя высших общечеловеческих ценностей: гуманизма и человеколюбия.

Героика поступков главных действующих лиц эпоса – не самоцель, а внутреннее, зрелое устремление. Развитие событий, если даже и ведет к противоборству, вовсе не означает завершение самого логического повествования. И тогда первостепенными становятся идеи гармоничного, мирного сосуществования. Следовательно, цель жизни не противоборство или героическая битва, а мирная жизнь в многоцветии каждодневного труда.

В статье проводятся параллели между героями эпоса «Сасна Црер» и гомеровскими героями «Иллиады» в плане духовных преобразований, происходящих в внутреннем мире героев. Глубинная философия, заложенная в саму суть этих двух эпосов как никогда актуализирует гиперважную дилемму и для наших дней: разрушительная сила необузданного гнева или сострадание, всепрощение и гармония.

Ключевые слова: *«Сасна Црер», сострадание, снисходительность, гнев, мирная работа, «Илиада», право на жизнь, гуманизм.*

ԿԵԼՏԱԿԱՆ ԷՊՈՍԻ ՊԱՏՄԱԴԻՑԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ[1]

[1] Հետազոտությունն իրականացվել է ՀՀ գիտության կոմիտեի ֆինանսական աջակցությամբ 21T-6B038 ծածկագրով գիտական թեմայի շրջանակներում։

ՀՏԴ 82.091
DOI 10.56246/18294480-2022.12-25

ԱՌԱՔԵԼՅԱՆ ԱՐԱ
բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԵՊՀ և ԳՊՀ դասախոս
էլփոստ՝ arakelyan48@yandex.com
ԳՐԻԳՈՐՅԱՆ ՎԱՉԱԳԱՆ
բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
ԳՊՀ հայոց լեզվի և գրականության ամբիոնի վարիչ
էլփոստ՝ vachik_grigoryan@mail.ru
ԻՍԿԱՆԴԱՐՅԱՆ ՆԱԻՐԱ
բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԳՊՀ դասախոս
էլփոստ՝e-mail: isnaira@mail.ru
ՔՈՍՅԱՆ ԱՆՈՒՇ
ԵՊՀ մագիստրոս
էլփոստ՝ kosyananush@mail. ru

Հոդվածում դիտարկվում են Եվրոպայի ամենահին ժողովուրդներից մեկի՝ կելտերի պատմությունն ու դիցաբանությունը՝ իբրև այդ ժողովրդի էպիկական ավանդույթի հիմք: Անդրադարձ է կատարվում նախ կելտագիտությանը, որը ժամանակակից հնդեվրոպաբանության արագ զարգացող ճյուղերից մեկն է: Այն գիտական խոշոր հաջողություններով հանդերձ բախվում է նաև կելտերի պատմության ու մշակույթի ամենամեծ պարադոքսի հետ. կելտերն իրենց մասին չեն թողել գրավոր հիշատակություններ: Այն ամենը, ինչ այսօր հայտնի է մեզ նրանց մասին, արդյունք է անտիկ հեղինակների վկայությունների, հնագիտական տեղեկությունների և բանահյուսական ժառանգության, որը գրի է առնվել միջնադարում, երբ կելտական ժողովուրդները՝ իռլանդացիները, բրիտները, բելգերը, գալլերը, շոտլանդացիները, ուելսցիները կամ վալլիները ընդունում են քրիստոնեություն: Նրանց մասին հարուստ վկայություններ կան անտիկ հեղինակների՝ Հերոդոտոսի, Դիոդորոս Սիցիլիացու, Հեկատեոսի, Պլատոնի, Ստրաբոնի, Տիտուս Լիվիուսի, Հուլիոս Կեսարի երկերում: Ընդգծվում է այն հանգամանքը, որ կելտերը հնդեվրոպական ժողովուրդ են և չափազանց կարևոր դերակատարություն ունեն եվրոպական մշակույթի կայացման, այդ մշակույթի մեր՝ հնդեվրոպական քաղաքակրթության տարածման գործում:

Մ.թ.ա. հինգերորդ դարում կելտական ժողովուրդները հասնում են ռազմական մեծ հաջողությունների՝ նվաճելով Հյուսիսային Իտալիան, Իսպանիան, Կենտրոնական Եվրոպայի մի շարք այլ երկրներ: Այնուհետև՝ մ.թ.ա. երրորդ դարում, հռոմեական պետության և գերմանական ցեղերի հարձակումների հետևանքով կորցնում են իրենց երբեմնի հզորությունը:

Ուշադրություն է հատկացվում նաև կելտական հնադարի մասին առկա հարուստ հնագիտական տեղեկություններին: Դրանց համաձայն՝ կելտական քաղաքակրթությունը ապրել է զարգացման երկու՝ Հալշտադյան և Լատենյան փուլեր:

Ինչ վերաբերում է բանահյուսական ժառանգությանը, ապա այն ամենահարուստն է, և միանալով անտիկ վկայություններին ու հնագիտական տեղեկություններին՝ հնարավորություն է տալիս որոշակիորեն վերականգնել և ամբողջացնել կելտական մշակույթի, այդ թվում նաև հոգևոր մշակույթի՝ կրոնի և դիցաբանության պատկերը: Փորձ է արվում ընդհանուր առմամբ դիտարկել կելտական դիցաբանությունը, ինչպես նաև նրանում առանձնացնել մի շարք գծեր՝ կնոջ առանձնահատուկ միֆականացում, մոգություն և էլիզիումի կամ Այնաշխարհի հետևողական արծարծումներ:

Բանալի բառեր՝ *կելտագիտություն, հնդեվրոպական ժառանգություն, անտիկ ժառանգություն, ցեղային համայնք, իռլանդական սագա, դրուիդների դաս, հեծյալ դաս, էլիզիում, մոգականություն:*

HISTORICAL AND MYTHOLOGICAL BASIS OF CELTIC EPIC

ARAKELYAN ARA
Doctor of Philology, Professor,
YSU, GSU Lecturer
e-mail: arakelyan48@yandex.com
GRIGORYAN VACHAGAN
Doctor of Philology, Professor,
Head of the Chair of Armenian Language and Literature, GSU
e-mail: vachik_grigoryan@mail.ru
ISKANDARYAN NAIRA
Candidate of Philology, Associate Professor,
GSU Lecturer

e-mail: isnaira@mail.ru
KOSYAN ANUSH
Master Student of YSU
e-mail: kosyananush@mail. ru

The article deals with the issues of Celtic studies, particularly related to the history and culture of the Celts, taking into account the epic tradition of the Celtic people. Three main sources of Celtic culture are interpreted in detail: ancient authors' evidence about the Celts, archeological data and folklore heritage written by Christian writers in the Middle Ages allow to some extent restore the spiritual culture of the Celts, the Celtic past - mythology and religion.

Keywords: *Celtic studies, Indo-European heritage, ancient heritage, tribal community, Irish saga, druids class, riding class, Elysium, magic.*

ИСТОРИКО-ФИЛОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ КЕЛЬТСКОГО ЭПОСА

АРАКЕЛЯН АРА
Доктор филологических наук, профессор,
ПреподавательЕГУ и ГГУ
электронная почта: arakelyan48@yandex.com
ГРИГОРЯН ВАЧАГАН
Доктор филологических наук, профессор,
Заведующий кафедрой армянского языка и литературы ГГУ
электронная почта: vachik_grigoryan@mail.ru
ИСКАНДАРЯН НАИРА
Кандидат филологических наук, доцент,
Преподаватель ГГУ
электронная почта: isnaira@mail.ru
КОСЯН АНУШ
Магистр ЕГУ
электронная почта:kosyananush@mail. ru

В статье рассматриваются вопросы кельтоведения, особенно связанные с историей и культурой кельтов, особенно с эпической традицией кельтских

народов. Подробно интерпретируются три основных источника кельтской культуры: сведения античных авторов о кельтах, данные археологии и фольклорное наследие, написанное христианскими писателями в средние века, которые позволяют в какой-то мере восстановить духовную культуру кельтов, кельтское прошлое - мифология и религия.

Ключевые слова: *кельтоведение, индоевропейское наследие, античное наследие, племенная общность, ирландская сага, сословие друидов, сословие всадников, Элизиум, магия.*

ԶԻԳՄՈՒՆԴ ՖՐՈՅԴԻ ՀՈԳԵՎԵՐԼՈՒԾՈՒԹՅԱՆ ՏԵՍՈՒԹՅԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆՔՆԵՐԸ ՖԻԼԻՊ ՌՈՒԹԻ ՎԵՊԵՐՈՒՄ

ՀՏԴ 82.091
DOI 10.56246/18294480-2022.12-26

ԱԴԱՄՅԱՆ ԼՈՒՍԻՆԵ
ԵՊՀ եվրոպական լեզուների և հաղորդակցության ֆակուլտետի արտասահմանյան գրականության ամբիոնի ասպիրանտ
էլփոստ՝ lusine.adamyan@ysu.am

Սույն հոդվածում քննվում է Զ. Ֆրոյդի գիտական հայացքների ազդեցությունը ժամանակակից ամերիկացի հրեա գրող Ֆիլիպ Ռոթի ստեղծագործությունների վրա: Կիրառելով գրականագիտության կենսագրական, մշակութային-պատմական, համեմատական և հոգեբանական մեթոդները՝ հոդվածագիրը ցույց է տալիս՝ ինչպես է Ռոթն իր ստեղծագործություններում օգտագործում Ֆրոյդի տեսությունները, ստեղծում դրանցից հեղինակային-գրողական «գործիքներ»: Գրողը հենվում է հոգեվերլուծության տեսության որոշակի դրույթների վրա իր ստեղծագործությունները կառուցելիս, օգտագործում դրանք որպես իր գրքերի հերոսների կյանքում որոշակի երևույթների այլաբանություն. 1. Էդիպյան և Էլեկտրայի բարդույթները դիտարկվում են որպես այլաբանություն հրեա ծնողների՝ իրենց երեխաների կյանքում չափազանց մեծ ներկայության, կենսական ասպարեզ ներխուժելուն, ինչը համեմատվում է ֆիզիկական կապի հետ, 2. Գերես-ի և Իդ-ի տեսությունը ներկայացվում է որպես գրական հերոսների մոտ հիվանդագին ուժեղ լիբիդո՝

որպես հիպերկոմպենսացիա չափազանց խիստ դաստիարակության: Գերես-ը ծնողների խիստ դաստիարակությունն է, Իդ-ը՝ բողոքն այդ դաստիարակության դեմ: Այս երկու կողմերը դրսևորվում են մեկ հերոսի հոգեբանության մեջ, որի պատճառով նա սկսում է «երկակի» կյանք վարել: Սա մեկ անձի մեջ ստեղծում է երկու տարբեր կողմեր, որոնք արևմտյան գրականագետներից մեկը՝ Ջ. Բերտենզը, անվանել է Սահմանափակ էություն (Գերես) և Անսահման էություն (Իդ): Նշվում է նաև, որ Ֆ. Ռոթը հոգեվերլուծության տեսությանը դիմում է ստեղծագործությունների ոչ միայն թեմատիկ, այլև կառուցվածքային հարցերում. նրա որոշ գործեր գրված են հոգեթերապիայի սեանսի ստենոգրաֆիայի ձևով, օրինակ՝ «Խաբեությունը», «Պորտնոյի բողոքը», իսկ որոշ գործերում էլ նկատվում է նմանություն «գիտակցության հոսքի» հետ, օրինակ՝«Վրդովմունք» վեպում:

Բանալի բառեր՝ *Ջ. Ֆրոյդ, Ֆ. Ռոթ, հոգեվերլուծության տեսություն, հոգեթերապիա, հեգնանք, Գերես, Իդ, գիտակցություն, ենթագիտակցություն, էդիպյան բարդույթ, Էլեկտրայի բարդույթ:*

THE INFLUENCE OF SIGMUND FREUD'S PSYCHOANALYTIC THEORY IN THE WORKS OF PHILIP ROTH

ADAMYAN LUSINE

Postgraduate at the Chair of Foreign Literature, Faculty of European Languages and Communication, YSU

e-mail: lusine.adamyan@ysu.am

This article analyzes the influence of Freud's psychoanalytical theories on the works of the modern American-Jewish writer - Philip Milton Roth. By using biographical, cultural-historical, comparative, psychological methods of literary criticism, the author shows how Roth uses Freud's theories in his works, not believing in the veracity of the latter, but taking them as a writer's "tool". The writer uses certain phenomena in psychoanalysis in the construction of his works, turns it into an allegory of something in the life of his literary characters: 1. The Oedipus and Electra complexes act as an allegory about the excessive "presence" of Jewish parents in the lives of their children, hyper-care, the grotesque of which borders on physical intimacy; 2. the theory of Superego and Id is presented as overcompensation in the form of increased libido of protagonists' to the response of an overly strict upbringing: Superego is the upbringing of parents, Id is the protest before this upbringing and

constant prohibitions; these two qualities are found in the psychology of one character, because of which he/she turns to live a "double" life. This creates in one person two different «selves», one of the Western literary scholars (J. Bertens) called them *Measured Self* (Superego) and *Unsatiable Self* (Id). It is also important to note that Ph. Roth uses the theory of psychoanalysis not only in a thematic plane, but also in a structural one: several of his novels and novellas are written in the form of psychotherapy sessions, for example, "Deception", "Portnoy's Complaint", and there is a similarity of the narrative with the *Stream of Consciousness* in others, for example, in the novel "Indignation".

Keywords: *S. Freud, Ph. Roth, theory of psychoanalysis, psychotherapy, irony, Super-Ego, Id, conscious, unconscious, Oedipus complex, Electra complex.*

ОТГОЛОСКИ ТЕОРИИ ПСИХОАНАЛИЗА ЗИГМУНДА ФРЕЙДА В ТВОРЧЕСТВЕ ФИЛИПА РОТА

АДАМЯН ЛУСИНЕ
Аспирантка кафедры зарубежной литературы
факультета европейских языков и коммуникации ЕГУ
электронная почта: lusine.adamyan@ysu.am

В данной статье анализируются влияния научных взглядов З. Фрейда на произведения современного американского писателя еврейского происхождения Филипа Милтона Рота. Используя биографические, культурно-исторические, сравнительные, психологические методы литературоведения, автор показывает, как Рот использует в своих произведениях теории Фрейда, не веря в правдивость последних, а принимая их как за писательский “инструмент”. Писатель опирается на определенные положения теории психоанализа при построении своих произведений, использует их как аллегорию тех или иных явлений в жизни героев своих книг:

1. Эдипов комплекс и комплекс Электры выступает как иносказание о чрезмерном присутствие еврейских родителей в жизни своих детей, гиперопеке, гротескность которой граничит с физической близостью; 2. теория о Сверх-Я и Оно представляется, как гиперкомпенсация в виде повышенного либидо у главных героев на ответ чрезмерно-строгого воспитания: Сверх-Я - воспитание родителей, Оно – протест перед этим воспитанием и постоянные запреты; эти два

качества встречаются в психологии одного героя, из-за чего он начинает вести “двойную” жизнь. Это создает в одном человеке две стороны, которые один из западных литературоведов (Дж. Бэртенз) назвал *Ограниченная сущность* (Сверх-Я) и *Безграничная сущность* (Оно). Так же важно отметить, что Ф. Рот прибегает к теории психоанализа не только в тематическом плане, но и в структурном: несколько его романов и повестей написаны в форме записи сеанса психотерапии, к примеру, «Обман», «Жалоба Портного», а в некоторых наблюдается схожесть повествования с «*потоком сознания»,* к примеру, в романе «Возмущение».

Ключевые слова: *З. Фрейд, Ф. Рот, теория психоанализа, психотерапия, ирония, Сверх-Я, Оно, сознательное, бессознательное, Эдипов комплекс, комплекс Электры*

ԱՐՇԱԿ ԵՐԿՐՈՐԴԻ ԿԵՐՊԱՐԸ ՆՈՐԱԳՈՒՅՆ ՇՐՋԱՆԻ ՀԱՅ ՊԱՏՄԱՎԻՊԱՍԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄԵՋ

ՀՏԴ 82.091
DOI 10.56246/18294480-2022.12-27

ԱՂԱԲԱԲՅԱՆ ՎԱՀԱՆ
բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԵՊՀ Իջևանի մասնաճյուղի հայոց լեզվի և գրականության ամբիոն
Էլփոստ՝ vahanagha@yandex.ru
ՍԱՐԳՍՅԱՆ ՄԵՐԻ
«Մխիթար Սեբաստացի» կրթահամալիրի դասավանդող
Էլփոստ՝ sarkisian00@mail.ru

Հոդվածում քննության ենք առել Արշակ Երկրորդի կերպարը նորագույն շրջանի հայ պատմավիպասանության մեջ: Համառոտ անդրադարձ կատարելով մեր ամենադրամատիկ և ողբերգական արքաներից մեկի՝ հայ գրականության մեջ ունեցած կերպավորման առանձնահատկություններին, կարևորել ենք այն հանգամանքը, որ վերջինս պարբերաբար գեղարվեստական նոր շունչ է ստացել՝ կրելով ստեղծման ժամանակի, ժանրի զարգացման օրինաչափությունների և

գրողների աշխարհայացքային առանձնահատկությունների ազդեցությունները: Հաֆֆու արշակյան կերպավորումից հետո Ստեփան Զորյանը, Պերճ Զեյթունցյանը և Լևոն Խեչոյանը կերպավորեցին իրենց ժամանակների պահանջներից ծնված Արշակներին, որոնց յուրահատկությունների բացահայտմանն է նվիրված հոդվածը: Այս գրողներից յուրաքանչյուրը նոր լույսի ներքո պատկերեց արքայի ներքին և արտաքին քաղաքական քայլերը, հզոր ու ինքնուրույն պետություն կառուցելու ճիգերը: Ժամանակի ընթացքում նորանոր գեղարվեստական յուրահատկություններով օժտելով Արշակ Երկրորդի կերպարը՝ գրողներն այն ծառայեցրին ազգային միասնության և սեփական զորության ապավինելու գաղափարների բարձրաձայնման համար: Արշակ Երկրորդի կերպարակերտման շարունակական բնույթը հայ գրականության մեջ փաստում է արքայի գահակալման շրջանի գեղարվեստականացման հաջողությունների և նրանով բարձրաձայնվող գաղափարների ու խնդիրների արդիականության մասին:

Բանալի բառեր՝ *Արշակ II, պատմագրություն, կերպար, Արշակավան, նորագույն գրականություն, պատմավեպ, Դրաստամատ, Ս. Զորյան, Պ. Զեյթունցյան, Լ. Խեչոյան:*

THE IMAGE OF ARSHAK II IN MODERN ARMENIAN HISTORICAL FICTION

AGHABABYAN VAHAN
Candidate of Philology, Associate Professor,
Chair of Armenian Language and Literature of YSU Ijevan Branch
e-mail: vahanagha@yandex.ru
SARGSYAN MARY
Teacher of «Mkhitar Sebastatsi» Educational Complex
e-mail: sarkisian00@mail.ru

In the article, we examined the image of Arshak II in modern Armenian historical fiction. Briefly referring to the peculiarities of the characterization of one of our most dramatic and tragic kings in Armenian literature, we have emphasized the fact that the latter has regularly received a new artistic breath, bearing the influences of the time of creation, the patterns of genre development and the worldview of writers. After Raffi Arshak's portrayal, Stepan Zoryan, Perch Zeytuntsyan and Levon Khechoyan portrayed Arshak, born of the demands of their time, whose article is

dedicated to revealing their peculiarities. Each of these writers portrayed in a new light the king's domestic and foreign policy steps, his efforts to build a strong and independent state. Over time, endowing the image of Arshak II with new artistic features, the writers used it to voice the ideas of national unity, to rely on their own power. The continuous nature of the portrayal of Arshak II in Armenian literature proves the success of the artistic period of the king's reign, the urgency of the ideas and problems raised by him.

Keywords: *Arshak II, historiography, image, Arshakavan, modern literature, historical novel, Drastamat, S. Zoryan, P. Zeytuntsyan, L. Khechoyan.*

ОБРАЗ АРШАКА II В СОВРЕМЕННОЙ АРМЯНСКОЙ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПРОЗЕ

АГАБАБЯН ВАГАН
Кандидат филологических наук, доцент,
Кафедра армянского языка и литературы Иджеванского филиала ЕГУ
электронная почта:vahanagha@yandex.ru
САРКИСЯН МЭРИ
Преподаватель образовательного комплекса «Мхитар Себастаци»
электронная почта:sarkisian00@mail.ru

В статье мы рассмотрели образ Аршака II в современной армянской исторической прозе. Кратко касаясь особенностей характеристики одного из наших самых драматических и трагических царей в армянской литературе, мы подчеркнули тот факт, что последний регулярно получал новое художественное дыхание, неся на себе влияние времени творчества, закономерности жанрового развития, и мировоззренческие особенности писателей.

После Раффи образ Аршака в соответствии с требованиями своего времени изобразили Степан Зорян, Перч Зейтунцян и Леон Хечоян, раскрытию особенностей которых посвящена данная статья.

Каждый из этих писателей по-новому изображал внешнеполитические шаги царя, его усилия по построению сильного и независимого государства.

Со временем, наделяя образ Аршака II новыми художественными чертами, писатели использовали его для озвучивания идей национального единства, для опоры на собственные силы. Постоянство изображения образа Аршака II в

армянской литературе свидетельствует об успешности беллетризации периода правления царя, актуальности поднятых им идей и проблем.

Ключевые слова: *Аршак II, историография, образ, Аршакаван, современная литература, исторический роман, Драстамат, С. Зорян П. Зейтунцян Л. Хечоян.*

ՍՐԲՈՒՀԻ ՏՅՈՒՍԱԲ - ՄԿՐՏԻՉ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼՅԱՆ. ԱՆՁՆԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆԻՑ ԳԵՂԱՐՎԵՍՏ ՈՒՂԻՂ ՃԱՆԱՊԱՐՀԸ[1]

ՀՏԴ 82.091
DOI 10.56246/18294480-2022.12-28

ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄՅԱՆ ՆԱԻՐԱ
ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի ավագ գիտաշխատող, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ
Էլփոստ՝ nairahambardzumyan@yahoo.com
ՓԱՐՍԱԴԱՆՅԱՆ ՍԻՐԱՆՈՒՇ
ՀՀ ԳԱԱ Մ. Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի ասպիրանտ, կրտսեր գիտաշխատող
Էլփոստ՝ siranush.parsadanyan.2014@mail.ru

Սրբուհի Տյուսաբը հայ առաջին վիպասանուհին է: Նրա ստեղծագործության առանցքը կանանց ազատագրության հիմնախնդիրներն էին՝ սոցիալ-տնտեսական, իրավական, կրթական, քաղաքական և ազգային գիտակցությունը, դրանց դրսևորումները և պաշտպանությունը: Տյուսաբը փորձում էր հիմնավորել նաև ազատագրության կարևոր նախապայմանը՝ աշխատանքի գաղափարը, որը անկախություն կապահովեր կնոջ համար: Մկրտիչ Պեշիկթաշլյանը Զարթոնքի սերնդի ազնիվ և համակրելի դեմքերից էր, ոչ միայն իբրև բանաստեղծ և թատերագիր, այլ նաև ազգասիրական վսեմ

[1] Հոդվածը տպագրվում է ՀՀ գիտության կոմիտեի կողմից ֆինանսավորվող գիտական և գիտատեխնիկական գործունեության պայմանագրային «Կանանց հիմնախնդիրները 19-րդ դարի երկրորդ կեսի արևմտահայ գրականության մեջ» թեմատիկ ծրագրի շրջանակներում: Ծածկագիր՝ 2IT-6B118:

զգացումներով և անկեղծ ու յուրահատուկ խառնվածքով օծուն ներհուն մտավորական:

Ուսումնասիրության նպատակը Սրբուհի Տյուսաբ - Մկրտիչ Պեշիկթաշլյան ֆենոմենի բազմաշերտ նյութի գիտական համակարգումն է, ինչը կարևոր է հայ գրականության պատմության ընթացակարգության և զարգացման տեսանկյուններից:

Ուսումնասիրության խնդիրը Սրբուհի Տյուսաբ - Մկրտիչ Պեշիկթաշլյան փոխառնչությունների արդյունքում անձնականությունից գեղարվեստ գիտակցված ընթացքի տեսանելիության ապահովումն է: Կիրառել ենք կենսագրական և ֆենոմենոլոգիական մեթոդները:

Եզրակացություն: Անձնականությունից գեղարվեստ ճանապարհը հաճախ լի է հույզերով, զգացմունքներով, ապրումներով, և սակավ՝ բանականությամբ և արթուն դատողությամբ: Ակնհայտ է, որ Սրբուհի Տյուսաբ – Մկրտիչ Պեշիկթաշլյան փոխհարաբերության հարցը քննելիս, ուսումնասիրողները, հիմնականում առաջնորդվել են ռոմանտիկ միակողմանիության ճանապարհով՝ նրանց փոխհարաբերություններում որոնելով առավելապես սիրային, քան գրական-գեղարվեստական և մշակութային կապերը:

Բանալի բառեր: *Սրբուհի Տյուսաբ, Մկրտիչ Պեշիկթաշլյան, Կ. Պոլիս, Նազլը Վահան, զարթոնքի սերունդ, քերթված, «Մասիս» շաբաթաթերթ, ֆենոմեն:*

SRBUHI TUSAB AND MKRTICH PESHIKTASHLYAN: THE DIRECT PATH FROM PERSONALITY TO ART

HAMBARDZUMYAN NAIRA

Candidate of Philology, Associate Professor,
Senior Researcher at the Institute of Literature
after Manuk Abeghian, NAS RA
e-mail: nairahambardzumyan@yahoo.com

PARSADANYAN SIRANUSH

PhD Student, Junior Researcher at the Institute of Literature
after Manuk Abeghian, NAS RA
e-mail: siranush.parsadanyan.2014@mail.ru

Srbuhi Tusab is the first Armenian woman-novelist. The core of her work was the issues of women's emancipation: socio-economic, legal, educational, political and national consciousness, their manifestations, as well as the defense of the idea of work, which would ensure possible independence for women.

Mkrtich Peshiktashlyan was one of the honest, pleasant figures of the generation of *Awakening (Zartonk)*, not only as a poet and playwright, but also as an profound intellectual with noble patriotic feelings and sincere unique temperament.

The aim of the study is the scientific systemization of the multi-layered material of the Srbuhi Tusab-Mkrtich Peshiktashlian phenomenon, which is important from the view of the development and course of the history of Armenian literature.

The problem of the study is to ensure the visibility of the conscious flow from personality to art as a result of the interactions between Srbuhi Tusab and Mkrtich Peshiktashlian. We used biographical and phenomenological methods.

Conclusion: The path from personality to art is often full of sentiments, feelings, emotional experiences, and seldom of intelligence and vigilant judgment. It is obvious that when examining the relationship between Srbuhi Tusab and Mkrtich Peshiktashlyan, the researchers were mainly guided by a romantic unilateralism, seeking in their relationship more love than literary-artistic and cultural ties.

Keywords: *Srbuhi Tusab, Mkrtich Peshiktashlyan, Constantinople, Nazl Vahan, generation of awakening , work, weekly newspaper "Masis", phenomenon.*

СРБУИ ТЮСАБ И МКРТИЧ ПЕШИКТАШЛЯН: ПРЯМОЙ ПУТЬ ОТ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ОТНОШЕНИЙ К ИСКУССТВУ

АМБАРЦУМЯН НАИРА
Кандидат филологических наук, доцент, старший научный сотрудник
Институт литературы имени Манука Абегяна, НАН РА
электронная почта: nairahambardzumyan@yahoo.com
ПАРСАДАНЯН СИРАНУШ
Аспирант, младший научный сотрудник
Институт литературы имени Манука Абегяна, НАН РА
электронная почта: siranush.parsadanyan.2014@mail.ru

Србуи Тюсаб – первая армянская романистка. В основе ее творчества лежат вопросы женской эмансипации, проблемы социально-экономического,

правового, образовательного, политического и национального осознания, их проявления, а также идея работы, которая способна обеспечить возможную независимость женщины.

Мкртич Пешикташлян был одним из самых искренних и интересных представителей *поколения Пробуждения,* не только поэт и драматург, но и проникновенный интеллигент, наделенный возвышенными патриотическими чувствами и честным необыкновенным характером.

Цель исследования – научная систематизация многоуровнего материала, посвященного феномену Србуи Тюсаб – Мкртич Пешикташлян, что является крайне важным с точки зрения хода и развития истории армянской литературы.

Задача исследования – обозначить видимую связь сознательного перехода от индивидуальных отношений к искусству, сложившегося в результате взаимоотношений между Србуи Тюсаб и Мкртичем Пешикташляном. Нами были применены биографический и феноменологический методы.

Выводы. Путь от индивидуальных отношений к искусству часто насыщен эмоциями, чувствами, переживаниями и, значительно реже, разумом и трезвыми суждениями. Очевидно, что при анализе вопроса о взаимоотношениях Србуи Тюсаб с Мкртичем Пешикташляном, исследователи в основном руководствовались романтической односторонностью, разыскивая во взаимоотношениях двух авторов прежде всего любовные, а не литературно-художественные и культурные связи.

Ключевые слова: *Србуи Тюсаб, Мкртич Пешикташлян, Константинополь, Назлу Ваан, поколение пробуждения, литературное произведение, еженедельная газета «Масис», феномен.*

ԲԱՆՏԱՅԻՆ ԻՐԱԴԱՐՁՈՒԹՅԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹՅԱՆ ՄԵԿ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ ՉԱՐԵՆՑԻ ԿՅԱՆՔԻՑ

ՀՏԴ 82.05
DOI 10.56246/18294480-2022.12-29

ԶԱՐԳԱՐՅԱՆ ԱՐԱ
ԵՊՀ հայ բանասիրության ֆակուլտետի հայցորդ,
ՀՀ ԳԱԱ Մաշտոց Աբեղյանի անվան գրականության ինստիտուտի
կրտսեր գիտաշխատող
Էլփոստ՝ zargaryanara1994@gmail.com

Եղիշե Չարենցն իր առաջին բանտարկության շրջանի մասին պատմում է «Երևանի ուղղիչ տնից» աշխատությունում: Գրքում ժամանակաշրջանի իրականության, մարդկային կոլորիտային կերպարների նկարագրության կողքին կան նաև հետաքրքրական մանրամասներ ևս: Վեպ–հուշագրության էջերում թաքնված են երկխոսություններ, պատմություններ, որոնք հետագայում հոգեբանական մեծ ազդեցություն են թողնում Չարենցի վրա: Արփենիկի մահվան ողբերգության չարենցյան ընթերցումները ևս յուրահատուկ են, որոնք հետաքրքիր դիմագիծ են ստանում հատկապես բանաստեղծի կյանքի վերջին շրջանում: Բանտային շրջանի հոգեբանական հարվածներն ու փակ համակարգում ողբերգությունների անհաղթահարելի շղթան Չարենցի կյաքում հետաքրքիր նյութ և պատկեր են ստանում: Դա են վկայում Չարենցի տունը, սենյակը, սիրելի պատը, կողք կողքի դասավորված իրերն ու լուսանկարները, որտեղ կյանքի վերջին շրջանն է անցկացրել բանաստեղծը: Սենյակում եղել են գրողի մտորումները, ներաշխարհի պատկերային արտացոլանքներն ու խոհերը: Կյանքի վերջին շրջանում դեպի աստվածայինը գնացող բանաստեղծը աստվածայինի բնության կողքին դաջում է Արփենիկին՝ որպես դանթեական բանաձևով սահմանված պահապան հրեշտակ: Դանթեական ծեսի չարենցյան ընթերցումը նոր հայացք է նետում բանաստեղծի կյանքի մի քանի հետաքրքիր դրվագներին: Թեման արդիական է, քանի որ փորձ է արվում վերլուծել և ներկայացնել Չարենցի բանտային շրջանի իրադարձություններից մեկը:

Բանալի բառեր՝ *Եղիշե Չարենց, բանտ, Արփենիկ, սենյակ, նկարներ, Դանթե, ազդեցություն, հոգեբանություն, պոեզիա, Քրիստոս:*

ONE READING OF THE IMPACT OF THE PRISON EVENT FROM CHARENTS'S LIFE

ZARGARYAN ARA
Applicant of the Faculty of Armenian Philology, YSU
Junior Researcher of the Institute of Literature after Manuk Abeghyan, NAS, RA
электронная почта: zargaryanara1994@gmail.com

Yeghishe Charents tells about his first period of imprisonment in the work "From the Corrective House of Yerevan". In the book, besides the description of the reality of the period, the colorful images of human beings, there are also some interesting details. Dialogues and stories are hidden in the pages of the novel-memoir,

later it has a great psychological impact on Charents's life. The Charents readings of the tragedy of Arpenik's death are also so special. These readings get a particularly interesting feature in the last period of the poet's life. The psychological blows of the imprisonment period and the insurmountable chain of tragedies in the closed system get an interesting material and image in Charents's life. This is evidenced by Charents's house, room, favorite wall, side-by-side items and photos, where the poet spent the last period of his life. The writer's thoughts, pictorial reflections and thoughts of the inner world were present in the room. In the last period of his life, the poet, who is moving towards the divine, imprints Arpenik next to the divine nature, as a guardian angel defined by the Dantean formula. The Charents reading of the Dantean ritual takes a new look at some interesting episodes of the poet's life. The topic is up-to-date, as an attempt is made to analyze and present one of the events of Charents's imprisonment period.

Keywords: *Yeghishe Charents, prison, Arpenik, room, pictures, Dante, influence, psycology, poetry, Christ.*

ОДНО ПРОЧТЕНИЕ ВЛИЯНИЯ ТЮРЕМНОГО СОБЫТИЯ ИЗ ЖИЗНИ ЧАРЕНЦА

ЗАРГАРЯН АРА
Соискатель факультета армянской филологии ЕГУ, младший научный сотрудник Института литературы им. Манука Абегяна НАН РА
e-mail: zargaryanara1994@gmail.com

Егише Чаренц рассказывает о своем первом сроке заключения в произведении «Из исправительного дома Еревана». В книге, помимо описания действительности того периода и колоритных человеческих персонажей, есть и интересные детали. На страницах романа-воспоминания скрыты диалоги и рассказы, оказавшие впоследствии большое психологическое влияние на жизнь Чаренца. Уникальны и чаренцевские прочтения трагедии гибели Арпеник, которые приобретают интересную черту особенно в последний период жизни поэта. Психологические удары тюремного периода и непреодолимая цепь трагедий в замкнутой системе получают интересный материал и образ в жизни Чаренца. Об этом свидетельствуют дом Чаренца, комната, любимая стена, находки и фотографии, где поэт провел последний период своей жизни.

Размышления писателя, думы и образное отражение внутреннего мира были в комнате. Под конец жизни поэт, идущий к божественному, отпечатывает Арпеник рядом с божественной природой, как ангела-хранителя, определяемого формулой Данте.

Чаренцовское прочтение дантовского обряда -это новое видение некоторых интересных эпизодов жизни поэта. Тема актуальна, так как сделана попытка проанализировать и представить одно из событий тюремного периода Чаренца.

***Ключевые слова**: Егише Чаренц, тюрьма, Арпеник, комната, картины, Данте, влияние, психология, поэзия, Христос.*

К ВОПРОСУ О СПОСОБАХ ПЕРЕВОДА РУССКИХ СОМАТИЧЕСКИХ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ НА АРМЯНСКИЙ ЯЗЫК

УДК 81.25
DOI 10.56246/18294480-2022.12-30

МУХСИХАЧОЯН АРУСЯК
Кандидат педагогических наук,
доцент кафедры иностранного языка и литературы ГГУ
электронная почта: a.muxsixachoyan@yandex.ru
ПОГОСЯН МАРИНЕ
Студентка 2-го курса магистратуры отделения русского языка и литературы филологического факультета ГГУ
электронная почта: marine.pogosyan.91@mail.ru

Данная статья посвящена анализу способов перевода русских соматических фразеологизмов на армянский язык. С трудностями перевода фразеологических единиц на каждом шагу сталкивается переводчик-практик, на них останавливается и теоретик перевода. Именно этим обусловлен наш интерес к данному вопросу.

Цель нашей статьи – изучить способы перевода фразеологизмов с компонентом «часть тела» с русского языка на армянский, поскольку названия частей тела являются одними из наиболее часто участвующих слов в образовании фразеологизмов.

В статье рассматриваются способы перевода соматических фразеологизмов с компонентами «голова», «глаза» и «рука/руки». Опираясь на классификацию способов перевода, предложенную Т. А. Казаковой, мы проанализировали перевод 203 фразеологических единиц. Сопоставительный анализ фразеологизмов данного лексико-семантического поля показал, что при переводе данных фраеологизмов используются пять основных способов перевода: идентичный перевод, аналогия,калькирование, двойной, или параллельный перевод и перевод-объяснение.

Ключевые слова: *соматические фразеологизмы, способы перевода, лингвоэтнический барьер, языковая система, идентичный, аналогичный, двойной перевод, калька, перевод-объяснение.*

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՍՈՄԱՏԻԿ ԴԱՐՁՎԱԾՔՆԵՐԻ ՀԱՅԵՐԵՆ ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹՅԱՆ ԵՂԱՆԱԿՆԵՐԻ ՀԱՐՑԻ ՇՈՒՐՋ

ՄՈՒԽՍԻԽԱՉՈՅԱՆ ԱՐՈՒՍՅԱԿ
մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԳՊՀ օտար լեզվի և գրականության ամբիոնի դասախոս
էլփոստ՝ a.muxsixachoyan@yandex.ru
ՊՈՂՈՍՅԱՆ ՄԱՐԻՆԵ
ԳՊՀ բանասիրական ֆակուլտետի ռուսաց լեզվի և գրականության բաժնի
մագիստրատուրայի 2-րդ կուրսի ուսանողուհի
էլփոստ՝ marine.pogosyan.91@mail.ru

Սույն հոդվածը նվիրված է ռուսական սոմատիկ դարձվածքների հայերեն թարգմանության եղանակների վերլուծությանը: Դարձվածքների թարգմանության դժվարություններին ամեն քայլափոխի բախվում է պրակտիկ թարգմանիչը, դրանց վրա կանգ է առնում նաև թարգմանության տեսաբանը: Հենց դրանով է պայմանավորված այս հարցի նկատմամբ մեր հետաքրքրությունը:

Մեր հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել «մարմնի մաս» բաղադրիչով դարձվածքների ռուսերենից հայերեն թարգմանության եղանակները, քանի որ մարմնի մասերի անվանումները դարձվածքների առաջացման մեջ առավել հաճախ օգտագործվող բառերից են:

Հոդվածում դիտարկվում են "գլուխ", "աչք//աչքեր" և "ձեռք//ձեռքեր"բաղադրիչներով սոմատիկ դարձվածքների թարգմանության եղանակները: Հիմնվելով Թ. Ա. Կազակովայի կողմից առաջարկված թարգմանության եղանակների դասակարգման վրա, մենք վերլուծել ենք 203 դարձվածքների թարգմանություն: Այս բառաիմաստային դաշտի արտահայտությունների համադրական վերլուծությունը ցույց է տվել, որ այս դարձվածքների թարգմանության ժամանակ օգտագործվում են թարգմանության հինգ հիմնական եղանակ. նույնական թարգմանություն, համանմանություն, բառապատճենում, երկակի կամ զուգահեռ թարգմանություն և թարգմանություն-բացատրություն:

Բանալի բառեր՝ *սոմատիկ դարձվածքներ, թարգմանության եղանակներ, լեզվաէթնիկական պատնեշ, լեզվական համակարգ, համարժեք, նույնական, երկակի թարգմանություն, բառապատճեն, թարգմանություն-բացատրություն:*

ON THE METHODS OF TRANSLATING RUSSIAN SOMATIC PHRASEOLOGICAL UNITS INTO ARMENIAN

MUKHSIKHACHOYAN ARUSYAK
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Lecturer at the Chair of Foreign Language and Literature, GSU
e-mail: a.muxsixachoyan@yandex.ru
POGHOSYAN MARINE
2nd -year MA student,
Department of Russian Language and Literature, Faculty of Philology, GSU
e-mail: marine.pogosyan.91@mail.ru

The article is devoted to the analysis of the methods of translating Russian somatic phraseological units into Armenian. The practitioner of translation is faced with the difficulties of translating phraseological units at every step, and the theoretician of translation also stops at them. This is precisely why we are interested in this issue.

The purpose of the article is to study the ways of translating phraseological units with the component “parts of the body” from Russian into Armenian, since the names of body parts are one of the most frequently used words in the formation of phraseological units.

The article discusses ways of translating somatic phraseological units with the components "head", "eyes" and "hand / hands". Based on the classification of translation methods proposed by T.A. Kazakova, the translation of 203 phraseological units are analyzed. A comparative analysis of the phraseological units of this lexical-semantic field showed that five main translation methods are used in translating these phraseological units: identical translation, analogy, calque /loan translation/, double or parallel translation and translation-explanation.

Keywords: *somatic phraseological units, methods of translation, linguo-ethnic barrier, language system, identical, analogical, double translation, calque, translation-explanation.*

ФУНДАМЕНТАЛЬНЫЕ АКАДЕМИЧЕСКИЕ ЦЕННОСТИ КАК ПРЕДПОСЫЛКА ВЫСОКОЙ РЕЗУЛЬТАТИВНОСТИ ПРОЦЕССА ОБУЧЕНИЯ В ВЫСШЕЙ ШКОЛЕ

УДК 378
DOI 10.56246/18294480-2022.12-39

МИРИБЯН ГАЯНЕ
Кандидат филологических наук, доцент
Заведующий кафедрой иностранного языка и литературы ГГУ
электронная почта: gayane.miribyan@mail.ru

Проблемы образования находятся в центре внимания представителей разных наук - культурологии, социологи, педагогики, философии образования и многих других. Актуализировались вопросы глобализации образования, его гуманизации, развития в нем процессов информатизации, реформирования системы образования и поиска его новой парадигмы. Существенные изменения обусловлены ускорением темпов развития мирового сообщества и, как следствие, необходимостью подготовки людей к жизни в быстро меняющихся условиях. Переход к постиндустриальному, информационному обществу, значительное расширение масштабов межкультурного взаимодействия определяют особую важность факторов коммуникабельности и толерантности. Демократизация общества, расширение возможностей политического и социального выбора вызывают необходимость повышения уровня готовности граждан к такому выбору.

Высокая мобильность капиталов и рабочей силы, рост конкурентоспособности, динамичные структурные изменения в сфере занятости определяют постоянную потребность в повышении профессиональной квалификации и переподготовке работников. Рост значения человеческого потенциала обуславливает интенсивное опережающее развитие образования как молодежи, так и взрослого населения, увеличение масштабов глобальных проблем требует сотрудничества в рамках международного сообщества и формирования современного мышления у молодого поколения. Эти современные тенденции мирового развития кардинально меняют цели, содержание и технологии образования.

В статье предлагаются основные результаты исследования проблем аксиологии университетского образования в контексте Болонского процесса. Аксиологический подход позволяет выявить как внешние обстоятельства и параметры построения образовательного процесса, так и внутренние, личностные резервы обеспечения высокой результативности процесса обучения в высшей школе, определить состав и иерархию ценностей, которые придают направленность будущей профессиональной деятельности студента, определяют его взаимодействие с миром и с людьми. Корпоративная культура, молодежная субкультура, ядром которых выступают ценностные ориентации студентов и преподавателей, представлены как значительный ресурс повышения качества университетского образования.

Ключевые слова: *аксиологический подход, ценностные ориентации, корпоративная культура, иерархия ценностей, институциональная независимость, фундаментальность, академическая свобода, академическая солидарность.*

ՀԻՄՆԱՐԱՐ ԱԿԱԴԵՄԻԱԿԱՆ ԱՐԺԵՔՆԵՐԸ ՈՐՊԵՍ ԲՈՒՀՈՒՄ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑԻ ԲԱՐՁՐ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՊԱՅՄԱՆՆԵՐ

ՄԻՐԻԲՅԱՆ ԳԱՅԱՆԵ
Բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ԳՊՀ օտար լեզվի և գրականության ամբիոնի վարիչ
էլփոստ՝ gayane.miribyan@mail.ru

Հոդվածում ներկայացվում են Բոլոնիայի գործընթացի համատեքստում համալսարանական կրթության արժեբանական հիմնախնդիրների ուսումնասիրության արդյունքները: Արժեբանական մոտեցումը հնարավորություն է

տալիս բացահայտելու ինչպես կրթական գործընթացի կազմակերպման համար անհրաժեշտ արտաքին հանգամանքներն ու ձևաչափերը, այնպես էլ բուհում ուսուցման գործընթացի բարձր արդյունավետություն ապահովելու համար անհրաժեշտ ներքին, անձնական գործոնները, որոշել ուսանողի հետագա մասնագիտական գործունեությունն ուղղորդող, աշխարհի և մարդկանց հետ նրա փոխգործակցությունը որոշող արժեքների հաջորդականությունը: Կորպորատիվ մշակույթը, երիտասարդական ենթամշակույթը, որոնց առանցքը կազմում են ուսանողների և դասախոսների արժեքային կողմնորոշումները, ներկայացված են որպես համալսարանական կրթության որակի բարձրացման նշանակալի ռեսուրսներ:

Բանալի բառեր՝ *արժեբանական մոտեցում, արժեքային կողմնորոշումներ, կորպորատիվ մշակույթ, արժեքների հաջորդականություն, ենթակառուցվածքային անկախություն, հիմնարարություն, ակադեմիական ազատություն, ակադեմիական համերաշխություն:*

FUNDAMENTAL ACADEMIC VALUES AS A HIGH EFFICIENCY PREREQUISITE FOR THE LEARNING PROCESS AT HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

MIRIBYAN GAYANE
PhD in Philology, Associate Professor,
Head of the Chair of Foreign Language and Literature, GSU
e-mail: gayane.miribyan@mail.ru

The problems of education are in the center of attention of representatives of various sciences - culturology, sociology, pedagogy, philosophy of education and many others. The issues of globalization of education, its humanization, the development of informatization processes in it, the education system reform and the search for its new paradigm were put forward. Significant changes are due to the accelerated global community development and as a result, the need of preparation for people to be adapted in a rapidly changing environment. Passing to a post-industrial, information society, a significant expansion of intercultural impact determine the particular importance of sociability and tolerance factors. The democratization of the society, the expansion of political and social choices requires an increase in the level of people readiness for such choices. The high mobility of capital and labor, the growth of competitiveness, dynamic structural changes in the field of employment necessitate professional development and retraining of workers. The growth of importance of human potential causes intensive accelerating education development for both youth and adults, the increase in the scale of

global problems requires cooperation within the international community and the formation of modern thinking among the younger generation. These current trends of global development are radically changing the goals, content and technologies of education.

Building a strategy for the university education development in the context of the Bologna process, the following groups of values of university education were revealed and identified in the article: **academic values** (institutional independence; fundamentality; academic freedom; academic solidarity (collegiality); promoting innovation growth; professional competence; new teaching and research paradigms; academic responsibility; unity of educational and research processes; academic mobility; critical thinking; mentoring model of "teacher-student" relationship (communion to scientific schools); interdisciplinarity of research; international collaboration of teachers; elitism in university education); **values of personal growth and well-being** (self-determination; self-realization; individuality; subject-to-subject relations; lifelong learning; human adequacy to the environment and situation; professional mobility; health; corporatism; competitiveness of graduates); **values of civil society** (freedom, democracy; openness; social justice; tolerance; ethics; cultural diversity; social responsibility); **organizational values** (decision-making based on the unanimity of opinions and interests; freedom in scientific research; status hierarchy based on the principle of scientific authority; technologicalization of educational activities; standardization of the quality of education (educational programs); creation of material values; competitiveness of the university; accessibility of educational programs for foreign students; strategic partnership between companies and universities).

The article presents the main results of the study of axiological issues of university education in the context of Bologna process. The axiological approach makes it possible to identify both external circumstances and parameters necessary for the organization of the educational process, as well as internal, personal factors for ensuring high effectiveness of the learning process at the university, to determine the hierarchy of values which help students to orientate in future professional activity, defining their interaction with the world and people. Corporate culture, youth subculture, the core of which are the value orientations of students and professors are presented as significant resources for increasing the quality of university education.

Keywords: *axiological approach, value orientations, corporate culture, hierarchy of values, institutional independence, fundamentality, academic freedom, academic solidarity.*

УДК 81.13
DOI 10.56246/18294480-2022.12-31

САРКИСЯН РУЗАННА
Кандидат педагогических наук, доцент,
Доцент кафедры языков АГЭУ,
Доцент кафедры иностранного языка и литературы ГГУ
электронная почта: ru-zanna@hotmail.com
МКРТЧЯН АЛЛА
Кандидат педагогических наук, доцент,
Доцент кафедры языков АГЭУ,
Доцент кафедры психологии РАУ
электронная почта: allaharut@yahoo.com

Обучение русскому языку в Армянском государственном экономическом университете (АГЭУ) осуществляется на основе новой концепции преподавания дисциплины и новой программы с использованием пособия нового поколения по русскому языку, которое является частью электронного курса, разработанного в системе дистанционного обучения (СДО) Moodle. В статье рассматриваются лингвометодические принципы, на основе которых разработано новое учебное пособие по русскому языку для студентов экономического профиля: принцип коммуникативности, принцип учета родного языка учащихся, принцип взаимосвязанного обучения видам речевой деятельности, принцип профессиональной направленности обучения, принцип ситуативно-тематической организации обучения, принцип учета уровня владения языком. При разработке материалов и создании нового учебного пособия по русскому языку для студентов экономического профиля использовались следующие методы: бенчмаркинг (анализ отечественных и российских учебных пособий по русскому языку для студентов экономического профиля), обсервационные методы (мониторинг учебного процесса с использованием новых учебных материалов), SWOT-анализ дидактических материалов (сильные и слабые стороны, возможности и угрозы), социологические методы (беседы со студентами и преподавателями, апробирующими новые учебные материалы, опросы студентов). Авторами сделан вывод о том, что учебное пособие, построенное с учетом указанных принципов, способствует достижению конечной цели обучения русскому языку студентов

экономического вуза, решению поставленных задач и достижению желаемых образовательных результатов.

Ключевые слова: *русский язык для специальных целей, русский язык для экономистов, изучение русского языка в АГЭУ, экономический профиль.*

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏԱԿԱՆ ԲՈՒՀԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ՀԱՄԱՐ ՌՈՒՍԱՑ ԼԵԶՎԻ ՁԵՌՆԱՐԿԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԼԵԶՎԱՄԵԹՈԴԱԿԱՆ ՀԻՄՔԵՐԸ

ՍԱՐԳՍՅԱՆ ՌՈՒԶԱՆՆԱ
մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ՀՊՏՀ լեզուների ամբիոնի դոցենտ,
ԳՊՀ օտար լեզվի և գրականության ամբիոնի դասախոս
էլփոստ՝ ru-zanna@hotmail.com
ՄԿՐՏՉՅԱՆ ԱԼԼԱ
մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ՀՊՏՀ լեզուների ամբիոնի դոցենտ,
ՀՌՀ հոգեբանության ամբիոնի դոցենտ
էլփոստ՝ allaharut@yahoo.com

Ռուսերենի ուսուցումը Հայկական պետական տնտեսագիտական համալսարանում (ՀՊՏՀ) իրականացվում է առարկայի դասավանդման նոր հայեցակարգի և նոր ծրագրի հիման վրա նոր սերնդի ուսումնական ձեռնարկի կիրառմամբ, որը Moodle հեռահար ուսուցման հարթակում մշակված ռուսերենի էլեկտրոնային դասընթացի մի մասն է կազմում: Հոդվածում ներկայացված են այն լեզվամեթոդական սկզբունքները, որոնց հիման վրա մշակվել է տնտեսագիտական պրոֆիլի համար նախատեսված ռուսաց լեզվի ուսումնական ձեռնարկը. հաղորդակցահեն ուսուցում, սովորողների մայրենի լեզուն հաշվի առնելու սկզբունք, խոսքային գործունեության տեսակների համակցված ուսուցման սկզբունք, մասնագիտահեն ոսուցում, ուսուցման իրավիճակային և թեմատիկ կազմակերպում, լեզվի իմացության մակարդակ: Ուսումնական նյութերի մշակման և տնտեսագետ-ուսանողների համար նոր ուսումնական ձեռնարկի ստեղծման գործընթացում օգտագործել ենք հետևյալ մեթոդները՝ բենչմարքինգ, օբսերվացիոն մեթոդներ (նոր դիդակտիկ նյութերով ուսումնական գործընթացի մշտադիտարկում), SWOT վերլուծություն, սոցիոլոգիական մեթոդներ (ուսանողների և դասախոսների հարցումներ): Հեղինակները գալիս են այն եզրահանգման, որ նշված սկզբունքները հաշվի

առնելը ուսումնական ձեռնարկի ստեղծման գործընթացում օգնում է հասնել տնտեսագիտական բուհում ռուսերենի ուսուցման վերջնական նպատակին, լուծել առաջադրված խնդիրները և ստանալ ակնկալվող կրթական վերջնարդյունքները։

Բանալի բառեր՝ *ռուսերենը հատուկ նպատակների համար, ռուսերենը տնտեսագետների համար, ռուսաց լեզվի ուսուցումը ՀՊՏՀ-ում, տնտեսագիտական պրոֆիլ։*

LINGUISTIC-METHODOLOGICAL BASIS OF CREATING THE RUSSIAN LANGUAGE MANUAL FOR THE STUDENTS OF UNIVERSITY OF ECONOMICS

SARGSYAN RUZANNA
PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Chair of Languages, ASUE,
Associate Professor at the Chair of Foreign Language and Literature, GSU
e-mail: ru-zanna@hotmail.com
MKRTCHYAN ALLA
PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Chair of Languages, ASUE,
Associate Professor at the Chair of Psychology, RAU
e-mail: allaharut@yahoo.com

Russian language instruction at Armenian State University of Economics (ASUE) is carried out according to the new conception and new program of the course with the use of the new generation manual which is a part of the e-course developed in Moodle LMS (Learning management system). The paper discusses linguistic-methodological principles which were taken into account while creating the manual of Russian language for the students of economic profile: communicative approach, taking into consideration the learners' mother tongue, integration of four language skills, professional orientation, thematic organization of the teaching content, taking into account the language proficiency level. While developing the teaching content and creating the manual the following methods were applied: benchmarking, observation (monitoring of the teaching/learning activities), SWOT-analysis, sociological methods (interviews with students and language instructors). The authors have come to the conclusion that a manual developed according to the aforementioned

principles will help to achieve the final goal of teaching Russian at the university of economics, to solve tasks and to get to the declared learning outcomes.

Keywords: *Russian for special purposes, Russian for economist, Russian language instruction at ASUE, economic profile.*

LANGUAGE

LEARNING STRATEGIES: RESEARCH ON THE CHOICE OF LLS AND ITS RELATION TO DIFFERENT VARIABLES

UDC 81.13
DOI 10.56246/18294480-2022.12-32

KHACHATRYAN MARIAM
2nd year Master Student
the Department of English Language and Literature,
the Faculty of Philology, GSU
e-mail: khachatryan.mariam98@gmail.com
SARGSYAN RUZANNA
PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Chair of Languages, ASUE,
Associate Professor at the Chair of Foreign Language and Literature, GSU
e-mail: ru-zanna@hotmail.com

The given paper dwells upon different types of Language Learning Strategies and their use in the process of target language learning in order to refine foreign language and communication skills. LLS assist learners in accomplishing their goals, improving target language abilities, and making learning more enjoyable.

One of the great challenges facing LLS researchers is the lack of consensus on the definition and classification of LLS. There are hundreds of LLS and it is reasonable that attempts to define or categorize them will generate various results.

Several factors relate to the choice of language learning strategies. Taking into consideration the relationship between gender (sex), the field of specialization (major), nationality, motivation, and LLS is not fully discovered, we decided to have our contribution to that study and conduct our own research on it. The research has been conducted with the help of an international online survey. The survey has 156

respondents from 31 countries. The survey has been developed taking into account all the peculiarities of LLS as well as the four basic skills of language learning: speaking, listening, reading, and writing. The survey includes questions about gender, nationality, major in studying, degree of motivation, as well as questions about the most specific activities taken by the respondents while developing their speaking, listening, reading, and writing skills.

The results of the survey came to prove the hypotheses put forward during our research: 1) Female learners tend to use more cognitive strategies than males while learning a target language, 2) Professional orientation (field of specialization, major), nationality, and the degree of motivation influence the choice of LLS.

Keywords: *Language Learning Strategies (LLS), classification of LLS, Taxonomy by R. Oxford, EFL (English as a foreign language), foreign language teaching/learning.*

ԼԵԶՈՒՆԵՐԻ ՈՒՍՈՒՄՆԱՌՈՒԹՅԱՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ. ՀԵՏԱՋՈՏՈՒԹՅՈՒՆ ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹՅԱՆ ԵՎ ԴՐԱ՝ ՏԱՐԲԵՐ ԳՈՐԾՈՆՆԵՐԻ ՀԵՏ ՈՒՆԵՑԱԾ ԿԱՊԻ ՄԱՍԻՆ

ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ ՄԱՐԻԱՄ
ԳՊՀ բանասիրական ֆակուլտետի անգլերեն լեզվի և գրականության բաժնի մագիստրատուրայի երկրորդ կուրսի ուսանողուհի
Էլ.փոստ՝ khachatryan.mariam98@gmail.com
ՍԱՐԳՍՅԱՆ ՌՈՒԶԱՆՆԱ
մանկավարժական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ՀՊՏՀ լեզուների ամբիոնի դոցենտ,
ԳՊՀ օտար լեզվի և գրականության ամբիոնի դասախոս
Էլ.փոստ՝ ru-zanna@hotmail.com

Հոդվածը նվիրված է լեզվի ուսումնառության տարբեր ռազմավարություններին և թիրախային լեզուն սովորելու ընթացքում դրանց կիրառմանը՝ օտար լեզվի և հաղորդակցական հմտությունները կատարելագործելու նպատակով: Լեզվի ուսումնառության ռազմավարությունները օգնում են սովորողներին հասնել իրենց նպատակներին՝ բարելավելով օտար լեզվի հմտությունները և դարձնելով սովորելն ավելի հաճելի:

Մեծագույն խնդիրներից մեկը, որին բախվում են լեզվի ուսումնառության

ռազմավարությունների հետազոտողները, դրա սահմանման և դասակարգման շուրջ եղած անհամաձայնություններն են: Գոյություն ունեն լեզվի ուսումնառության հարյուրավոր ռազմավարություններ և տրամաբանական է, որ դրանց սահմանման կամ դասակարգման փորձերը տարբեր արդյունքների կարող են հանգեցնել:

Լեզվի ուսումնառության ռազմավարությունները առնչվում են մի շարք գործոնների հետ: Հաշվի առնելով այն փաստը, որ սեռի, մասնագիտացման, ազգության, մոտիվացիայի և լեզվի ուսումնառության ռազմավարությունների միջև կապը անբողջապես բացահայտված չէ, մենք որոշեցինք մեր ներդրումը ունենալ այդ ուսումնասիրության մեջ և դրա շուրջ կատարել մեր հետազոտությունը: Հետազոտությունը իրականացվել է միջազգային առցանց հարցաթերթով, որն ունի 156 մասնակիցներ 31 երկրներից: Հարցաթերթը կազմվել է՝ հաշվի առնելով լեզվի ուսումնառության ռազմավարությունների և լեզվի չորս հիմնական կարողությունների (խոսել, լսել/ունկնդրել, կարդալ, գրել) բոլոր առանձնահատկությունները: Հարցաթերթը ներառում է հարցեր՝ սեռի, ազգության, մասնագիտացման, մոտիվացիայի աստիճանի մասին, ինչպես նաև հարցվողների կողմից խոսելու, լսելու, գրելու, և կարդալու կարողությունները զարգացնելու համար ընտրված առավել կոնկրետ գործողությունների վերաբերյալ:

Հարցման արդյունքները ապացուցեցին հետազոտության ընթացքում մեր կողմից առաջ քաշված վարկածները առ այն որ 1. իգական սեռի լեզու սովորողները ավելի հակված են օգտագործել ճանաչողական (կոգնիտիվ) ռազմավարություններ քան արական սեռի ներկայացուցիչները՝ թիրախային լեզուն սովորելու ընթացքում 2. մասնագիտացումը, ազգությունը, և մոտիվացիայի աստիճանը ազդում են լեզվի ուսումնառության ռազմավարությունների ընտրության վրա:

Բանալի բառեր՝ *լեզուների ուսումնառության ռազմավարությունները, լեզուների ուսումնառության ռազմավարությունների դասակարգումը, Ռ. Օքսֆորդի տաքսոնոմիան, անգլերենը որպես օտար լեզու, անգլերենի ուսուցում:*

СТРАТЕГИИ ОБУЧЕНИЯ ЯЗЫКАМ: ИССЛЕДОВАНИЕ ПО ВЫБОРУ СТРАТЕГИИ И ЕГО ОТНОШЕНИЮ К РАЗЛИЧНЫМ СОСТАВЛЯЮЩИМ

ХАЧАТРЯН МАРИАМ

Студентка второго курса магистратуры отделения английского языка и литературы филологического факультета ГГУ
электронная почта: khachatryan.mariam98@gmail.com
САРКИСЯН РУЗАННА
Кандидат педагогических наук, доцент,
Доцент кафедры языков АГЭУ,
Доцент кафедры иностранного языка и литературы ГГУ
электронная почта: ru-zanna@hotmail.com

В данной статье рассмотрены различные стратегии обучения языкам и их использование при обучении иностранному языку с целью улучшить языковые и коммуникативные навыки. Стратегии обучения помогают учащимся достичь своих целей, поднять уровень владения иностранным языком, а также делают процесс обучения более приятным.

Одним из основных вызовов для исследователей, занимающихся стратегиями обучения, является отсутствие консенсуса по поводу дефиниции (определения) и классификации стратегий обучения, что вполне разумно, поскольку попытки дать определение сотням стратегиям и классифицировать последние дадут различные результаты.

Ряд факторов определяют выбор той или стратегии обучения. Принимая во внимание, что отношения между полом, направлением подготовки студентов, национальностью, мотивацией и стратегиями обучения не изучены полностью, нами было принято решение восполнить в некоторой степени этот пробел и провести свое собственное исследование. Последнее было проведено с помощью интернационального опроса, в котором приняли участие 156 респондентов из 31 страны. Вопросник был составлен нами с учетом всех особенностей стратегий обучения, а также четырех видов речевой деятельности (говорение, аудирование, чтение и письмо). Опрос включал вопросы о поле, национальности, направлении подготовки, уровне мотивации, а также вопросы о деятельности/действиях респондентов в ходе говорения, аудирования, чтения и письма.

Результаты исследования подтвердили гипотезу, выдвинутую нами в ходе исследования: 1) Учащиеся женского пола более склонны использовать когнитивные стратегии в ходе обучения иностранному языку, чем учащиеся мужского пола, 2) Направление подготовки, национальность и уровень мотивации определяют выбор стратегии обучения языку.

Ключевые слова: *стратегии обучения языкам, классификация стратегий обучения, таксономия Р. Оксфорд, английский как иностранный, обучение английскому языку.*

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ԲՈՒՀԻ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԻ ՔՆՆԱԿԱՆ ՍԹՐԵՍԻ ՀԱՂԹԱՀԱՐՄԱՆ «ՔՈՓԻՆԳ» ՌԱԶՄԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏԱԶՈՏՈՒԹՅՈՒՆ

ՀՏԴ 159.942
DOI 10.56246/18294480-2022.12-33

ՀՈՎՀԱՆՆԻՍՅԱՆ ԵՎԱ
հոգեբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ,
ՀՊՄՀ հոգեբանության ամբիոնի դասախոս
էլփոստ՝ evaoganesyan@mail.ru
ՔՈՒՐՔՉՅԱՆ ԼՈՒՍԻԿ
մանկավարժական գիտությունների թեկնածու,
դոցենտ, ԳՊՀ դասախոս
էլփոստ՝ lqurqchyan@mail.ru

Հոդվածում քննարկվում է հոգեբանության արդի խնդիրներից մեկը՝ «Սթրես և քոփինգ» հասկացությունները: Արդի ժամանակներում տնտեսական, քաղաքական և սոցիալական պայմանների անկայունությունը հանգեցնում է անձի սթրեսային վիճակների աճին, քանի որ նա անընդհատ բախվում է տարբեր տեսակի սոցիալ-հոգեբանական դժվարությունների հետ: Դժվարությունները կարող են գերազանցել անհատի ռեսուրսները և հանգեցնել սթրեսի: Սթրեսը հոգեբանության մեջ դիտարկվում է որպես օրգանիզմի ոչ սպեցիֆիկ, հարմարվողական ռեակցիան շրջապատող միջավայրի անբարենպաստ փոփոխությունների նկատմամբ: Նաև ընդգծվում է սթրեսակայունությունը որպես որակ և թույլ է տալիս մարդուն հաղթահարել տարբեր դժվարություններ: Հոգեբանության զարգացման ներկա փուլում գիտնականները դիտարկում են «քոփինգը»՝ որպես դժվարությունները հաղթահարելու միջոց, որը արտացոլում է կյանքի խնդիրները լուծելու անհատի պատրաստակամությունը: «Քոփինգ» մեխանիզմները բովանդակությամբ մոտ են հոգեբանական պաշտպանական մեխանիզմներին: Ռ. Լազարուսը և Ս. Ֆոլկմանը առանձնացնում են քոփինգի երկու հիմնական գործառույթ, որոնք անձը օգտագործում է սթրեսը հաղթահարելու համար՝ ա/քոփինգ՝ «կենտրոնացած խնդիրի վրա» (problem

focused), բ/քոփինգ՝ «կենտրոնացած հույզերի վրա»: Բացահայտվել են սթրեսի «հաղթահարման համար խնդրի լուծում, սոցիալական աջակցության որոնում և փախուստ (խուսափում)» քոփինգ մարտավարությունները: Հետազոտության ընթացքում ուսումնասիրվել են Խ. Աբովյանի անվան հայկական պետական մանկավարժական համալսարանի կրթության հոգեբանության և սոցիոլոգիայի ֆակուլտետի հոգեբանության բաժնի ուսանողների քոփինգ մարտավարության ընտրությունը քննաշրջանի ընթացքում: Եվ հանգեցինք այն եզրահանգման, որ ուսանողների մեծամասնությունը հիմնականում օգտագործում են «խնդրի լուծում» քոփինգ մարտավարությունը: Այսպիսով, «քոփինգը» կամ «սթրեսի հաղթահարումը» դիտվում է որպես անձի գործունեություն՝ ուղղված շրջապատի պահանջների և դրանք բավարարող ռեսուրսների միջև հավասարակշռության պահպանմանը:

Հանգի բառեր՝ *սթրես, սթրեսակայունություն, քոփինգ, «Սթրես և քոփինգ», «քոփինգ» մարտավարություններ, քոփինգ՝ «կենտրոնացած խնդիրի վրա», քոփինգ՝«կենտրոնացած հույզերի վրա»:*

"COPING" STRATEGY RESEARCH OF EXAMINATION STRESS RESISTENCE OF PEDAGOGICAL UNIVERSITY STUDENTS

HOVHANNISYAN YEVA
Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor,
Lecturer at the Chair of Psychology, ASPU
e-mail: evaoganesyan@mail.ru
KURKCHYAN LUSIK
Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
GSU Lecturer
e-mail: lqurqchyan@mail.ru

The current problems in psychology - the concepts of "stress and coping" are discussed in the article. In modern times, the instability of economic, political and social conditions leads to an increase in a person's stressful situations, as he/she constantly faces various types of socio- psychological difficulties. Difficulties can exceed the resources of an individual and lead to stress. Stress is considered in psychology as a non-specific, adaptive response of the organism to the unfavorable changes in the environment. Stress resistance as a quality is also emphasized, allowing

a person to overcome various difficulties. At the present stage of development of psychology, scientists consider "coping" as a way to overcome difficulties, which reflects the readiness of an individual to solve life problems. "Coping" mechanisms are considered as a concept that is close in content to defense mechanisms in psychology. R. Lazarus and S. Folkman distinguishes two main functions of coping that a person uses to cope with stress: "problem-focused coping", "emotion-focused coping ". Problem-solving, social support seeking and escape-avoidance coping strategies have been identified. During the examination period the choice of coping strategies of the students of the Department of Psychology, Faculty of Education, Psychology and Sociology of Armenian State Pedagogical University after Khachatur Abovyan, was studied. And we came to the conclusion that the majority of students mainly use the "problem solving" copying tactic. Thus, "coping" or "stress management" is seen as an individual activity aimed at maintaining a balance between the demands of the environment and the resources that meet them. We came to the conclusion that the majority of students mainly use the "problem solving" coping strategy. Thus, "coping" or " coping with stress" is seen as an individual activity aimed at maintaining a balance between the demands of the environment and the resources to meet them.

Keywords: *stress, stress resistance, coping, "Stress and coping", coping strategies, problem-focused coping, emotion-focused coping.*

ИССЛЕДОВАНИЕ ОСОБЕНОСТЕЙ КОППИНГ СТРАТЕГИЙ ПРИ ЭКЗАМЕНАЦИОННОМ СТРЕССЕ СТУДЕНТОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВУЗА

ОГАНЕСЯН ЕВА
Кандидат психологических наук,
Доцент кафедры психологии АГПУ
электронная почта: evaoganesyan@mail.ru
КУРКЧЯН ЛУСИК
Кандидат педагогических наук, доцент,
преподаватель ГГУ
электронная почта: lqurqchyan@mail.ru

В статье рассматривается одна из актуальных проблем психологии-понятия "стресс и копинг". Нестабильность экономических, политических и социальных условий в настоящее время приводит к росту стрессовых состояний человека,

так как он постоянно сталкивается с различными социально-психологическими трудностями. Трудности могут превзойти ресурсы человека и привести к стрессу

Стресс в психологии рассматривается как неспецифическая для организма, адаптивная реакция на неблагоприятные изменения окружающей среды. Также говорится о стрессоустойчивости как о качестве, позволяющему человеку преодолевать различные трудности. На современном этапе развития психологии ученые рассматривают "копинг" как средство преодоления трудностей, отражающее готовность человека решать жизненные проблемы. Механизмы "копинга" рассматриваются как концепции, близкая по содержанию к механизмам психологической защиты. Р. Лазарус и С. Фолкман выделяют две основные функции копинга, которые человек использует для преодоления стресса: копинг-«сфокусированный на проблеме» (problem focused), копинг - «сфокусированный на эмоциях».

Выявлены копинг-стратегии «решение проблемы преодоления стресса, поиск социальной поддержки - бегство (избегание))». В ходе исследования изучался выбор копинг-стратегии за экзаменационный период, студентов факультета Психология образования и социология, отделения педагогики, Армянского государственного педагогического университета имени Хачатура Абовяна.. Мы пришли к выводу, что большинство студентов в основном используют копинг -стратегию «решение задач». Таким образом, «копинг» или «преодоление стресса» рассматривается как деятельность человека, направленная на поддержание баланса между требованиями окружающих и их удовлетворяющими ресурсами.

Ключевые слова: стресс, стрессоустойчивость, копинг, «стресс и копинг», «копинг» - стратегии, копинг - «сфокусированный на проблеме», копинг- «сосредоточенный на эмоциях».

РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОРГАНИЗАЦИИ ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ПОМОЩИ МАТЕРЯМ ДЕТЕЙ С ОСОБЕННОСТЯМИ РАЗВИТИЯ

УДК 159.96
DOI 10.56246/18294480-2022.12-34

ДАВТЯН АРМИНЕ
Магистр психологии ГПИ ТГУ, РФ
Преподаватель ГГУ
электронная почта: davtyan.armine72@gmail.com

В статье рассмотрены теоретико-практические аспекты организации психологической помощи матерям детей с особенностями развития, что является не только важной частью системы психокоррекционных работ развивающих и реабилитационных центров, без которого невозможна эффективность работ с детьми, но и важной частью организации профилактики и коррекции программ их психологического здоровья. Методологической основой по организации психолого-педагогической помощи послужили: системный, комплексный, семейно-ориентированный, клиентоцентрированная и экзистенциально-гуманистические концепции.

Исходя из результатов исследования, нами выявлено два основных направления организации психологической помощи матерям детей с особенностями развития: социально-коммуникативное и психологическое. Мы предлагаем примерную программу психолого-педагогической помощи матерям детей с особенностями развития центра «АЙБ БЕН ГИМ» общественной организации «Харизма», которая состоит из трех частей: адаптивно-формирующей, психолого-педагогической или просветительской и психокоррекционной. Организацию психологической помощи предлагаем осуществлять на основании принципов и используя методы личностно-ориентированной психотерапии в сочетании с элементами семейной системной когнитивно-поведенческой психотерапии. Мы рассмотрели три основные группы проблем, которые провоцируют психоэмоциональное напряжение: личностные проблемы, проблемы супружества и проблемы родительства (кто должен нести ответственность за уход, обучение, воспитание ребенка с особенностями развития?).

***Ключевые слова**: психологическая помощь матерям детей с особенностями развития, психологическая консультация, психологическое здоровье.*

ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԱՌԱՆՁՆԱՀԱՏԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՈՒՆԵՑՈՂ ԵՐԵԽԱՆԵՐԻ ՄԱՅՐԵՐԻՆ ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԱՋԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՄԱՆ ՎԵՐԱԲԵՐՅԱԼ

ԴԱՎԹՅԱՆ ԱՐՄԻՆԵ
հոգեբանության մագիստրոս, ՏՊՀ ՀՄԻ, ՌԴ
ԳՊՀ դասախոս
էլփոստ՝ davtyan.armine72@gmail.com

Համառոտագիր: Հոդվածում ներկայացված են զարգացման առանձնահատկություններ ունեցող երեխաների մայրերին հոգեբանական աջակցության կազմակերպման տեսագործնական հիմքերը: Այն ոչ միայն զարգացող և վերականգնողական կենտրոնների հոգեշտկողական աշխատանքի համակարգի կարևոր մասն է կազմում, առանց որի աշխատանքի արդյունավետությունը երեխաների հետ հնարավոր չէ պատկերացնել, այլև մայրերի հոգեբանական առողջության խնդիրների կանխարգելող և աջակցող ծրագրերի կարևոր բաղադրիչն է: Հոգեբանական և մանկավարժական աջակցության կազմակերպման մեթոդական հիմքերն են հանդիսացել համակարգային, համալիր, ընտանիքին ուղղված մոտեցումները և հաճախորդակենտրոն ու էքզիստենցիալ-հումանիստական հայեցակարգերը:

Մի շարք հետազոտության արդյունքների հիման վրա առանձնացրել ենք զարգացման առանձնահատկություններ ունեցող երեխաների մայրերին հոգեբանական աջակցության կազմակերպման երեք հիմնական ոլորտ՝ սոցիալ-հաղորդակցական, հոգեբանական, հոգեշտկողական: Առաջարկել ենք «Խարիզմա» հասարակական կազմակերպության կից «ԱՅԲ ԲԵՆ ԳԻՄ» զարգացման կենտրոնում հոգեբանամանկավարժական աջակցության օրինակելի ծրագրերի սկզբունքներն ու մոտեցումները՝ զարգացման առանձնահատկություններ ունեցող երեխաների մայրերի հետ կազմակերպվող աշխատանքներում, որը բաղկացած է երեք մասից՝ հարմարվողական-ձևավորող, հոգեբանամանկավարժական կամ իրազեկող և հոգեշտկողական: Առաջարկում ենք հոգեբանական և հոգեշտկողական աջակցությունը կազմակերպել անհատական հոգեթերապիայի սկզբունքներով ու մեթոդներով՝ զուգակցելով դրանք ընտանեկան համակարգային կոգնիտիվ-վարքային հոգեթերապիայի տարրերի հետ: Մենք դիտարկել ենք հոգեհուզական լարվածություն առաջացնող խնդիրների երեք հիմնական խումբ՝ անձնական, ամուսնական և ծնողական (այսինքն՝ ո՞վ է պատասխանատու հատուկ կարիքներով երեխայի խնամքի, կրթության, դաստիարակության համար):

Բանալի բառեր՝ *հոգեբանական օգնություն, զարգացման առանձնահատկություններ ունեցող երեխաների մայրեր, հոգեբանական խորհրդատվություն, հոգեբանական առողջություն:*

RECOMMENDATIONS FOR ORGANIZING PSYCHOLOGICAL SUPPORT TO MOTHERS OF CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL DISABILITIES

DAVTYAN ARMINE
Master of Psychology, TSU GPI, RF
Lecturer GSU
e-mail: davtyan.armine72@gmail.com

Abstract: The article discusses the theoretical and practical aspects of organizing psychological assistance to mothers of children with developmental disabilities. That is not only an important part of the system of psycho-correctional work of developing and rehabilitation centers, without which the effectiveness of work with children is impossible, but also an important part of the organization of prevention and correction programs for their psychological health. The methodological basis for the organization of psychological and pedagogical assistance were systemic, comprehensive, family-oriented, client-centered and existential-humanistic concepts.

Based on the results of the study, we have identified two main areas of organization of psychological assistance to mothers of children with special needs: socio-communicative and psychological. We offer an exemplary program of psychological and pedagogical assistance to mothers of children with special needs of the AYB BEN GIM center of the Charisma public organization, which consists of three parts: adaptive-formative, psychological-pedagogical or educational and psycho-correctional. We propose to organize psychological assistance based on the principles and methods of personality-oriented psychotherapy in combination with elements of family systemic cognitive-behavioral psychotherapy. We examined three main groups of problems that provoke psycho-emotional stress: personal problems, problems of marriage and problems of parenthood (who should be responsible for the care, education, and upbringing of a child with special needs).

Keywords*: psychological support, mothers of children with developmental disabilities, psychological counseling, psychological health.*

ԱՐՎԵՍՏԱԳԵՏ ՍԵՐԻԿ ԴԱՎԹՅԱՆԻ «ՀԱԶԱՐԱՆ ԲԼԲՈՒԼ» ՎԵՐԱԴԻՐ ԱՍԵՂՆԱԳՈՐԾՈՒԹՅԱՆ ՊԱՏԿԵՐԻ ՇՈՒՐՋ

ՀՏԴ 746
DOI 10.56246/18294480-2022.12-35

ՔԵՇԻՇՅԱՆ ՄԵՐԻ
Մեսրոպ Մաշտոցի անվան
մատենադարանի գիտաշխատող, պատմաբան
էլփոստ՝ marykeshishian@mail.ru

***Հոդվածն** ականավոր արվեստաբան, ազգագրագետ, գիտնական, պետական-հասարակական գործիչ Մերիկ Դավթյանի կողմից ստեղծված «Հազարան բլբուլ» ձեռագործ աշխատանքի և դրան առնչվող պատմության մասին է:*

Ձեռագործի ստեղծման պատմությունը կապված է հայ անվանի բանաստեղծ Հովհաննես Թումանյանի խնդրանքին: Հոդվածում հիշատակվում է Ս. Դավթյանի և բանաստեղծի բարեկամության մասին: Հ. Թումանյանի մահից հետո այդ ջերմ մտերմությունը արվեստագետը պահել է նրա ընտանիքի հետ:

Ս. Դավթյանն իր «Հազարան բլբուլ» զարդանախշ ասեղնագործ աշխատանքը՝ ձեռարվեստ պանոն ստեղծել է 1969 թվականին, երբ Հայաստանում մեծ հանդիսությամբ նշվում էր Հ. Թումանյանի ծննդյան 100-ամյակը: Դրա էսքիզի հեղինակը անվանի գորգանկարիչ Հակոբ Քեշիշյանն է: Աշխատանքն առաջին անգամ ցուցադրվել է Ժողովրդական արվեստների ստեղծագործական տանը և խորհրդանշական է, որ այն պահվում է Երևանի Հովհաննես Թումանյանի թանգարանում:

Ձեռագործի ստեղծումից հետո առաջին անգամ, սույն հոդվածում ներկայացվում է դրա ստեղծման հետաքրքիր պատմության, պատկերագրության և վերլուծության, պատրաստման նյութի, ստեղծագործական մտքի, ոճային առանձնահատկությունների և այլ մանրամասների մասին:

Քննարկման առարկա ձեռագործ աշխատանքը հայ կիրառական արվեստի ինքնատիպ և հետաքրքիր մի նմուշ է, որը ստեղծվել է ի հիշատակ բանաստեղծի և ի կատարումն նրան տված մի խոստումի:

***Բանալի բառեր**՝ Սերիկ Դավթյան, Հովհաննես Թումանյան, Դիլիջան, «Հազարան բլբուլ», վերադիր ասեղնագործություն, աքսոր, կարպետ, կիրառական-արվեստ, ժանյակ, ժողովրդական, թանգարան, թռչուն:*

ABOUT THE APPLICATION EMBROIDERY-PANEL "HAZARAN BLBUL" BY

ARTIST SERIK DAVTYAN

KESHISHYAN MERI
Historian,
Researcher of Matenadaran named after Mesrop Mashtots
e-mail: marykeshishian@mail.ru

The article is devoted to the history of the creation of the author's work "Hazaran blbul" ("The Fire Bird") by a prominent art critic, ethnographer, scientist, public figure - Serik Davtyan.

The creation history of the product is connected with the request of the famous Armenian poet Hovhannes Tumanyan. The article mentions the friendship of S. Davtyan with the poet. After Tumanyan's death, the artist maintained this warm closeness with her family.

S. Davtyan's embroidered work (handicraft panel) "Hazaran blbul" was made by the artist in 1969, when the 100th birth anniversary of H. Tumanyan was celebrated with great solemnity in Armenia. The author of the sketch is the famous carpet painter Hakob Keshishyan.

The work was exhibited for the first time in the House of Folk Art and the symbolic is that it is stored in the Yerevan Museum of Hovhannes Tumanyan. For the first time since the creation of needlework, the article presents the interesting history of its creation, iconography-analysis, preparatory material, creative thought, stylistic features and other details. The mentioned needlework is a unique and interesting work of Armenian applied art, created in memory of the poet and in pursuance of the promise made to him.

Keywords: *Serik Davtyan, Hovhannes Tumanyan, Dilijan, "Hazaran blbul", applied embroidery, exile, carpet, applied art, lace, folk, museum, bird.*

ОБ АППЛИКАЦИОННОЙ ВЫШИВКЕ-ПАННО «ТЫСЯЧЕГОЛОСЫЙ СОЛОВЕЙ» ИСКУССТВОВЕДА СЕРИК ДАВТЯН

КЕШИШЯН МЕРИ
Историк,
Научный сотрудник Матенадарана имени Месропа Маштоца
электронная почта: marykeshishian@mail.ru

Статья посвящена истории создания авторской работы «Хазаран блбул» («Тысячеголосый соловей») известного искусствоведа, этнографа, ученого, общественного деятеля Серик Давтян.

История создания изделия связана с просьбой великого армянского поэта Ованеса Туманяна. В статье упоминается о дружбе С. Давтян с поэтом. После смерти Туманяна искусствовед сохранила эту теплую близость с его семьей.

Панно С. Давтян «Хазаран блбул» создано искусствоведом в 1969 г., когда в Армении с большой торжественностью празднуется 100-летие со дня рождения О. Туманяна. Автор эскиза - известный художник Акоп Кешишян.

Работа впервые была выставлена на показ в Доме народного творчества. Хранится в ереванском музее Ованеса Туманяна. Впервые с момента создания рукоделия в статье рассказывается об интересной истории его создания, иконографии-анализе, подготовительном материале, творческой мысли, стилистических особенностях и других деталях. Эта работа – уникальное и интересное произведение армянского прикладного искусства, созданное в память о поэте и о данном ему обещании.

Ключевые слова: *Серик Давтян, Ованес Туманян, Дилижан, «Хазаран блбул», накладная вышивка, изгнание, ковер, прикладное искусство, кружево, народное, музей, птица.*

ՇԱԽՄԱՏԻՍՏՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԵՈՒԹՅԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ԿԱՐԻԵՐԱՅԻ ԱՎԱՐՏԻՑ ՀԵՏՈ ԵՎ ՇԱԽՄԱՏԱՅԻՆ ՄՏԱԾՈՂՈՒԹՅԱՆ ԱՐԴՅՈՒՆԱՎԵՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ԱՅԼ ՈԼՈՐՏՆԵՐՈՒՄ

ՀՏԴ 794.1
DOI 10.56246/18294480-2022.12-36

ԽԱՉԻԿՅԱՆ ՀԱՅԿ
ԳՊՀ դասախոս,
Շախմատի ակադեմիայի մարզիչ,
Երևանի Պոշկինի անվան դպրոցի շախմատի ուսուցիչ
e-mail: Hayk.khachikyan85@gmail.com

Հայտնի է, որ պրոֆեսիոնալ սպորտում կարիերան ավարտելուց հետո շատ մարզիկներ բախվում են հետագա աշխատանքային գործունեություն վարելու խնդրին, քանի որ ոչ բոլորն են կարողանում կամ ցանկանում մարզիչ աշխատել: Շախմատային աշխարհում ևս այս խնդիրն առկա է: Սակայն այս մարզաձևի առանձնահատկությունների և շախմատիստների մեջ ձևավորված

հատկությունների շնորհիվ հաճախ խնդիր չի առաջանում կարիերան ավարտելուց հետո այլ բնագավառում դրսևորվելու դեպքում, ավելին՝ նրանք գրանցում են մեծ հաջողություններ:

Ուսումնասիրելով շախմատային պատմությունը սկսած 18-րդ դարից, երբ ի հայտ եկան առաջին լուրջ աշխատություններն ու քիչ թե շատ պրոֆեսիոնալ խաղացողները, բացահայտում ենք մի կարևոր հանգամանք, ըստ որի մեծամասնություն են կազմել այն շախմատիստները, ովքեր ոչ միայն կարիերան ավարտելուց հետո, այլ նաև հենց կարիերայի ընթացքում բավական հաջող կերպով զբաղվել են այլ գործերով: Հիրավի, խորհրդանշական է այն փաստը, որ առաջին անթագակիր չեմպիոն համարվող Ֆրանսուա Ֆիլիդորը, որի շախմատային ժառանգությունը արդիական է ավելի քան 300 տարի, հանդիսանում է նաև ֆրանսիական երգիծական օպերայի հիմնադիրը և իր ժամանակի լավագույն երաժիշտներից մեկը:

Անշուշտ, որակները, որոնք շախմատիստը ձեռք է բերում պրոֆեսիոնալ բարդ կարիերայի ընթացքում, կոփում և կատարելագործում են ոչ միայն միտքը, այլ նաև բնավորությունը, որը ճիշտ ուղղորդելու դեպքում չի կարող չտալ իր արդյունքները: Հենց այդ մասին էլ խոսվում է հոդվածում:

Բանալի բառեր՝ *շախմատ, կարիերա, շախմատիստ, սպորտ, գրոսմայստեր, մրցաշար, շախմատի պատմություն, Ռոբերտ Ֆիշեր, ֆինանսներ, Բոտվիննիկ, Մաքս Էյվե, Տիգրան Պետրոսյան, Մագնուս Կարլսեն, շախմատի մրցաշար, Կապաբլանկա, քաղաքական գործիչ, Կուբա, Օլիմպիական կոմիտեի նախագահ, խելացի, կամային գերկենտրոնացում, ուժեղագույն շախմատիստներ, շախմատի չեմպիոն, կենտրոնանալու կարողություն, պրոֆեսիոնալ շախմատիստ, փիլիսոփայություն, հոգեվերլուծություն, շախմատային մտածողություն, մարզիչ, դոկտորական ատենախոսություն:*

PROBLEMS OF CHESS PLAYERS ACTIVITIES AFTER THE CAREER END AND EFFECTIVENESS OF CHESS THINKING IN OTHER FIELDS

KHACHIKYAN HAYK

GSU Lecturer, Coach at the Chess Academy,

Chess Teacher at the Basic School after Alexander Pushkin, Yerevan

e-mail: Hayk.khachikyan85@gmail.com

It is known that, many coaches face the problem of pursuing further professional activities, after the end of their career in professional sport as not everyone is able or willing to work as a coach. This problem exists in the world of chess. However, due to the peculiarities of this sport and the chess players' qualities, it is often not a problem to emerge in another field after the end of their career, moreover they have great success.

Examining the history of chess from the 18th century, when the first serious works and more or less professional players appeared, we discover one important fact, according to which the majority were chess players who were quite successful in other things not only after finishing their career, but also during it. It is truly symbolic that François Philidor, considered the first undefeated champion, whose chess legacy is more than 300 years old, is also the founder of the French satirical opera, and one of the best musicians of his time.

Certainly, the qualities that a chess player acquires during a difficult professional career, improve not only the mind, but also the character, which, being guided correctly, can not but give their results. The article is about this.

Keywords: *chess, career, chess player, sport, grandmaster, tournament, Robert Fischer, finance, Botvinnik, Max Evan, Tigran Petrosyan, Magnus Carlsen, chess tournament, Capablanca, politician, Cuba, president of the Olympic Committee, voluntary overconcentration, strongest chess players, chess champion, ability to concentrate, professional chess player, philosophy, psychoanalysis, chess thinking, coach.*

ПРОБЛЕМЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ШАХМАТИСТОВ ПОСЛЕ ЗАВЕРШЕНИЯ КАРЬЕРЫ И ЭФФЕКТИВНОСТЬ ШАХМАТНОГО МЫШЛЕНИЯ В ДРУГИХ СФЕРАХ

ХАЧИКЯН АЙК
Преподаватель ГГУ,
Тренер Шахматной академии,
Преподаватель шахмат в школе им. А. С. Пушкина в г. Ереван
электронная почта: Hayk.khachikyan85@gmail.com

Общеизвестно, что после завершения карьеры в профессиональном спорте многие спортсмены сталкиваются с проблемой продолжения трудовой

деятельности, так как не все могут или хотят работать тренером. Эта проблема тоже наличествует в шахматном мире. Однако, благодаря особенностям этого вида спорта, качествам, заложенным в шахматистах, после завершения карьеры, зачастую, не составляет труда проявить себя в другой трудовой сфере, более того, они там проявляют большую результативность.

Рассматривая историю шахмат с XVIII века, когда появились первые серьезные труды и более или менее профессиональные игроки, мы обнаруживаем существенное обстоятельство, согласно которому большинство шахматистов, не только по окончании карьеры, но и во время шахматной карьеры успешным образом занимались другими делами. Поистине символичен тот факт, что Франсуа Филидор, считающийся первым некоронованным чемпионом, чьё шахматное наследие актуально более 300 лет, является основоположником французской сатирической оперы, и одним из лучших музыкантов своего времени.

Безусловно, качества, которые шахматист приобретает в ходе непростой профессиональной карьеры, закаляют и совершенствуют не только ум, но и характер, который при правильной направленности не может не дать определённых результатов. Именно об этом и говорится в статье.

Ключевые слова: *шахматы, карьера, шахматист, спорт, гроссмейстер, турнир, Роберт Фишер, финансы, Ботвинник, Макс Эван, Тигран Петросян, Магнус Карлсен, шахматный турнир, Капабланка, политический деятель, Куба, председатель Олимпийского комитета, умение концентрироваться, профессиональный шахматист, философия, психоанализ, шахматное мышление, тренер.*

5.	**ԻՐԱՎԱԲԱՆԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ** **LAW** **ЮРИДИЧЕСКИЕ НАУКИ**

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՔԱՂԱՔԱՑՈՒ ԸՆՏՐՎԵԼՈՒ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ԻՐԱՑՄԱՆ ՀԻՄՆԱՀԱՐՑԵՐԸ

ՀՏԴ 342. 8
DOI 10.56246/18294480-2022.12-37

ՀԱԿՈԲՅԱՆ ՀՐԱՆՈՒՇ
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր,
Գավառի պետական համալսարանի
և ՀՀ պետական կառավարման ակադեմիայի դասախոս
Էլեկտրոնային փոստ՝ hranush.hranti@gmail.com
ՀԱԿՈԲՅԱՆ ՌՈՒԶԱՆՆԱ
իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ,
Գավառի պետական համալսարանի ռեկտոր
Էլեկտրոնային փոստ՝ ruzanna.hakobyan@mail.ru

Հոդվածը նվիրված է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացու ընտրվելու իրավունքի իրացման հիմնահարցերին: Ժողովրդաիշխանության պայմաններում ընտրություններն ունեն կարևոր քաղաքական և իրավական նշանակություն, քանի որ ընտրությունների միջոցով ժողովրդին պատկանող իշխանությունն իրականացվում է անմիջականորեն: Դրանք ժողովրդի կամքի բարձրագույն արտահայտությունն են՝ ուղղված պետական իշխանության ձևավորմանը: ՀՀ քաղաքացու ընտրվելու իրավունքն ամրագրված է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, վավերացված մարդու իրավունքների վերաբերյալ միջազգային փաստաթղթերով, որոնց միացել է Հայաստանի Հանրապետությունը, ուստի այդ իրավունքի պատշաճ իրականացումը պետության պոզիտիվ սահմանադրական պատասխանատվությունն է և պետք է ապահովվի արդյունավետ կառուցակարգերով: Հոդվածում քննարկվում են համամասնական, մեծամասնական և խառը ընտրակարգերի առանձնահատկությունները, ներկայացվում նշված ընտրակարգերի կիրառման դեպքում քաղաքացիների ընտրվելու իրավունքի իրացման խնդիրները: Հեղինակները եզրակացնում են, որ համամասնական ընտրակարգը չի նպաստում պասիվ ընտրական իրավունքի իրացմանը և առաջարկում են խառն ընտրական մոդելը որպես քաղաքացիների պասիվ ընտրական իրավունքի իրացման արդյունավետ համակարգ:

Բանալի բառեր՝ *ընտրական իրավունք, ժողովրդաիշխանություն, մեծամասնական ընտրակարգ, համամասնական ընտրակարգ, խառը ընտրական համակարգ, ակտիվ ընտրական իրավունք, պասիվ ընտրական իրավունք:*

ISSUES OF EXERCISING THE RIGHT TO VOTE (SUFFRAGE) OF A CITIZEN OF THE REPUBLIC OF ARMENIA

HAKOBYAN HRANUSH
Doctor of Law, Professor,
Lecturer at Gavar State University and Academy of State Administration of the Republic of Armenia
e-mail: hranush.hranti@gmail.com
HAKOBYAN RUZANNA
Doctor of Law, Associate Professor,
Rector of Gavar State University
e-mail: ruzanna.hakobyan@mail.ru

The article is dedicated to the issues of exercising the right to vote of a citizen of the Republic of Armenia. In a democracy, elections have a significant political and legal significance, as through elections, power belonging to the people is exercised directly. They are the highest expression of the will of people, aimed at the formation of state power. The right to vote of a citizen of the Republic of Armenia is enshrined in the Constitution of the Republic of Armenia and ratified by instruments of international human rights to which the Republic of Armenia has acceded, thus the proper exercise of that right is a positive constitutional responsibility of the state and it must be ensured by effective structures. The authors discuss the peculiarities of proportional, majoritarian and mixed electoral systems, present the problems of exercising the right of citizens to vote in case of application of the mentioned electoral systems, and conclude that the proportional electoral system does not contribute to the exercise of passive suffrage by proposing a mixed electoral model as an effective system for exercising the passive suffrage of citizens.

Keywords: *right to vote (suffrage), democracy, majoritarian electoral system, proportional electoral system, mixed electoral system, active suffrage, passive suffrage.*

ПРОБЛЕМЫ ОСУЩЕСТВЛЕНИЯ ПАССИВНОГО ИЗБИРАТЕЛЬНОГО ПРАВА ГРАЖДАНИНА РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ

АКОБЯН ГРАНУШ
Доктор юридических наук, профессор,

Преподаватель Гаварского государственного университета
и Академии государственного управления РА
электронная почта: hranush.hranti@gmail.com
АКОБЯН РУЗАННА
Доктор юридических наук, доцент,
Ректор Гаварского государственного университета
электронная почта: ruzanna.hakobyan@mail.ru

Статья посвящена проблемам реализации пассивного избирательного права гражданина Республики Армения. В условиях демократии выборы имеют большое политическое и правовое значение, так как посредством выборов непосредственно осуществляется власть, принадлежащая народу. Они являются высшим выражением воли народа, направленной на формирование государственной власти. Избирательное право гражданина закреплено в Конституции РА, а также ратифицировано международными актами по правам человека, к которым присоединилась Республика Армения, поэтому надлежащее осуществление этого права является позитивной конституционной ответственностью государства и должна быть обеспечена эффективными механизмами. Авторы представляют особенности пропорциональной, мажоритарной, смешанной избирательных систем, обсуждают проблемы реализации избирательного права граждан в случае применения указанных избирательных систем и делают вывод о том, что пропорциональная избирательная система не способствует реализации пассивного избирательного права, предлагая смешанную избирательную модель в качестве эффективной системы реализации пассивного избирательного права граждан.

Ключевые слова: *избирательное право, демократия, мажоритарная избирательная система, пропорциональная избирательная система, смешанная избирательная система, активное избирательное право, пассивное избирательное право.*